LUND UNIVERSITY

Mellan människor och ting

En interaktionistisk analys av samlandet

Persson, Marcus

2007

Link to publication

Citation for published version (APA):
Persson, M. (2007). *Mellan människor och ting: En interaktionistisk analys av samlandet*. [Doktorsavhandling (monografi), Sociologi]. Department of Sociology, Lund University.

Total number of authors:
1

General rights
Unless other specific re-use rights are stated the following general rights apply:
Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.
• Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
• You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
• You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Read more about Creative commons licenses: https://creativecommons.org/licenses/

Take down policy
If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

LUND UNIVERSITY

PO Box 117
221 00 Lund
+46 46-222 00 00

Curiosity is, so to speak, my birth sign; so much so, in fact, that some people find me 'curios' indeed. I like the ambiguity of the word. Don't we say of a lover of art or antiques precisely that he is – curious? (Rheims M 1975/1980:10).

Innehåll

Förord 7

1. Begynnelsepunkt och överblick 9
   Tidigare forskning om ting 11
   Samlandet, Mead och den icke-verbala kommunikationen 15
   Med tvåfaldigt syfte 20
   Disposition 21

2. Metodologisk ansats och forskningsprocess 23
Metodologisk ansats: strävan bortom den naturliga attityden 24
   Strävan bortom de vanliga föreställningarna 28
   Med hjälp av ett fenomenologiskt förhållningssätt 30
   Den mänskliga handlingens betydelse 34
   Avgränsning gentemot det immateriella och institutionella samlandet 36
Forskningsprocessen: teori och empiri i växelverkan 38
   Fas 1: populära skildringar av samlandet och tidigare forskning 39
   Fas 2: syftesformulering och teoribildning 40
   Fas 3: intervjuer och observationer 41
   Fas 4: teoriutveckling med empirins hjälp 48

3. Strukturering av tidigare samlarforskning 51
Med fokus på ting: den historiskt orienterade forskningen 53
   Utvärdering av den historiska forskningen 57
Med fokus på individer: den psykologiskt orienterade forskningen 58
   Utvärdering av den psykologiska forskningen 62
Med fokus på strukturer: den strukturalistiskt orienterade forskningen 63
   Den sociosemiotiskt orienterade forskningen: ting som tecken 64
   Den socioekonomiskt orienterade forskningen: samlandet som selektiv varukonsumtion 68

Tre studieobjekt: ting, individ och struktur 72
Pearce om relationen mellan människor och ting 74
Avslutande kommentarer: den mänskliga handlingens begynnelsepunkt 76

4. Teoretisk ansats: mellan människor och ting 79
Mänskliga handlingar och den sociala (livs)världen 80
Människor emellan: gester och signifikanta symboler 82
Skenmanövrar och kontringar 84
Jag, Mig och den generaliserade andre 86
Praktisk intersubjektivitet → praktisk handlingskoordinering 88
De oundgängliga tingen 91
Det lilla barnets ”de-socialisering” av den materiella världen 92
Det materiella motståndets nödvändighet 94
Tingens in- och utsida 97
Reflexiva problemlösningar och oreflexiva vanor 101
Den universella dynamiken mellan människor och ting 106
Ting som aktör eller samspelspartner? 107
Ensidigt och ömsesidigt rolltagande 109
Interaktion kontra transaktion 112
Att se sig själv ”genom andras ögon” 116
Den kreativa relationen mellan människor och ting 121
Lek och spel enligt Mead 122
Den regellösa leken och det regelanpassade spelet 126
Den kreativa handlingens upplösande av dikotomin mellan lek och spel 129
Avslutande kommentarer: människor och ting i kreativt samspel 133

5. Samlandet som lekfull och spelmässig aktivitet 137
Barns och vuxnas samlande 139
Samlandets observerade frekvens 139
Identifierade motiv och orsaker till samlandet 141
Barns samlande 142
Vuxnas samlande 145
Problematisering av barns och vuxnas samlande 148
Rationellt samlande beroende på erfarenhet, inte ålder 151
”Riktigt” samlande först i relation till samlandets regelverk 153
Samlandet som socialt organiserad aktivitet 156
Lekfull och spelmässig handling beroende på erfarenhet och situation 160
Samlandets utveckling 163

Strävan efter upplevelsen av erkännande 167
Professionella samlare och amatörer 170
Avslutande kommentarer: man föds inte till samlare, man lär sig bli det 174

6. Samlandets genus 177
Kvinnors samlande i tidigare forskning 179
Samlandet baserat på könsstereotypa egenskaper 179
Flickors och pojkars samlande 181
Materiella tillgångar: möjligheter och hinder 183
De sociala strukturernas makt 186
”Den manlige generaliserade andre” 188
Internalisering av manlig symbolik 189
Det ”riktiga” samlandet är det ”manliga” samlandet 193
Hemma hos tre kvinnliga samlare 195
Pelargoner: den dekorativa tantblomman 195
Porslin: det vackra och dyrbara hushållsföremålet 198
Frimärken: från kvinnligt till manligt samlarföremål 201
Kvinnornas och männens olika regelanpassning 204
Kvinnliga samlares identifikationssvårigheter med manlig symbolik 207
Avslutande kommentarer: tingens oundgänglighet för kvinnor och män 210

Efterord 213

Summary 217

Referenser 225

Förord

När jag var sex år samlade jag på suddgummi i gräll a färger. När mina föräldrar något år senare byggde till huset gjordes en arkeologisk utgrävning; min fascination av detta arbete och för de föremål som såg dagens ljus första gången på många hundra år var påtaglig. I en trälåda förvarade jag en liten samling av de föremål (keramikskärvor, vildsvinsbetar och allehanda benrester) som arkeologerna grävde upp och glömde kvar. I tolvårsåldern samlade jag fantomentidningar som jag förvarade systematiskt i årgångspärmar. Ungefär samtidigt fick jag en mindre frimärkssamling från mina morföräldrar. Denna samling byggde jag själv vidare på – jag var till och med i en filatelistklubb. Detta samlande präglades än mer av systematik, parat med kvalitetsbedömningar som utmynnade i ekonomiska värderingar. Även om jag inte samlade frimärke i enlighet med de vuxnas formaliserade krav, så fanns här embryot till ett ”riktigt” samlande.

När jag arbetat med detta ämne så har jag många gånger fått frågan vad jag själv samlar på. Jag kan i självreflexionens ljus inte tillerkänna mig samlarens epitet, däremot kan jag ärligt svara att jag i flera situationer (även i vuxen ålder) uppvisat tendenser till ett samlande. Den intressanta frågan för mig i mitt arbete har emellertid inte handlat om huruvida en individ ska betraktas som samlare eller ej, istället har jag intresserat mig för hur ett samlande kan utvecklas mot bakgrund av de relationer som en individ etablerar gentemot andra människor, men också gentemot ting. Det är i relationen mellan människor och ting som jag i detta arbete tar mitt avstamp.

En avhandling är i mångt och mycket ett ensamhetens arbete, men under mina år som doktorand har det varit många som inspirerat och hjälpt mig i stort och i smått.

Först och främst vill jag rikta ett varmt tack till min handledare Antoinette Hetzler som säkerligen suckat ett antal gånger under mina ämnes- och kunskapsmässiga strövtåg, men som alltid stått mig bi och alltid sporrat mig till nytänkande.

Tankarna går också till medredaktörerna för *Sociologisk Forskning* för trevliga stunder och många goda råd: Katarina Sjöberg, David Wästerfors, Bo Isenberg och Henrik Lundberg.

På forskarutbildningen lärde jag känna Tobias Linné – kollega och god vän. I sociologförbundets styrelse träffade jag Elin Lundin – tvillingsjäl i mycket och samtalspartner i allt. Stödet och hjälpen från båda har varit betydande.

Min uppskattning vill jag också tillägna alla på sociologiska institutionen i Lund; speciellt tack till Ann-Mari Sellerberg, Anita och Rune Dahlgren, Daniel Melén, Daniel Bjerstedt, Joakim Thelander, Mimmi Barmark, Sara Eldén, Martin Berg, Johan Vaide, Anett Schenk, Christian Poulsen, samt Jonas Palm & Johan Albertén på Media-Tryck.

Även min familj förtjänar erkännande för sitt osvikliga stöd och ständiga uppmuntran.

Ekonomiska bidrag till detta arbete har jag erhållit från Crafoordska stiftelsen och från Dagny och Eilert Ekvalls fond. Empiriska bidrag har jag tacksamt tagit emot av de samlare som behjälpt mig genom att dela med sig av sina erfarenheter.

Begynnelsepunkt och överblick

> När Laura bodde här hade jag skivorna ordnade alfabetiskt; innan dess stod de i kronologisk ordning (…) i kväll tänker jag göra på ett annat sätt, jag försöker minnas i vilken ordning jag köpte dem: på det viset hoppas jag kunna skriva min självbiografi utan att ens behöva lyfta pennan. (…) När jag är klar är jag alldeles uppfylld av mig själv, för trots allt är det detta jag är (Hornby 1995/2004:52).

De inledande orden är från Nick Hornbys roman *High Fidelity*, vilken jag använder som illustration till min interaktionistiska analys av samlandet.

Huvudpersonen i Hornbys roman heter Rob, eller Robert Zimmerman; han bor i London och försörjer sig genom att driva en liten skivaffär. Det är en ruffig och oordnad affär med fyllda skivbackar och solblekta affischer i skyltfönstret. Intresset för skivor delar Rob med Barry och Dick som han arbetar med. Tillsammans tillbringar de dagarna i skivaffären med prestigefyllda diskussionstävlingar om vem som kan sin musikvetenskap bäst, vem som äger de mest exklusiva skivorna, samt med att häckla musikodugliga kunder när tillfälle ges. Robs stora intresse i livet är musik och skivor; han uppskattar att lära sig nya saker om olika band, att diskutera musik med andra personer, och att hitta ovanliga vinylskivor som passar hans musikintresse är en ständig glädjekälla. Musik är, skulle man kunna säga, en fundamental del av Robs liv, inte bara för att det är karaktären på hans företagsverksamhet och hans favoriserade fritidssysselsättning, utan för att det är något som genomsyrar hela hans liv. Än mer specifikt så är det runt *skivor* som Robs liv kretsar, för skivor är för honom inte bara ett materiellt instrument för att lyssna på musik, de är materiella ting med vars hjälp han strukturerar sitt liv. Det är med

skivornas hjälp som han såväl betraktar och bedömer sig själv som andra människor, eller med andra ord, skivorna ingår som vitala element i hans självuppfattning och uppfattning av andra. Skivor är på detta sätt inte bara symboler för de smakpreferenser som Rob utvecklat, de är också materiella ”samspelspartners” med vilka han handlar gentemot och umgås.

> Tisdag kväll sorterar jag min skivsamling; jag gör ofta det under känslomässigt påfrestande perioder. Somliga skulle tycka att det vore ett ganska trist sätt att ägna en kväll, men inte jag. Det här är mitt liv, och det är trevligt att kunna vada i det, sänka ner armarna i det, röra vid det (Hornby 1995/2004:52).

När denna situation utspelar sig så har Rob nyligen blivit lämnad av sin flickvän. I denna olyckliga stund av ensamhet och förvirring så tillbringar han alltmer tid med sin skivsamling, han gräver ner sina händer i skivbackarna och funderar på nya katalogiseringssystem – nya sätt att ordna sin värld och ge uttryck för sina känslor. Jag har kommit att tolka detta som att skivor inte enbart behöver förstås som symboliska referenser för musik eller smak, utan också som socialt betydelsefulla ting med vilka individer, som exempelvis Rob, samordnar sina handlingar. Med detta menas att skivorna inte enbart är bruksföremål, alternativt statussymboler, istället är de ting att ”interagera” med. Med hjälp av skivor strukturerar Rob sin vardag, sina sociala relationer till andra människor, och i egentlig mening hela sin person.

Det torde nu stå klart att Rob inte bara är skiv*handlare* utan också skiv*samlare*. Likt de flesta individer som brukar kallas för samlare så upptar tingen, eller som i detta fall skivorna, en väsentlig del av Robs liv; han spenderar avsevärd tid exempelvis på att leta efter de där speciella exemplaren som han ännu inte inkorporerat i sin ständigt växande skivsamling, att samtala med andra skivsamlare, och att utveckla sina skivkunskaper. Skivor utgör kort sagt ett fundament i de sociala relationer som Rob byggt upp gentemot sin omvärld och inom vilka hans egen identitet är förankrad. Med Hornbys beskrivning av Rob som illustration vill jag slå fast att min utgångspunkt är av interaktionistisk karaktär. Jag

vill hävda att om man skalar bort all förförståelse, det vill säga allt som man tror sig veta om samlandet, så kvarstår en odelbar relation, nämligen den mellan människor och ting. Förutom ting måste dock även andra människors direkta eller indirekta närvaro tas i beaktande. Samlandet må alltså å ena sidan reduceras till en relation mellan människor och ting, men å andra sidan kan denna relation aldrig analyseras i ett socialt vakuum frikopplad från den sociala värld inom vilken individen står i förbindelse med andra individer. För Rob är det till exempel inte enbart viktigt att känna till och äga skivor som man själv uppskattar, utan också skivor som man helt enkelt *borde* gilla – skivor som man behöver gilla (eller åtminstone känna till) för att vara en seriös skivsamlare i andra skivsamlares ögon.

Samlandet skulle visserligen kunna undersökas ur en rad olika perspektiv, i detta arbete använder jag dock samlandet som exempel för att undersöka relationen mellan människor och ting, därtill i ljuset av mellanmänskliga relationer. Mer specifikt formulerat så ska jag avhandla den sociala innebörden av den universella dynamiken mellan människor och ting med hjälp av exemplet samlandet.

Tidigare forskning av ting

Vi blir de individer som vi är först i relation till andra människor, lyder en väl förankrad interaktionistisk och sociologisk utgångspunkt. Men människornas värld är inte enbart befolkad av andra människor, utan också av ting – detta är en betydligt svagare förankrad utgångspunkt inom sociologin. Andra vetenskapliga forskningsperspektiv, som exempelvis antropologin, arkeologin och etnologin, har däremot riktat betydligt större intresse mot tingens närvaro och delaktighet i människornas värld.

Ett välrefererat antropologiskt bidrag i detta avseende är boken *The Social Life of Things* (Appadurai 1986) i vilken det diskuteras hur människor tillskriver materiella ting sociala och kulturella värden genom mänskligt *brukande* och *bytande* av dessa. Vi måste, argumenterar Arjun Appadurai, förstå och tänka på tingen som ”sociala varelser” i det att de aldrig förblir vad de var vid sin tillkomst. Tingens värde förändras allteftersom de blir äldre, hävdar

han. De får nya egenskaper tillskrivna sig, och de värderas olika beroende på kontext. I samma anda skriver Igor Kopytoff (1986) genom att hävda tingens förändrade och kontextuella mening. Vissa kommodifierade ting förblir varor ”livet ut”, andra (de icke-kommodifierade) kommer aldrig att betraktas som varor då de inte är föremål för någon byteshandel. De flesta ting pendlar dock ut och in ur kommodifieringens sfär hävdar Kopytoff. Produktionen av en vara är endast det initiala steget på en lång väg av värdets omförhandlande, menar han, och inskjuter därmed en kritik mot den marxistiska tanken om produktionens vikt för tingens mening (Kopytoff 1986:83).

Andra antropologer som Mary Douglas & Baron Isherwood (1978) har på liknande sätt strävat efter att skifta fokus från *arbetets* och *produktionens* vikt för tingens värde till *konsumtionen* av ting och hur sådan fungerar skapande och upprätthållande av sociala och ekonomiska relationer. Denna tanke kan vidare härledas till Marcel Mauss (1925/1972) studie om gåvoutbytet, ett utbyte som alltid följer vissa gemensamma regler om att ge, ta emot, samt att skänka gengåvor.

Kortfattat kan det sägas att den mesta forskning inom den sociala och ekonomiska antropologin har behandlat ting som antingen *varor* (kommodifierade ting) eller som *gåvor* (ting inom ett eller annat bytessystem) (Komter 2001), som sådana kan det också hävdas att många antropologers intresse i ting grundas i tingens potential att upprätthålla olika sociala och ekonomiska relationer människor emellan.[1]

När sociologer närmat sig ämnet ting så har detta oftast skett inom den mångdisciplinära konsumtionsforskningens fält. Med inspiration i Max Webers (1922/1983) analys av statusgrupper och

1 Det kan tilläggas ett teoretiskt perspektiv som emanerat ur antropologin och kunskapssociologin under benämningen Actor Network Theory (ANT) med förespråkare som Bruno Latour (1987, 1994), Karin Knorr-Cetina (1981, 1992) och Michael Lynch (1985, 1993). Häri behandlas ting närmast som aktörer i olika vetenskaps- och kunskapsproducerande sammanhang. Denna teori ska jag återvända till i kapitel 4.

Thorstein Veblens (1899/1931) analys av ”skrytkonsumtionen” (conspicuous consumption) så har detta forskningsfält i mångt och mycket kommit att handla om hur individer (inom en mångfald empiriska områden) använder tings symboliska betydelser för att positionera sig inom olika sociala kategorier (exempelvis subkulturella, eller genus- och klassmässiga). För att låna ordet av Veblen (1899/1931:169) så kan denna tanke uttryckas som följer: ”A cheap coat makes a cheap man”. Denna ekvation av klass och konsumtion kan betraktas som en föregångare till Pierre Bourdieus (1979/1984) mer utvecklade analys av social differentiering, det vill säga hur individers smakpreferenser är relaterade till sociala och kulturella positioner och grupptillhörigheter i samhället. Därtill begagnas ofta ett flertal kulturanalytiska och strukturalistiska analyser, som exempelvis Roland Barthes (1957/1969, 1967/1983) och Jean Baudrillards (1968/1996, 1970/2002), vilket resulterar i ett konsumtionsforskningsperspektiv som ofta framställer ting som varor vars mening är förankrade i, och genererade av, övergripande sociala, ekonomiska och kulturella system.

I linje med Baudrillards tankar om konsumtionen som en samhällsstruktur – alltså som ett system med egen logik som genomsyrar det moderna samhället och som alla samhällets medlemmar har att förhålla sig till – har också ett flertal andra forskare analyserat det så kallade konsumtionssamhällets framväxt (McCracken 1988; Brewer & Porter 1993; Campbell 1987; Corrigan 1997), samt hur konsumtionen av varor blivit ett livsstils- och identitetsskapande projekt (Cziksentmihaltyi & Rochberg-Halton 1981; Featherstone 1991; Giddens 1991/1999; Dittmar 1992; Warde 1997; Belk 1995/2001; Munro 1996). Detta sistnämnda har kommit att genomsyra många av konsumtionsforskningens bidrag av senare dags datum och handlar om hur individer anammar nya livsstilar och reformerar sin identitet med konsumtionsvarornas hjälp. I linje med detta så har också kläder, skivor och allehanda tidstypiska produkter kommit att fungera som empiriska undersökningsobjekt.

Även om sociologins och antropologins intresse i ting (som varor och gåvor) må inbegripa såväl människor som ting, så är det alltför sällan den inbördes relationen dem emellan analyseras.

Tingens mening, eller värde, har främst analyserats inom ramen för det sociala, ekonomiska eller kulturella system inom vilket de produceras, byts och konsumeras. Det är tingens struktur- och kontextberoende mening som individer har att förhålla sig till och begagna sig av, som således vanligtvis står i fokus.

Tingen har också behandlats som kommunikativa verktyg i mellanmänsklig interaktion, det vill säga som gåvor och därigenom som medel för att upprätta och upprätthålla relationer individer emellan. I de fall som tingen behandlats på detta sätt så har de också fått en sekundär roll till förmån för analyser av intersubjektiva, alltså mellanmänskliga, relationer och deras bestämning av tingens mening eller värde.[2] Uttryckt med hjälp av Simmels terminologi så skulle detsamma kunna förklaras som att relationen mellan människor och ting i tidigare forskning analyserats som *innehåll*, men inte som *form* (Simmel 1950:21ff, 40ff). Simmel talar till exempel om formen i dyadiska och triadiska relationer människor emellan som något universellt, eller återkommande – ett interaktionsmönster som är detsamma även om innehållet, eller uttrycken, i specifika relationer må skilja sig åt. Utöver de olika innehållsmässiga uttryck som relationen mellan människor och ting kan ta sig (exempelvis ekonomiska, estetiska, känslomässiga), så existerar det emellertid en universell form för denna relation – ett återkommande handlingsmönster för hur människor ”lär känna” ting och ”kommunicerar” med dem. Det är hur denna universella dynamik mellan människor och ting ser ut som jag ska undersöka med hjälp av samlandet. Min ambition är att bidra med en fördjupad kunskap om människors sociala interaktionsmönster och även för hur ting ingår som vitala element för individers identitetsskapande och självutveckling.

---

2 Hand i hand med konsumtionsforskningen går ibland den forskning som kallas ”material culture studies” inom vilken ett större intresse tillägnas enskilda ting, inte sällan utifrån arkeologiskt, idéhistoriskt och semiotiskt perspektiv (Miller 1987, 1998; Tilley 1990, 1991; Dant 1999; Schiffer 1999).

Samlandet, Mead och den icke-verbala kommunikationen

Anledningen till mitt användande av samlandet som exempel är att det är ett av de empiriska forskningsfält som i hög grad intresserar sig för relationen mellan människor och ting. I mycket av den forskning som bedrivits om samlandet så har ansträngningar gjorts för att särskilja olika kategorier av samlande och samlare, detta beroende på *vem* som samlat på *vad*, samt *varför*. Detta har gett upphov till ett forskningsfält rikt på information och kunskap om olika typer och uttryck för samlandet. Därtill är det ett kunskapsfält som hela tiden växer i detaljrikedom. Den tidiga forskningen på området intresserade sig exempelvis framförallt för samlandet i dess traditionella och finkulturella uttryck, alltså primärt för etablerade samlarområden som mynt-, frimärks-, konst-, och boksamlande. Detta perspektiv har på senare år reformerats och idag inkluderas allt oftare mer vardagsnära och samtidsrelaterade uttryck för samlandet, exempelvis samlandet av skivor, datorspel, serier, idrotts- och reklamartiklar, med mycket mer. Mot bakgrund av detta skulle det nog inte vara fel att hävda att samlandet, så som det framställs i forskningen, genomgått något av en ”demokratisering” (Belk 1995:38). En annan förändring av detta forskningsämne är dess i viss mening ”normalisering”; istället för att betraktas som ett avvikande, udda, eller rent av sjukligt beteende så har samlandets positiva och nöjsamma aspekter börjat hamna mer i fokus. Det ska dock tilläggas att härvidlag existerar det alltjämt delade uppfattningar i samlarforskarnas led. Den tidigare samlarforskningen ska jag återvända till i mer detalj i kapitel 3.

I enlighet med Simmels begreppsapparat vill jag hävda att den tidigare samlarforskningen i mångt och mycket sysselsatt sig med att undersöka samlandets innehåll – till exempel olika uttryck som samlandet kan ta sig, eller olika individuella motiv till samlandet. Mitt arbete går stick i stäv med den mesta samlarforskningen i det att jag snarare söker det gemensamma än det åtskiljaktiga.

Samlandet som forskningsfält är långt ifrån homogent och det existerar också en rad olika definitioner av samlandet. Den allra mest minimalistiska definitionen av vad en samlare är kan lånas från ordböckernas värld, där denne beskrivs som en ”person som för nöjes eller vinnings skull samlar frimärken, konst, böcker o.d.”

(Bonniers svenska ordbok 2001). Samlaren beskrivs här som en person som handlar gentemot olika ting i enlighet med ett reflexivt syfte – det är en person som ingår, lever och handlar inom ramen för ett socialt sammanhang. En sådan definition känns igen i de flesta av de olika uppställda definitioner av samlandet och samlaren som återfinns i vetenskapliga texter. De allra flesta faller tillbaka på nyckelord som individers *selektiva*, *passionerade*, *aktiva*, *longitudinella förvärvande* och *framvisande* av ting som tilldrar sig den enskilde individens *intresse* och skänker denne något slags *"erkännande" av sin person och sin identitet*. (jfr Stewart 1984/1993; Muensterberger 1994; Belk 1995; Pearce 1995/2002; Cheetham 2001; Ekström 2003; McIntosh & Schmeichel 2004; Hughes & Hogg 2006). Beroende på vilka vetenskapliga förklaringsanspråk som olika samlarforskare hämtar kraft ur så kan definitionen på samlandet formuleras på skilda sätt. Men tydligt är i alla fall, utifrån ovan sammanfattade definition, att samlandet ofta anses innehålla viktiga sociala, relationella och identitetsskapande dimensioner, inte bara ifråga om de mellanmänskliga relationer som inramar samlandet av ett visst slags föremål, utan även ifråga om relationen mellan människor och ting. Interaktionistiska analyser har emellertid lyst med sin frånvaro inom samlarforskningen, något som vissa samlarforskare också påtalat och efterlyst (jfr Cheetham 2001).

> The link between thinker and thing lies in the middle ground where the possibilities of things are understood, something which belongs as much with thingy-ness as with humanity, and potential shapes emerge. (…) What is needed is an integrating rather than a divisive framework of understanding, a theory of action which can comprehend, in both senses, both sides of the ancient duality in a way which matches our actual experience rather better (Pearce 1995/2002:163f).

Mot bakgrund av detta så är det just utifrån en interaktionistisk teori som jag ska undersöka den universella dynamiken mellan människor och ting med hjälp av samlandet som exempel. Närmare

bestämt så är det en handlingsteori med grund i George Herbert Meads (1863-1931) tänkande som jag ska begagna mig av i det syfte.

Meads texter har tolkats på olika sätt genom åren, till exempel filosofiskt, behaviouristiskt och symboliskt-interaktionist. Som i alla läsningar av andras verk spelar det egna intresset in för tolkningen. Det bör således förtydligas att min tolkning av Mead utgår ifrån ett interaktionistiskt, eller mer exakt, ett handlingsteoretiskt perspektiv.

I mångt och mycket går Meads tankegångar hand i hand med andra pragmatisters, som Charles Sanders Peirce, William James, John Dewey och Charles Horton Cooley, i det avseendet att han betraktar mänskligt medvetande som en social skapelse. Det finns enligt Mead inget medfött medvetande som föregår kropp, dessa är istället två sidor av samma mynt. Istället, menar han, är det först i relation till andra som individen erfarenhetsmässigt kan börja begripliggöra och därmed förstå, inte bara sin omgivning, utan också sig själv i den allra mest elementära betydelsen. Vad detta betyder är att det är genom interaktion med andra som individen först kan bli uppmärksam och självreflexivt medveten om sig själv. Det som gör Mead särskilt relevant för min undersökning, är hans intresse i den materiella omvärldens betydelse för utvecklingen av mänskligt medvetande och erfarenhet. Hos Mead innehar även tingen betydelse för mänskliga handlingar och hennes uppfattning och erfarenhet av både sig själv och världen omkring sig.

> The proximate goal of all perception is what we can get our hands upon. If we traverse the distance that separate us from that which we see or hear and find nothing for the hand to manipulate, the experience is an illusion or a hallucination. The world of perceptual reality, the world of physical things, is the world of our contacts and our manipulations, and the distance experience of the eye and the ear means first of all these physical things. Physical things are not only the meaning of what we see and hear; they are also the means we employ to accomplish our ends (Mead 1925-1926/1981:294).

Människans värld är först och främst en upplevelsens och erfarenhetens värld lyder budskapet i citatet ovan – en värld som emanerar ur mänskliga handlingar gentemot andra människor och

ting. Genom mänskliga handlingar och identifikation med andra människors handlingar så upprättas gemensamma strukturer av mening, eller meningssystem, vilka möjliggör tolkning, kommunikation och förståelse människor emellan. Utifrån Meads texter är det möjligt att dela upp mänskliga handlingar i *verbala* (språkliga) och *icke-verbala* (kroppsliga).[3] Det talade ordet är med andra ord en verbal handling som en individ riktar mot en annan enligt Mead. På samma sätt fungerar icke-verbala handlingar som alltså utgörs av kroppsliga handlingar, eller vad man skulle kunna benämna som ”kroppsspråk”.

Med hjälp av både verbala och icke-verbala handlingar kommunicerar individer sinsemellan genom att lära sig vad den andres handlingar och reaktioner betyder. En individ måste kunna identifiera sig med den handling – verbal och/eller icke-verbal – som utförs av en annan för att denne ska kunna förstå vad den andre åsyftade och därigenom även kunna ge ett gensvar som är begripligt för den andre individen. På detta vis upprättar individer inom samma grupp, eller samhälle, en uppsättning av handlingar med gemensam och institutionaliserad mening som fungerar likt ett slags facit till handlingarnas betydelser (Mead 1929/1981:337). Men icke-verbala handlingar riktas, enligt Mead, inte bara mot andra människor utan även mot ting, som i en mening ”svarar”. Det är i sin tur tingens ”svar” på den mänskliga handlingens ”fråga” som leder till att individen praktiskt och erfarenhetsmässigt ”lär känna” tingen (Mead 1938/1972:429f), vilket också möjliggör hennes brukande av dem.

> [T]he resistance of the hand arises only over against that of the stone. The stone defines the hand as necessary as the hand the hand. It is a fundamental experience in which each object involves the other. (…) Out of the experience arises the physical thing and the organism. Neither is prior (Mead 1938/1972:186f).

---

3 Denna uppdelning använder dock inte Mead, istället talar han, i skilda ordalag, om kroppsliga och verbala gester (jfr Mead 1909:406f, 1912/1981).

Även om Mead själv inte använder begreppet ”form”, kan hans tankar om relationen mellan människor och ting förstås som en begynnande teori om tingens grundläggande betydelser för människor. Det är i den universella dynamiken mellan människor och ting som de bägge ”blir till” inom den erfarenhetsmässiga världens ram (Mead 1938/1972:412).

> Physical things are perceptual things. They also arise within the act. (…) It is in the operation with these perceptual or physical things which lie within the physiological act short of consummation that the peculiar human intelligence is found (Mead 1927:314).

Med dessa ord pekar Mead på vikten av den sociala relationen mellan människor och ting och att det är i kooperationen dem emellan som grunden till mänsklig ”intelligens” återfinns. Därtill ska läggas nödvändigheten av, enligt Mead, mellanmänskliga relationer. Det ska också tilläggas att den sociala relationen mellan människor och ting handlar om socialitet i en begränsad mening, vilket jag återkommer till.

Meads väsentliga bidrag till de sociala vetenskaperna brukar sägas bestå i verbala och symboliska interaktionsformer människor emellan, alltså det talade språkets betydelse för mellanmänsklig kommunikation och interaktion. Därtill barns så kallade insocialisering i samhällets strukturer, det vill säga hur människor genom uppväxt och utbildning lär sig att bli funktionella grupp- och samhällsmedlemmar. Detta är tyvärr en vrångbild av Meads fulla kapacitet. I detta arbete avser jag lyfta fram och vidareutveckla den outvecklade teori om relationen (och kommunikationen) mellan människor och ting som kan identifieras i Meads arbeten. Även om inte betydelsen av människors relation till ting tillhör de mest utredda ämnena i Meads textproduktion, så är det hans intresse i det materiellas betydelse för utvecklingen av både individens självreflexivitet och den sociala världens symboliska strukturer som gör hans tänkande till en lämplig begynnelsepunkt för min egen undersökning.

Med tvåfaldigt syfte

Mot bakgrund av det ovan sagda så utgår jag i denna avhandling ifrån ett tvåfaldigt syfte: (a) *primärt syftar jag till att undersöka den universella dynamiken mellan människor och ting*. Detta kommer jag att göra genom att bygga vidare på den handlingsteori som kan identifieras i Meads arbete och som i sin tur Hans Joas byggt vidare på med hjälp av sitt *kreativa* handlingsbegrepp (Joas 1992/1996). Med hjälp av sistnämnda begrepp öppnar Joas upp för möjligheten att analysera betydelsen av vuxna individers handlingar och deras självutveckling, detta till skillnad från Meads fokus på barns utveckling. Mead och Joas används med andra ord som teoretiska hörnstenar för min egen teoretiska ansats, vilken följaktligen bör benämnas ”neo-meadsk”.

Genom att utveckla Meads handlingsteori i relation till samlandet avser jag också (b) *att bidra med en nyanserad och fördjupad förståelse för samlandet*, som jag kommer att visa i avhandlingen. Detta ska dock förstås som ett sekundärt syfte. Samlandet har i tidigare forskning behandlats på olika och inte sällan på direkt motsägelsefulla sätt. I psykologiska analyser av samlandet har relationen mellan människor och ting framställts som ohälsosam och erotiserad. På helt annat sätt har antropologer och sociologer behandlat relationen som ett slags hälsosamt och identitetsskapande konsumtionsuttryck. I den allra mesta av samlarforskningen riktas dock intresset, på olika sätt, mot ”inre” psykologiska eller ”yttre” strukturella orsaker till samlandet. I linje med min intention att undersöka relationen mellan människor och ting, syftar jag till att undersöka samlandets universella dynamik som ett av människa-ting-relationens uttryck. Eller annorlunda uttryckt: hur både relationen till andra människor och relationen till ting ingår som viktiga ingredienser för individers utvecklande och organiserande av sina vardagsliv, relationer, intressen och professioner – samlandet inkluderat.

Disposition

I enlighet med mitt första angivna syfte vilar detta arbete i hög grad på teoretiska grundvalar, varför också det teoretiska materialet innehar en central roll. Jag har därutöver också arbetat med empiriskt material ifråga om samlandet – detta i enlighet med mitt andra syfte. Jag ska i nästföljande kapitel redogöra för min metodologiska ansats och för forskningsprocessen. Detta inbegriper redovisning av empiri, men också för hur jag använt empiri och teori i enlighet med ett ”fenomenologiskt förhållningssätt”. Detta förhållningssätt präglas i mitt fall av en strävan att ”gå bortom” vedertagna föreställningar om samlandet; anledningen till detta är att existerande föreställningar inte sällan leder till osynliggörandet av vissa samlaruttryck, men också vissa individers samlande.

Vanliga föreställningar om samlandet påverkas i mångt och mycket av vetenskapliga förklaringsmodeller, och vise versa. Mot bakgrund av min metodologiska ansats ska jag i kapitel 3 identifiera och genomlysa tidigare samlarforskning. Det är inget försök att presentera all forskning, utan snarare en strävan efter att skapa en begriplig och strukturerad ”karta” över den tidigare forskningens skilda teoretiska utgångspunkter och förklaringsanspråk. Intentionen är att utkristallisera tidigare forskningsrelevanta frågor och svar för att utifrån dessa visa hur mitt eget förklaringsanspråk förhåller sig till den kumulativa kunskap som finns om samlandet, samt varför en interaktionistisk teori kan bidra till fördjupad och nyanserad förståelse av samlandet.

I kapitel 4 ska jag redogöra för och vidareutveckla Meads interaktionistiska teoribildning, vilken Joas sedermera bygger vidare på med hjälp av sitt kreativa handlingsbegrepp. Avslutningsvis lämnar jag mitt eget bidrag i detta avseende. Detta teorikapitel omfattar en redogörelse och analys av tingens betydelse för människors sociala varande; hur den självreflexiva individen inte enbart är ett resultat av intersubjektiva relationer, utan även hur tingen spelar sin betydelse för Självets uppkomst, men också för tingens betydelse för individers fortsatta självutveckling livet igenom.

I kapitel 5 analyseras samlandet utifrån den utvecklade handlingsteorin. Istället för att som Mead enbart analysera barnets

självutveckling (utifrån begreppen ”lek” och ”spel”), öppnar Joas kreativa handlingsbegrepp upp för möjligheten att även analysera den vuxnes självutveckling medelst kreativa (”lekfulla” och ”spelmässiga”) handlingar gentemot såväl ting som människor. Att analysera samlandet ur detta perspektiv ger, menar jag, en nyansrikare förståelse för denna praktik jämfört med att utgå ifrån vedertagna föreställningar om samlandet. Med hjälp av teorin är det nämligen möjligt att visa på samlandets utveckling, eller rättare sagt, på hur mänskliga handlingar gentemot ting ibland kan utvecklas till ett vedertaget samlande, samt vad som krävs för att så ska ske.

I kapitel 6 ska ”samlandets genus” behandlas. Jag avser följa upp slutsatserna från föregående kapitel genom att analysera en logisk följdfråga, nämligen vad det beror på att allt samlande inte utvecklas till och betraktas som ett vedertaget och erkänt samlande. I ett försök att förklara marginaliserandet av en grupp individers samlande, ska jag i detta kapitel analysera kvinnors (respektive mäns) samlande. Anledningen till detta val sammanfaller med en av de vanliga föreställningarna om att det företrädelsevis är män som samlar.

Arbetet avslutas i ett sammanfattande efterord.

Metodologisk ansats och forskningsprocess

> Till och från samlade Sam på tröjor. Darren hade ingen aning om vad Sam hade dem till, men han hade dem i alla fall aldrig på sig. En gång gjorde Darren misstaget att fråga Sam om saken.
> ”Vad menar du med vad jag *gör* med dem? (…) Jag samlar ju på dem.”
> ”Jag menar bara, du vet, om du inte har dem på dig, vad är det då för vits...”
> ”Vänta lite nu. Klistrar frimärkssamlare sina frimärken på brev? Sätter den som samlar på glasunderlägg slaskiga ölglas på dem? Använder en myntsamlare sina mynt i affären?”
> ”Nej, men tröjor, det är ju inget man samlar på, det är ett klädesplagg som man har på sig.”
> ”Vad menar du med att det inte är något som man samlar på?” Sam huttrade lite grann. Han hade bara en T-shirt på sig. ”*Jag* samlar ju på dem. Alltså kan man samla på dem.” Darren gav upp (McCabe 1999/2001:161f).

Tröjor är inte ett av de vanligare samlarområdena, därav Darrens frågande inställning till Sams samlarintresse. Det inledande exemplet är hämtat från John McCabes (1999/2001) bok *Livets formel* och illustrerar en vanligt förekommande föreställning om *vad* som går att samla på. Det existerar en rad olika, mer eller mindre, vedertagna föreställningar om samlandet och samlare. Sådana kan sägas utgöra individers förförståelser, och man möter dem i olika vardagliga sammanhang – i skönlitteratur, dagstidningar, film, serier och på olika webbsidor. Det är utifrån sådana föreställningar om samlandet som mina tankar har väckts på att analysera samlandet ur ett mer grundläggande perspektiv, nämligen mot bakgrund av den universella dynamiken mellan människor och ting.

I detta kapitel ska jag redogöra för den metodologiska ansatsen och för forskningsprocessen. Jag inleder (a) med att presentera och problematisera några av de vanliga föreställningar om samlandet som jag mött under arbetets gång: i korthet handlar det om *vad* som räknas som samlarföremål, *varför* vissa individer samlar, samt *vem* som räknas som samlare. Därefter följer en redogörelse för mitt ”fenomenologiska förhållningssätt” med hjälp av vilket jag strävat efter att gå bakom föreställningarna om samlandet för att istället analysera relationen mellan människor och ting och vilka implikationer det får för synen på samlandet. Detta arbete har utmärkts av ett pendlande mellan vardaglig och vetenskaplig kunskap – ett stegvis arbete som jag kommer att redogöra för i avsnittet om (b) forskningsprocessen för detta arbete.

Metodologisk ansats: strävan bortom den naturliga attityden

Några av de ting som vanligtvis förknippas med samlande är troligtvis konst och konsthantverk, glas, porslin, frimärken, mynt och sedlar, skivor, leksaker, militär- och krigsattiraljer. Därtill existerar det naturligtvis allehanda samlande som kan ta sig mer sällsynta uttryck, men som likväl faller inom ramen för ett vedertaget samlande – alltså som något som de flesta individer ändå skulle betrakta som ett samlande – exempelvis orkidéer, fjärilar, reklamattiraljer, leksaker, sparbössor och designprodukter av olika slag. Att samla på tröjor, som inledningsvis illustrerades av Sams samlande, faller troligtvis utanför de vedertagna föreställningarna

för vad som betraktas som ett samlande.[4] Men som Sam också säger: om *han* samlar på tröjor så måste det rimligtvis betyda att man kan samla på dem. Logiken må vara enkel, men den är långt ifrån fri från komplikationer. Vad som komplicerar sakförhållandet, och som gör Darren oförstående inför sin väns samlande, är en vedertagen föreställning om *vad* som räknas som ”legitimt” att samla på – en föreställning som alltså varken tillerkänner tröjor statusen av ett samlarföremål, eller tröjsamlaren epitetet samlare.

Det är omöjligt att lista alla mer eller mindre legitima samlarföremål, varför det är lättare att identifiera exempel på vad som kan kallas ”illegitima” samlaruttryck. I detta avseende kan nämnas några saker som jag kommit i kontakt med under arbetet, till exempel: nudelpaket, blomkrukor, geigermätare, fotoböcker, äggkoppar, skor, askkoppar, reklampennor, Hello Kitty-föremål, samt prydnadsdjur som exempelvis ugglor och katter.

Kanske skulle någon hävda att det inte är tingen i sig som avgör huruvida en individ ska räknas som samlare eller ej, utan istället är det avgörande vilka de bakomliggande orsakerna eller motiven är – kort sagt *varför* samlaren handlar gentemot ting på det sätt som han eller hon gör. Även i denna fråga existerar det vanliga föreställningar; två av de vanligaste i detta avseende utgörs förmodligen av de stereotypa bilderna av samlaren som antingen ”galning” eller ”konnässör”.

---

4 Jag har i en tidigare artikel hävdat att föreställningarna som genomsyrar samlandet kan härledas tillbaka till olika vetenskapliga förklaringsmodeller (Persson 2004). Naturligtvis bestäms inte människors vardagliga betraktelsesätt allena av sin omvärld av vetenskapliga förklaringsmodeller, tvärtom kan det hävdas att den vetenskapliga kunskapen alltid emanerar ur människors vardagskunskap (jfr Husserl 1954/1970:130). Nyckelordet här är dialektik. Vedertagna föreställningar om samlandet bör förstås som ett resultat av både den ”naturliga” och den ”vetenskapliga” attityden gentemot samlandet. Jag ska i nästföljande kapitel genomlysa den tidigare samlarforskningen. I detta sammanhang nöjer jag mig med att identifiera existensen av vanliga föreställningar om samlandet.

> Hon tecknade och jag skötte om mina samlingar (i mina fantasier). Det var alltid så att hon tyckte om mig och mina samlingar och tecknade av fjärilarna och färgade dem; vi arbetade tillsammans i ett vackert modernt hus i ett stort rum med ett sånt där jättestort fönster; och skalbaggssektionen höll sammanträden där och i stället för att jag satt och teg nästan hela tiden för att inte säga nåt dumt var vi den populära värden och värdinnan.

Citatet är hämtat från John Fowles (1963/1964:6) berömda thriller *Samlaren*. Huvudpersonen Frederick Clegg är en samlare av stora mått – han framställs som en onormal, för att inte säga sjuklig person, med samlarintresse för såväl fjärilar som kvinnor. Temat går igen i många filmer och böcker där samlandet synonymiseras med en originell, udda, avvikande och i vissa fall även en patologisk handling. Ett exempel på detta tema är den animerade filmen *Toy Story 2* från 1999 där en av huvudpersonerna vid namn Woody, som är en leksak, blir kidnappad av en ”galen” samlare som behöver Woody för att göra sin samling komplett. Samma tema men här i mer barnvänlig förpackning. För att ytterligare illustrera denna föreställning citeras här Bruce Chatwin (1988/1989:16ff) som i sin bok *Kaspar Utz* erbjuder många liknande exempel:

> ”Vad är det för mani som Kaspar har på porslin?” frågade hans mor husläkaren.
>
> ”En perversion”, svarade han.

I rak motsats till den patologiserande föreställningen står en annan, nämligen den som grundas i beundran och aktning för samlarens gedigna kunskap i ett eller flera samlarområden. Alltså föreställningen om vad man skulle kunna benämna ”den duglige samlaren”, eller med andra ord samlaren som expert och konnässör. Sådana positiva föreställningar om samlandet kommer till exempel till uttryck i, och kan observeras i, det populära Tv-programmet *Antikrundan*, som har producerats och sänts i ett flertal länder under många år. Detta intresse har i svensk television även genererat nya program på liknande tema, exempelvis *Antikdeckarna*. I dylika program får tittarna stundtals följa med på reportage hem till olika

samlare där det förevisas allehanda ting och kunskap om dessa. Därtill går att på liknande sätt observera den duglige samlaren i olika naturprogram där man från och till hämtar expertishjälp av till exempel insektssamlare. Reportage från konstvärldens samlare, och från olika museeutställningar om samlandet och olika samlare, framställs också vanligtvis på mer positiva sätt. Jag har själv besökt ett flertal museeutställningar på samlartemat i samband med detta arbete, i syfte att ta del av vedertagna föreställningar.[5] Föreställningen om den duglige samlaren går igen och kan observeras i olika tidskrifter som fokuserar på individers konnässöriska vanor och kunskaper, till exempel ifråga om vin, whisky eller olika antika föremål. Svenska tidskrifter som behandlar sådana ämnen är till exempel *Världens viner, Allt om whisky*, *Antik & Auktion*, därtill finns en rad utländska tidskrifter med samma fokus.

Sammanfattande kan sägas att de positiva skildringarna av samlare, i olika tv-program och andra forum, inte sällan framhäver samlarnas *rika kunskaper* om olika ting, deras *föredömliga smakomdömen* och *ekonomiska investeringsförmåga*.

En sista vanlig föreställning om samlandet som jag i detta sammanhang ska nämna, handlar om *vem* som samlar. Föreställningen om samlandet som en företrädelsevis manlig aktivitet – inte sällan med hänvisning till stereotypt manliga egenskaper som *aggressivitet*, *systematiskt tänkande*, *konkurrenskraft* och *jaktinstinkt* – är i hög grad allmänt förhärskande. Denna föreställning hänger ofta samman med en sociobiologisk förklaring till samlandet som ett slags medfött överlevnadsbeteende. Detta betraktas i sin tur som något karaktäristiskt för män då det också är

5 Här kan nämnas mitt besök på museeutställningar om samlandet, exempelvis: *Samlarens själ* – en utställning om samlandet som passion på Gävleborgs Länsmuseum (20020820), *Samlandets dag* på Länsmuseet i Halmstad (20051009), samt utställningen *Storsamlaren* på Nordiska museet (20070314). Det ska tilläggas att utställningar likt dessa gärna stöder sig på såväl föreställningen om ”den duglige” som ”den galne samlaren”.

dessa som, åtminstone enligt vissa uttolkare av denna förklaring, utvecklingshistoriskt har tagit rollen som jägare och på vars jaktförmåga och konkurrenskraft familjens överlevnad vilat. Den svenske Disney-samlaren Lasse Åberg är en av dem som vid ett flertal tillfällen refererat till samlandet som en medfödd instinkt. I Jan Kantors artikel (DN 20050722:16f) ”Kontroll och Jaktlycka driver en äkta samlare”, förlägger Åberg ”samlarlusten” till människors reptilhjärna, med förklaringen att vi tidigare var tvungna att jaga och samla för överlevnads skull, och även om vi inte längre är detta så finns detta beteende latent kvar hos oss alla.[6]

Strävan bortom de vanliga föreställningarna

Jag kom i ett allra första skede i mitt avhandlingsarbete i kontakt med nämnda föreställningar, och ganska snabbt utvecklades det hos mig en undrande inställning till desamma. Varför, är en berättigad fråga. Svaret återfinns i vissa av föreställningarnas motsägelsefullheter (exempelvis då föreställningen om ”den galne samlaren” går hand i hand med föreställningen om ”den duglige samlaren”), eller i biologistiska förklaringar som inte beaktar sociala variabler (exempelvis föreställningen om samlandet som medfött). Min skepsis gentemot de vanliga föreställningarna har också vuxit fram utifrån de erfarenheter jag gjort genom inläsning av tidigare samlarforskning och sedermera också i möten med samlare. Inte någon av de samlare jag mött har uppvisat (enligt min mening) patologiska tendenser. Många har inte heller visat intresse för samlandets professionella eller konnässöriska aspekter som ofta inrymmer investeringsmotiv. Flertalet samlare som jag kommit i kontakt med uppger istället att deras främsta motiv till samlandet är att ha roligt. Därtill har jag mött både kvinnliga och manliga samlare.

---

6 Denna förklaring kan jämföras med vad samlarforskaren Susan Pearce (20070219) säger i en intervju: ”Part of the fun is the chase, tracking things down and buying for a song. There is a strong hunting instinct in all of this”.

Det bör omedelbart tilläggas att jag naturligtvis har träffat samlare som både äger kunskaps- och investeringsmässiga ambitioner. Vad jag härigenom vill lyfta fram är mitt intresse i, inte enbart det vedertagna och ”professionella” samlandet, utan också i det mindre uppmärksammade och ofta bortglömda ”illegitima” samlandet. Jag har nämligen träffat flera individer som betraktar sig själva som samlare, och som är med i samlarföreningar, trots att de varken samlar på ”vanliga” samlarföremål, eller kan betraktas som ”galningar” eller finkulturella ”konnässörer” – istället uppger många att de samlar för att de helt enkelt tycker det är roligt och nöjsamt. Med fokus på detta, i viss mening, osynliga samlande har frågor väckts om samlandets uppkomst och utveckling. Jag började fråga mig vad individer *gör* när de samlar, kontrasterat vad individer gör när de *samlar*. Skillnaden må verka obetydlig, men vad jag under forskningsprocessen blivit intresserad av, är att förstå samlandet utifrån människors praktiska handlingar, inte bara i relation till andra människor, eller till vanliga föreställningar, utan även i relation till ting.

Oavsett vad man samlar på – må vara antika ljusstakar, mynt eller nyproducerade tröjor – så finns det en gemensam nämnare för alla samlare i det att de alla hanterar, eller handlar gentemot, ting, det vill säga de har en relation till ting.[7] Om man skalar bort all förförståelse, allt som man på förhand tror sig veta om samlandet (alltså oavsett vem som samlar, varför eller på vad), så kvarstår alltid en odelbar relation, nämligen den mellan människor och ting.

I samband med att jag insamlat och behandlat empiriskt material om samlande, så har det blivit tydligt att det sällan tas hänsyn till människors handlingar gentemot ting. I den mån tidigare forskning gjort detta så har det främst skett mot bakgrund av psykoanalytiskt orienterad begärsteori, alternativt mot bakgrund

7 Därtill skulle man kunna hävda att det finns de samlare som samlar på immateriella ting, med andra ord på upplevelser – till exempel ifråga om resor. Detta är däremot ett samlande som jag i denna avhandling inte närmare kommer att behandla – ett val som jag ska motivera i det kommande avsnittet ”Avgränsning gentemot det immateriella och institutionella samlandet”.

av antropologiska och sociologiska konsumtionsteorier i vilka samlarföremålen betraktats som varor eller gåvor. Mot bakgrund av ovan sagda så har min föresats i detta arbete kommit att utvecklas till en strävan bortom de vedertagna föreställningarna om samlandet i syfte att undersöka den gemensamma nämnaren för allt samlande, nämligen den universella dynamiken mellan människor och ting.

Genom att undersöka samlandet mot bakgrund av den grundläggande människa-ting-relationen syftar jag till att ta ett mer fundamentalt grepp om samlandet som inte utgår ifrån gängse föreställningar. Med hjälp av sådant angreppssätt torde det vara möjligt att generera en mer nyanserad förståelse för hur samlandet uppkommer och utvecklas. Det borde också härigenom vara möjligt att fånga sådant (”illegitimt”) samlande som vanligtvis faller utanför vedertagna föreställningar om samlandet, alltså sådant samlande som vanligtvis inte betraktas som samlande men där denne likväl uppvisar ett samlarlikt beteende.

För att undersöka detta behövs en metodologisk ansats som möjliggör för forskaren att gå bortom dessa föreställningar som existerar och som reproduceras i olika vardagliga, litterära och massmediala sammanhang. Jag har därför vänt mig till fenomenologin.

Med hjälp av ett fenomenologiskt förhållningssätt

Om fenomenologin har det skrivit mycket genom åren. Det har också kommit att tolkas och användas på olika sätt, varför

fenomenologin egentligen bör förstås som fenomenologier[8] (Bengtsson 1988/2001:26). Inte sällan används fenomenologin som en metod att användas empiriskt för att identifiera återkommande mönster i individers syn- och tänkesätt (deras förförståelser) ifråga om specifika fenomen. Riktlinjer för den empiriskt orienterade fenomenologin utvecklades först av Alfred Schütz (jfr Schütz 1962, 1964), men har utvecklats av olika forskare allt sedan dess (jfr Aspers 2001; Dahlberg, Drew & Nyström 2001; Szklatski 2004). Det ska här klargöras att mitt användande av fenomenologin inte i första hand är av empirisk karaktär, utan snarast präglas av en filosofisk, eller teoretisk, ansats.

Ursprunget till den fenomenologiska idén brukar förläggas till Edmund Husserls filosofi (1913/1962, 1931/1992, 1950/1973, 1954/1970) och skulle förenklat kunna sammanfattas i den kända devisen om att ”gå tillbaka till sakerna själva”. Med detta menas inte att forskaren ska söka svaret på olika fenomen utifrån en ”yttre” objektiv värld, utan snarare utifrån fenomenen som de ”ger sig” i mänsklig erfarenhet. För att göra upp med det dualistiska arvet efter René Descartes strävade Husserl efter att skapa en erfarenhetsbaserad filosofi utifrån vilken förståelsen för både ”kropp” och ”medvetande” emanerade. Att gå tillbaka till sakerna själva handlar alltså om att med en öppenhet och sensibilitet söka sakernas ursprung i människans erfarenhet och sinnlighet utan att för den skull på förhand underordna sig strukturella klassifikationer och fasta begrepp (jfr Bengtsson 1988/2001:26f). I boken *Den*

8 Främst brukar fenomenologin efter Edmund Husserl förknippas med filosofer som Martin Heidegger (1927/1998, 1967), George W. F. Hegel (1807/1977) och Maurice Merleau-Ponty (1945/2003) som betydelsefulla ”arvtagare”. Därtill kan läggas en rad betydelsefulla namn som utvecklat fenomenologin i olika riktningar – till exempel Hannah Arendt (1946, 1987), Jacques Derrida (1967/1991), Hans-George Gadamer (1960/2002), Jean-Paul Sartre (1936/1992, 1943/1993). Jag kommer inte närmare att redogöra för dessa i mitt arbete, däremot kommer jag i kapitel 4 att använda mig av vissa av dessa referenter i de avseenden som de kan fungera som komplement och illustrationer till den teoretiska analysen.

fenomenologiska rörelsen i Sverige sammanfattar Jan Bengtsson (1991:30) fenomenologins idé på följande vis:

> Denna metod eller detta förhållningssätt utgör under alla förhållanden en fenomenologisk grundprincip som består i ett krav på öppenhet, följsamhet och sensibilitet för hela vår levda erfarenhetsvärld i all dess variation och komplexitet. Utifrån detta förhållningssätt kan olika fenomen tematiseras, deras egenskaper och struktur blottläggas och beskrivas, deras innebörd explicitgöras och utläggas osv. Detta förhållningssätt utgör den gemensamma grunden för all fenomenologi.

Att uttrycka sig som jag gjort tidigare, nämligen utifrån en strävan efter att gå bortom vedertagna föreställningar, kan översättas till ett fenomenologiskt språkbruk i termer av att sträva bort från den (av Husserl kallade) ”naturliga attityden”, eller den ”naturliga inställningen till sakerna” (Husserl 1913/1962:102ff).[9] Den naturliga attityden bör förstås som de förförståelser som individer oreflexivt och vanemässigt vanligtvis lever sina liv i enlighet med. Inom ramen för den naturliga attityden så reflekterar individen inte nämnvärt över varför hon utför en specifik (verbal eller icke-verbal) handling på det sätt som hon gör (Dahlberg, Drew & Nyström 2001:46). De vanliga föreställningarna om samlandet som jag tidigare diskuterat, kan i detta avseende betraktas som avspeglingar av den naturliga attityden.

Motsatsen till den vanemässiga, eller naturliga, attityden är snarast att förstå som ”den vetenskapliga attityden” (i dess allra bredaste bemärkelse). Kanske kan man översätta detta med ett reflexivt och skeptiskt förhållningssätt.

För att gå bortom den naturliga attityden måste den identifieras. Det är i enlighet med detta reflexiva projekt som jag ovan presenterat de vanligt förekommande föreställningarna om

9 I senare texter skulle Husserl komma att byta ut dessa begrepp mot det vidare och mer allomfattande begreppet ”livsvärld” (jfr Husserl 1954/1970:130f).

samlandet. Nästa steg i den analytiska forskningsprocessen, är att ”sätta de vedertagna föreställningarna inom parantes” – det som Husserl benämnde den fenomenologiska reduktionen (εποχη) (Husserl 1954/1970:153ff). Detta innebär att forskaren bör sträva efter att utesluta det studerade fenomenets på förhand givna betydelser och meningar, för att ta ett mer sakligt och i största möjliga mån objektivt grepp om det studerade. Den fenomenologiska reduktionen har inte gått fri från invändningar och kritik i detta avseende, alltså ifråga om det överhuvudtaget är möjligt för en individ att kunna sätta sina egna, djupt rotade, förförståelser om världen inom parentes (jfr Marcuse 1978). Även den fenomenologiske forskaren är naturligtvis del av samma meningssystem som han eller hon delar med andra, vilket oundvikligen kommer att påverka i vilken grad som forskaren verkligen lyckas gå bakom de vedertagna föreställningarna som denne undersöker.

Jag har kommit att förstå den fenomenologiska idén, eller förhållningssättet, som en idealistisk strävan och levnadsregel för den fenomenologiskt hågade forskaren. I mitt eget arbete har den fenomenologiska strävan präglats av ett försök att ”börja från början”, det vill säga en strävan efter att utgå ifrån mänskliga handlingar gentemot ting innan individen definierats som samlare och tinget som samlarföremål. Genom att analysera samlandet utifrån mänskliga handlingar gentemot ting (och människor), istället för utifrån vedertagna föreställningar om samlandet, torde det alltså vara möjligt att undersöka hur vedertaget samlandet utvecklas, alltså vad som krävs för att mänskligt handlande ska tolkas som ett samlande.

Problematiken med forskarens egen hemmablindhet, alltså dennes förförståelser, kan förmodligen aldrig lösas helt och hållet; jag har dock strävat efter att nå bortom min egen initiala förförståelse, såväl som den generella förförståelsen, genom att vända mig till den vetenskapliga attityden, eller mer specifikt, till en interaktionistisk handlingsteori ifråga om människor och ting som inte är färgad av de etablerade föreställningarna om samlandet.

Denna metodologiska ansats syftar inte till att förklara samlandets alla olika aspekter – det är heller inte syftet – men jag

menar att ansatsen erbjuder möjligheten att söka en mer grundläggande och nyanserad förståelse till skillnad från analyser om samlandet som lutar sig på vedertagna föreställningar.

Den mänskliga handlingens betydelse

Som en forskningssträvan har det fenomenologiska förhållningssättet kommit att genomsyra mycket av den sociologiska forskningen genom åren – oavsett om sådan forskning benämns som fenomenologisk eller ej. Detta är åtminstone något som Edward Tiryakian (1965) hävdat genom att visa på hur inslag av den existentialistiska fenomenologin går igen i ett slags allmänsociologiskt tänkande. Jag förstår Tiryakians påstående som ett, av honom identifierat, allmänsociologiskt intresse i människors behov, upplevelser, känslor och erfarenheter i olika relationella sammanhang (Tiryakian 1965:687). Ett sådant, i vid mening, existentialistiskt intresse[10] präglar också mitt arbete då det är min strävan att fördjupa förståelsen för tingens betydelse för individens sociala existens, detta med hjälp av samlandet som exempel.

Som jag skrev i inledningskapitlet, och som jag ämnar återvända till i kapitel 3, har samlandet i den tidigare forskningen sällan behandlats utifrån ett interaktionistiskt perspektiv, vilket vissa samlarforskare också påtalat och efterlyst (Pearce 1995/2002:163f; Cheetham 2001). Kort kan sägas att ting inom tidigare samlarforskning ofta behandlats som verktyg för att komma till rätta med inre psykologiska behov, alternativt som verktyg för att

10 Ett existentialistiskt intresse, eller ett intresse i människors sociala existens, ska här förstås som något mer fundamentalt och mer till-världen-varande, än det annars vanligt använda (inom den transcendentala fenomenologin) begreppet essens – ett slags abstraherad existens. Bengtsson (1991) exemplifierar härvidlag med skillnaden mellan att *varebli* en ilsken hund och att *föreställa* sig den ilskna hunden. I det första fallet erfars hunden verkligen, i det andra erfars den inte. Den existentiella fenomenologin syftar med andra ord till att behandla individen som en helhet av känslor, förnimmelser, reaktioner och erfarenheter, i relation till omvärlden (Bengtsson 1991:32ff).

upprätta och utveckla mellanmänskliga relationer. Sällan har relationen mellan människor och ting tillskrivits någon social betydelse. Detta är däremot vad jag avser undersöka.

Nyckeln till att förstå tingens betydelse för människors sociala existens har jag funnit i Meads tolkning av relationen mellan människor och ting i det han utgår ifrån en relationistisk tolkning av intentionalitetsbegreppet – något som Joas (1993:248f) förklarar på följande sätt:

> This [Meads] approach completely changes the meaning of intentionality, inasmuch as here action is no longer understood as the realization of ends set beforehand, in contrast to the theories of rational action and their transformation in the sociological theory of action. For the pragmatists, the setting of ends is not an act of consciousness that takes place outside of contexts of action.

Intentionalitet kan förenklat översättas med ”riktadhet”, alltså att någonting erhåller mening genom dess relation till någonting annat. Till skillnad från en mer klassisk (webersk) tolkning av intentionella handlingar, vars meningar är givna på förhand, bygger alltså Mead på en relationistisk tolkning som leder till att handlingars mening uppstår och skapas i relationen. Denna tolkning av intentionalitet ligger också i linje med hur exempelvis Maurice Merleau-Pontys formulerat sin existentiella fenomenologi. För Merleau-Ponty utgör den praktiska, kroppsliga, relationen mellan en individ och andra ”kroppar” (ting eller människor) en grundläggande relation, eller som han skriver: ”Consciousness is being-toward-the-thing through the intermediary of the body” (Merleau-Ponty 1945/2003:159f). Annorlunda uttryckt kan det sägas att det krävs en relation för att medvetandet alls ska utvecklas till ett självmedvetande.

Det är i detta avseende som Meads blir intressant. Jag ska återvända till hans arbete i kapitel 4, härvidlag kan det kort konstateras att Mead tar sin begynnelsepunkt i de mänskliga handlingarna som riktas gentemot såväl människor som ting. Det är genom att vara i (handlingsmässig) relation till världen som människor överhuvudtaget kan bli varse sig själv, både som objekt och subjekt. Och det är i samma (handlingsmässiga) relation som

ting (mot vilka individer handlar) erfarenhetsmässigt ”blir till”, eller som Mead skriver: ”The *what* of the object is, then, the expression of the whole of which both environment and organism are essential parts” (Mead 1938/1972:3f).

Ett flertal tidigare studier av samlandet har uttryckt intresse för samlares, mer eller mindre rationellt, uttalade motiv till varför de samlar (Rigby & Rigby 1944; Hughes 1984; Pearce 1992; Elsner & Cardinal 1994; Belk 1995; Akin 1996). Utan att åsidosätta vikten av tidigare samlarforskning så menar jag att sådana studier om olika motiv till samlandet avslöjar lite om tingens sociala betydelse för den handlande människan, alltså hur samlaren handlar gentemot ting, upprättar relationer till dem och på olika sätt inkluderar dem i sitt liv. I avhandlingen kommer jag att visa hur relationen mellan människor och ting föregår målrationella motiv, men också hur relationen har betydelse för såväl individuella upplevelser, erfarenheter och känslor som individers sociala behov av responsivitet och ”erkännande” av sin egen person.

Avgränsning gentemot det immateriella och institutionella samlandet

Jag kommer i detta arbete att begränsa mig till samlandet av *materiella ting* då det oftast är dessa som avses då samlandet förs på tal. Jag är emellertid övertygad om att samlandet lika gärna kan ta sig immateriella, eller symboliska, uttryck där det handlar om att till exempel samla på *upplevelser*. I detta avseende kan man tänka sig individer som samlar på exempelvis upplevelsen av resor till andra länder – det finns de som praktiserar regelsystem för vad som räknas som ett besök i ett annat land (till exempel att förflytta sig utanför flygplatsområdet och att ha stannat där minst x antal timmar). Andra exempel på immateriellt samlande är fågelskådande. Det finns exempelvis ”300-klubben” som enkelt förklarat består av en lista av 300 fågelarter som efter observation kan ”kryssas av” (www.club300.se).

Mer kontroversiella uttryck för immateriellt samlande är vad som skulle kunna benämnas som *människosamlare*. I sexuell bemärkelse framstår ett namn som Casanova som en idealtyp över

sådana samlare. Sexuella erövringar behöver dock inte vara anledningen till samlarens intresse i andra människor, utan kan också präglas av en stark nyfikenhet för andra människor – deras liv, levnadssätt, relationer, intressen – något som exempelvis författaren Klaus Mann (1936/1981:191) skildrat på följande vis:

> 'Mycket intressant, käre herr Höfgen! Får jag kanske anteckna er adress?' Och redan har han med ett välövat grepp fått fram en tjock anteckningsbok. (…) I monsieur Larues spetsiga och av otaliga rynkor genomdragna stiftsjungfruansikte sitter ett par märkliga klara ögon med skarp och genomträngande blick. Ur dessa ögon lyser en oerhörd, nästan extatisk nyfikenhet; de glittrar av denna vilda trängtan efter människor, namn och adresser, som är den helt dominerande impulsen och det enda äkta i denne mans liv.

Trots möjligheten av immateriella samlaruttryck så är det just avgränsning mot sådana som jag praktiserar då en av mina ambitioner också är att utveckla en teoretisk förståelse för den sociala betydelsen av relationen mellan människor och ting. Detta utgör också anledningen till den andra avgränsningen, den gentemot *institutionella samlare*. Med detta menas sådana institutioner som museum, bibliotek och liknande som äger samlingar och som stundtals förvärvar nya föremål till redan existerande samlingar alternativt helt nya samlingar. Museum och bibliotek har företrädesvis till uppgift att bevara, presentera och utbilda. Institutionen må äga tingen, men de äger inte på samma sätt som den individuelle samlaren möjligheten att lika fritt relatera sig till ting, att förvärva nya eller rent av göra sig av med ting. Skillnaden i detta avseende baseras på individens och institutionens olika karaktärer, där institutionen är ett resultat av ett antal individers investerade handlingar och framtidsplaner som över tid skapat en bestående inrättning med förhållandevis fast reglemente.[11]

11 För detaljerad diskussion om likheter och skillnader mellan individuella och institutionella samlare se Pearce (1992) och Belk (1995/2001).

Även om det institutionella samlandet kan vara intressant att analysera i sin egen rätt, liksom det immateriella samlandet, så avgränsar jag mig mot bägge eftersom mitt syfte inkluderar ambitionen att vidareutveckla en handlingsteori ifråga om människor och ting. Jag kommer att fokusera på den enskilda aktörens, alltså samlarens, handlingar gentemot ting inom ramen för vad man skulle kunna kalla ett mer ”elementärt” uttryck för samlande. Mer ”komplexa” konfigurationer av samlande, som till exempel då aktören är en institution, alternativt då samlarföremålet är en upplevelse, lämnas i detta arbete dithän med förhoppning om att återvända till sådana frågor i framtiden.

Forskningsprocessen: teori och empiri i växelverkan

Jag ska härnäst redogöra för hur empiri och teori behandlats utifrån mitt fenomenologiska förhållningssätt. Tyngdpunkten för mitt arbete vilar i hög grad på en teori-nära ansats, men det teoretiska framåtskridandet har skett i samspel med att jag fått ökad insikt i samlandet med hjälp av det empiriska materialet. Som tidigare nämnts har jag använt flera empiriska källor: populärskildringar av samlandet i exempelvis tidskrifter, tv- och radioprogram, utställningar, webbsidor, serier samt tidigare samlarforskning; till detta ska läggas intervjuer och observationer med och av samlare. Det empiriska materialet har jag använt på olika sätt, och i olika stadium, i forskningsprocessen – jag ska i det följande redogöra för hur.

Fas 1: populära skildringar av samlandet och tidigare forskning

Födelsedatum för detta arbete var våren 2003.[12] Den första fasen i forskningsprocessen – som pågick under ett år – präglades först och främst av insamling av material om samlandet. Detta material bestod inte till en början av forskningsresultat, utan av olika populära och populärvetenskapliga skildringar av samlandet genom skönlitteratur, tidskrifter, tv- och radioprogram med mera. Därtill kan nämnas att information om samlandet utifrån samlares egna perspektiv har varit till nytta för mig i detta arbete. Sådan information har inhämtats från samlares personliga hemsidor, ”populärvetenskaplig” litteratur, och olika tidskrifter för samlare. Med populärvetenskaplig litteratur avser jag den sort som utgör den största delen av litteratur på samlarområdet som utmärks av detaljerade redogörelser för olika typer av samlarföremål (frimärken, böcker och handskrifter, bilar, vapen, dockor, knappar och så vidare). Inte sällan är denna litteratur författad av en eller flera personer som själva samlar. Ifråga om tidskrifter om samlandet framstår exempelvis *Samlarnytt* och *Svensk numismatisk tidskrift* som två av de större (och av mig lästa under forskningsprocessen) samlartidskrifterna i Sverige.

Empiriska skildringar av samlandet har varit värdefulla för att dels belysa vanligt förekommande föreställningar om samlandet och dels för att de är intressanta i sin egenskap av att fungera som normativa ”regelböcker” för samlare inom respektive område, alltså som skildringar för hur en samlare *lämpligast* bör samla (för att erhålla erkännande från andra samlare).

Arbetet övergick visserligen snart i insamling och inläsning på tidigare samlarforskning, men mitt initiala tillvägagångssätt präglades av en induktiv strategi (jfr Becker 1998) att så naivt som möjligt närma mig fältet. Jag ägde härvidlag ingen färdigformulerad

12 Intresset i samlandet väcktes egentligen till liv genom ett annat projekt med fokus på whiskyindustrin (Persson 2002, 2003). Inom ramen för detta projekt var samlandet tänkt att ingå som en del. Men i samband med arbetets framåtskridande förflyttades intresset exklusivt till samlandet.

frågeställning, utan enbart ett intresse i att fördjupa mig i och förstå samlandet utifrån ett sociologiskt perspektiv.

Utifrån olika föreställningar som jag i denna första fas kom i kontakt med erfor jag snart ett behov av att sätta dessa föreställningar i relation till forskningen på området. Jag vände mig därför till tidigare forskningsresultat om samlandet och vetenskapliga förklaringsmodeller härom. Min strävan efter att förstå hur samlandet har behandlats inom vetenskapen resulterade bland annat i en artikel (Persson 2004) i vilken jag sökte klarhet i de, inte sällan, disparata och ibland motsägelsefulla förklaringsmodeller av samlandet som existerar. Denna artikel var fonden till det som skulle bli min strukturering av tidigare samlarforskning (kapitel 3).

Fas 2: syftesformulering och teoribildning

Som jag tidigare redogjort för i detta kapitel växte ett skeptiskt förhållningssätt fram gentemot många av de vanliga föreställningarna om samlandet under den första fasen eftersom jag ansåg dem lida brist på en förklaringsmodell som kan inrymma förståelse för icke vedertaget samlande. Det var mot bakgrund av denna uppfattning – som genererats i anslutning till materialinsamlingen – som arbetet på allvar påbörjades med att utkristallisera en syftesformulering i anslutning till sökandet efter lämpligt teoretiskt perspektiv.

Arbetet i denna fas i forskningsprocessen resulterade i det tidigare angivna syftet att undersöka den universella dynamiken mellan människor och ting, samt med hjälp av denna även berika förståelsen av samlandet. Syftet utkristalliserades i takt med att jag försökte se bortom de vedertagna föreställningarna om samlandet – detta i samband med att jag vände mig till den teoretiskt orienterade fenomenologiska litteraturen som behandlat relationen mellan människor och ting. Min strävan efter en social teoriförståelse (till skillnad från en filosofisk) för tingens betydelse som jag härigenom fick upp ögonen för, ledde mig vidare till Mead. I Meads texter fann jag embryot till det som senare skulle utvecklas till en social, neo-meadsk, tolkning av den universella dynamiken

mellan människor och ting. Arbetet i denna fas av forskningsprocessen kom att uppta största delen av år 2004.

Fas 3: intervjuer och observationer

Under sommaren 2005 kom mitt arbete att gå in i en ny fas. Den interaktionistiska handlingsteori som Meads texter öppnat upp för, tycktes äga fördelar eftersom den lyfte fram betydelsen av människors relationer gentemot sin omvärld. Men teorin ägde också brister, inte minst beroende på att den inte i alla avseenden var explicitgjord av Mead själv, därtill var den primärt inriktad på att förklara barns insocialisering i samhället, och enbart sekundärt och otydligt inriktad på att förklara vuxna individers sociala relationer till ting. Teorin behövde utvecklas. I detta syfte sökte jag hjälp av samlarna själva genom intervjuer och observationer.

Genom att lyssna på hur samlare berättade om sina erfarenheter och känslor kring sina ting och hur de på olika sätt inkluderar tingen i sina liv, väcktes nya tankegångar hos mig kring relationen mellan människor och ting. Även observationer har hjälpt mig framåt då jag härigenom iakttagit hur samlare handskas med sina samlarföremål, men också hur samlingen i sig uttrycker samlarens relation till samlandets normativa aspekter för hur man som samlare borde samla och framvisa sin samling.

Intervjuer

Intervjumaterialet som använts i detta arbete består av tio intervjuer med enskilda samlare, därtill en intervju med ett ”samlarpar”; sammantaget tolv intervjuer. Jag har sökt intervjupersoner – kvinnor och män – med olika samlarinriktningar, samt i olika åldrar. I syfte att undersöka den universella dynamiken mellan människor och ting, har jag inte närmat mig fältet utifrån specifika samlarområden, eller på annat sätt utifrån färdiga ”kategorier” av samlare. Tvärtom har jag strävat efter att söka intervjupersoner med olika bakgrund och olika intressen för att undersöka olika individers sätt att samla och förhålla sig till ting. Som kan observeras i det nästföljande ”persongalleriet”, så existerar det dock en viss tyngdpunktsförskjutning till fördel för äldre personer, samt med inriktning mot numismatiska samlaruttryck. Detta är ett resultat av

olika strategiska kontaktförsök med ”nyckelpersoner” inom olika samlarområden (Warren 2002:87), där vissa kontaktförsök fallit ut bättre än andra. Metodologiskt uttryckt har jag fått kontakt med vissa ”portvakter” (gatekeepers) som öppnat dörren in till sina respektive samlarområden, samtidigt som andra ”portvakter” låtit dörren förbli stängd. När väl en dörr öppnats, fann jag att det var lättare att få tillgång till andra dörrar (andra samlarföreningar), förmodligen för att jag redan erhållit ett slags ”fripass” (jfr Miller & Bell 2002; Watts 2006).

Utifrån vad som vanligen faller under beteckningen en ”semi-strukturerad” intervjumetod (Merton, Fiske, Kendall 1956/1990:15f) konstruerade jag en intervjuguide utifrån ett antal teman om samlingen, samlaren och samlarpraktiken. De faktiska frågorna var inte fixa och färdiga, istället är det just den flexibilitet och frihet att ta sig fram till målet som öppna frågor erbjuder som jag eftersträvade. Detta sätt att bedriva intervjuer ger forskaren större möjlighet att anpassa sina frågor till en specifik person och situation för att få så uttömliga svar som möjligt, samt ger större möjligheter att återvända till intressanta samtalsämnen genom att omformulera frågorna för att på så sätt hitta nya ingångar till samtalsämnet (jfr Gubrium & Holstein 1997:45; Charmaz 2002:676). Kort sagt så har jag strävat, i enlighet med den kvalitativa metodens maxim, efter att insamla ett så nyans- och detaljrikt material som möjligt i varje intervjusituation (jfr Becker 1998).

Mitt främsta intresse har bestått i att söka svar på hur tingen på olika sätt ingår i samlarnas liv, vardag, relationer och självuppfattning. I anslutning till detta så har intervjuerna vanligtvis kretsat runt (förutom samlandet): identitet, vänskap, arbete, familj, uppväxt, kort sagt, samtalsämnen av relationistisk karaktär som har betydelse för samlarens sociala liv (jfr Löfgren 1992; Londos 1993). Därtill har jag undrat över vilka aspekter hos föremålen som samlarna ”ser” och uppskattar – exempelvis de ekonomiska, estetiska, emotionella och/eller kunskapsmässiga. I jämförelse med den livshistoriska analysen, så har mitt intresse inte primärt handlat om hur ting uttrycker personliga livserfarenheter, utan om hur

tingen, i relation till individen, medverkar till att skapa livserfarenheter.

> När jag får ett nytt mynt av en viss period av en viss tid så börjar jag fråga mig varför ser det ut på det sättet? Så går jag till böckerna och läser om det, och när jag läser där så får jag ny kunskap som gör att mynten blir roligare. Det blir en fysisk återkoppling. Så det blir ett sådant där dialektiskt förhållande mellan objektet och litteraturen, och mig själv. Utan det ena så hade jag inte lärt mig lika mycket (Bengt).

Citatet är från min intervju med Bengt (som samlar på mynt och polletter). Bengt berättar vidare att han ”sitter med sina samlingar” i cirka en till två timmar om dagen. Denna tid ägnas vanligtvis åt till exempel informationssökning om enstaka ting, men också av rengöring, förvaring, organisering och framvisning av tingen. Sådan ”kvalitetstid” med sina samlarföremål återkommer många av de intervjuade samlarna till. Samlandet må inbegripa vikten av andra människors uppmärksamhet och gillande, men samlandet inbegriper också vikten av vad som sker i mötet mellan samlare och samlarföremål. En annan samlare, Klara (som samlar på pelargoner), berättar hur hon dagligen ”umgås” med sina ting, hur hon beskär, rengör, omplanterar och pratar med dem. För henne är pelargonerna inte bara ”levande objekt” utan också ”individer”, eller som hon också uttrycker det: ”Var och en har sin egen historia, alltså både innan den kom till mig och sen den kom till mig”.

Att intervjua samlare handlar på detta vis inte enbart om att tala om tingen som historisk information, utan det är viktigt att få samlarna att reflektera över sitt samlande: hur, i vilka situationer, och varför individen samlar på det sätt som han eller hon gör, samt vad samlandet och tingen ”ger” personen ifråga. Min erfarenhet av intervjuerna är att dessa självreflexiva tankegångar uppskattats av samlarna själva. Troligtvis har jag i egenskap av att vara intresserad främling (Simmel 1995:139ff) gett dem möjlighet att ventilera några av de tankar och förklaringar kring sitt eget handlande som de kanske inte så ofta har möjlighet att göra, åtminstone inte utanför den gemenskap som samlare ofta etablerar med andra samlare av samma slags föremål.

Det kan vidare nämnas att alla intervjuer spelats in på band och transkriberats så ordagrant som möjligt utan att för den skull göra anspråk på samtalsanalysens strävan efter detaljer. Intervjuerna har varierat kraftigt i längd – allt från en till tre timmar – i vilka det oftast rymts visning av intervjupersonernas samlingar.

Persongalleri och urval

Jag ska härnäst kortfattat presentera intervjupersonerna utifrån fingerade namn, ungefärlig ålder och primära samlarintressen. Alla intervjupersoner är hemmahörandes i södra Sverige; de är också alla medlemmar i olika samlarföreningar.

Arvid (ca 70år):

fossiler & mineraler

Arvid har samlat sedan barn på olika saker, men de samlarföremål han alltid återvänder till är fossiler och mineraler – vilka jag också förevisas i hans hem. Utöver dessa samlingar så samlar Arvid på exempelvis: saltkar, ljusstakar, glas, keramik, allmogeföremål och frimärken. Samlingarna förvaras tämligen oorganiserat. Även Arvids partner samlar och tillsammans är de flitiga besökare på olika samlaraktiviteter.

Bengt (ca 55 år):

polletter & mynt

Bengts samlarintresse inbegriper mynt och polletter. Med ett utpräglat (historiskt) intresse dokumenterar han sina samlarföremål på ett ytterst systematiskt vis. Han skriver därtill en skrift om polletter. Intervjun sker i Bengts hem, där jag förevisas några av hans samlingar. Även Bengts partner har intresse i samlandet, bl a för skor – en samling jag också visas.

Carl (ca 40 år):

mynt

Intervjun äger rum på ett kafé. Carl har enbart varit föreningsaktiv några år och betraktar sig själv som något av en ”nybörjare”. Han har emellertid tydliga ambitioner om att utveckla sitt samlande. Carl har alltid haft ett historiskt intresse och han har även samlat på frimärken tidigare, om än ganska oorganiserat. Carls samlarintresse delas emellertid inte av hans partner.

David (ca 60 år):

mynt & porslin

Samlarområdena är många för David. Koncentrationen ligger dock främst på mynt och porslin. Det sistnämnda är ett samlarområde som han delar med sin partner. Även om han är intresserad av historia, så finner han stor lockelse i tingens estetik. Därtill fyller samlandet ett tydligt socialt intresse för att träffa andra människor. Intervjun äger rum på mitt kontor.

Evert (ca 55 år):

sedlar & mynt

Intervjun äger rum på mitt kontor. Evert började samla på mynt redan som barn, idag fokuserar han däremot på sedlar. Hans samlande präglas av ett historiskt intresse och av ”viljan att förstå sin omvärld”, som han uttrycker det. Samlarintresset har bl a resulterat i en skrift som historiskt berör det svenska myntsystemet. Evert har även samlat frimärken tidigare.

Fredrik (ca 20 år):

sedlar

Fredrik är den yngsta samlaren som jag talat med, och en av de med tydligast ”professionella” anspråk på sitt samlande. Fredrik har tidigt bevistat olika samlarevenemang, ett intresse som sporrats av hans far som också samlar. Fredrik är en flitig köpare och säljare av sedlar. Han har en egen hemsida där han delar med sig av information om sin samling. Intervjun gjordes på mitt kontor.

Göran & Harriet (ca 70 & 65 år):

tekniska leksaker & sparbössor (Göran); tomtar (Harriet)

Samlarintresset för detta samlarpar är brett och innefattar bl a (förutom det ovan nämnda) möbler, tavlor, glas, lampor, porslin, allmogeredskap, keramikkrus och ljusstakar. Nyfikenheten för nya (och stundom okända) ting verkar vara det lockande för de båda; systematik och dokumentation är ingen av dem intresserad av. Bägge är flitiga besökare (som köpare och säljare) av allehanda loppmarknader och antikaffärer. Intervjun gjordes tillsammans med båda i deras hem, där det förevisades många ting.

Ingvar (ca 80 år):

stenåldersföremål

Förutom stenåldersföremål så äger Ingvar många andra samlingar (bl a aktiebrev, jubileumstallrikar, allmogeföremål, dockkläder). Alla samlarföremål kan kopplas på något sätt till den lokala regionen. De flesta stenåldersföremålen har Ingvar hittat i traktens marker. Intervjun sker i Ingvars hem och för honom verkar framvisandet av tingen vara viktigt, han har också planer på att bygga ett litet samlarmuseum i källaren.

Judith (ca 90 år):

porslin

Judith har samlat porslin sedan 1940-talet, främst porslin från Kina, men även ryskt och svenskt. Detta intresse har också lett henne in på glasföremål som också pryder hennes hem (i vilket intervjun äger rum). Systematik intresserar inte Judith som dessutom gärna använder sina föremål. Tidigare samlade Judith med väninnor (men inte med sin partner), men har börjat tappa intresset eftersom hon inte orkar gå så ofta på samlaraktiviteter.

Klara (ca 45 år):

pelargoner

Klara har alltid varit intresserad av kulturhistoria och växter. Även om hennes intresse för pelargoner har delats av äldre släktingar, så var det inte förrän i vuxen ålder som Klara började samla. Samlandet är en rolig aktivitet för Klara som inte intresserar sig för systematik och dokumentation. Vid mitt besök träffade jag även hennes man som inte delar Klaras samlarintresse, även om han tidigare samlat på skivor.

Lena (ca 80 år):

frimärken

Lenas hem vittnar om ett intresse i att ordna och kategorisera, ett tema som gått igen både i hennes arbets- och privatliv. Hennes samling består av frimärken ordnade efter geografi, men hon samlar även på hologram. Lena började samla för ca 20 år sedan och idag är det ett högst aktivt intresse i den bemärkelsen att hon ständigt går tillbaka till sina samlingar för att komplettera och organisera.

Angående urvalet: i syfte att undersöka den universella relationen mellan människor och ting skulle selektionen av intervjupersoner inte nödvändigtvis behöva begränsas till samlare, utan egentligen skulle ”vem som helst” kunna intervjuas. Anledningen till mitt urval – som baseras på individer som definierar sig själva, i någon mån, som samlare – är tvåfaldig. Dels har urvalet naturligtvis att göra med mitt sekundära syfte att berika förståelsen för samlandet, varför jag vänt mig till samlare. Men dels faller anledningen tillbaka på praktiska skäl – att fråga ”vem som helst” om en intervju om

deras relation till ting skulle förmodligen höja en del ögonbryn. Att efterfråga intervjuer av samlare om deras samlarintresse och om samlarföremålens plats i deras liv och relationer, har däremot inte väckt några frågetecken hos samlarna. Jag har tolkat samlarnas välvillighet som ett tecken på att de härigenom har sett en möjlighet att prata om ett ämne som ligger dem nära om hjärtat och som de redan tänkt mycket på.

Observationer

Att kombinera observationer med intervjuer kan ge forskaren en mer nyansrik bild av det undersökta genom att iaktta både vad som sägs och vad som görs (Watt Boolsen 2006:65ff). Jag har med anledning av detta föredragit samlarnas egna hem vid intervjusituationerna. Genom att observera hur samlarna hanterar och framvisar sina samlarföremål har jag erhållit mer information jämfört med om jag enbart skulle ha talat med dem. Därtill har flera av mina besök gett inblick i den intervjuades partners samlarintresse (i de fall sådant existerat). Vid två tillfällen har jag mött intervjupersonen på mitt arbetsrum och i ett fall på ett närbeläget café (med anledning av att intervjupersonen tyckt detta var bekvämast eller helt enkelt inte ville bjuda in mig i det egna hemmet).

De förevisningar av samlarföremålen som jag fått vid mina intervjuer i samlarnas hem har varit givande då de på ett konkret vis har givit mig insikt i samlandets praktik genom att observera samlarnas sätt att systematisera, förvara och presentera tingen. Men förevisningarna har också bidragit till insikter i relationen mellan samlare och samlarföremål genom att observera hur samlaren hanterar och agerar gentemot föremålen (lekfullt kontra fackmässigt). Jag har vid dessa förevisningar alltid försökt förmå samlaren att verbalisera vad det är hos de specifika föremålen som tilldrar sig dennes intresse. Att uttrycka personliga känslor och upplevelser för någonting individen själv tycker är självklart är emellertid inte lätt. Utförligheten på dessa svar har därför varierat. Flera samlare återkommer till tingens skönhet, till lustfyllda minnen i samband med införskaffandet av tingen, men också gärna till

nyfikenheten som de upplevde i det första mötet med det ting som senare skulle följas av flera liknande ting.

Vid flera tillfällen har jag också erbjudits att själv känna på samlarföremålen. Jag har tolkat detta som ett försök från samlarna att få mig att uppskatta de förevisade tingen på samma sätt som samlarna uppskattar dem.

Samtal om ting har varit den främsta metoden för mig att förstå hur samlare förhåller sig till sina samlarföremål, och hur betydelsefulla tingen kan vara för en individ. Men till denna metod har alltså också observationerna fungerat som ett sätt att jämföra överensstämmelsen mellan samlarnas berättelser och hur de hanterar och framvisar sina samlarföremål (till exempel ifråga om hur fackmässigt de samlar).

Jag har deltagit i ett tiotal sammankomster för samlare (samlarauktioner och föreningsträffar). Sådant deltagande har varit möjligt tack vare personliga invitationer från samlare som jag träffat vid tidigare tillfällen (som härigenom fungerat som ”portvakter”). Min roll vid dessa sammankomster har präglats av vad Martin Hammersley & Paul Atkinson (1983:93ff) benämner ”deltagande observatör”, det vill säga som en närvarande observatör som inte direkt, eller på samma sätt som deltagarna, deltar i den studerade verksamheten, men som inte heller döljer sin identitet och sin agenda för de andra närvarande. Dessa sammankomster har framför allt berikat insikten i hur samlare sinsemellan interagerar.

Samtliga observationer har skrivits ner som fältobservationsanteckningar direkt efter avslutad observation.

Fas 4: teoriutveckling med empirins hjälp

Med hjälp av intervjuerna har jag fått några av de vanliga föreställningarna om samlandet verifierade. Men intervjuerna har också fungerat som hjälpmedel för att kritiskt reflektera över dessa föreställningar. Flera intervjupersoner har nämligen ventilerat åsikter som gått stick i stäv med gängse föreställningar; så har till exempel fallet varit med föreställningen om att samlandet företrädelsevis praktiseras av män. På detta sätt har intervjuer och

observationer varit mig behjälpliga för att såväl verifiera den naturliga attityden, som att sätta den inom parentes.

2005-års arbete präglades till stor del av empiriinsamling i form av intervjuer och observationer, men det var samtidigt i och med denna fas i forskningsprocessen som min teoretiska analys utvecklades. Med hjälp av de insikter som jag fått av empirin återvände jag till den meadska teorin med nya idéer om betydelsen av den universella och praktiska relationen mellan människor och ting. Det var i samband med detta nya sätt att tänka kring relationen mellan människor och ting som jag uppmärksammade Joas teoretiska utveckling av Mead.

Jag ska återvända till det teoretiska arbetet i kapitel 4, först ska jag ta ett fastare grepp om den tidigare forskningen om samlandet i syfte att utkristallisera tidigare forskningsrelevanta frågor och svar för att utifrån dessa visa hur mitt eget arbete förhåller sig till den kumulativa kunskap som finns om samlandet, samt varför en interaktionistisk teori kan bidra till fördjupad och nyanserad förståelse av samlandet.

Strukturering av tidigare samlarforskning

> Vore det kanske passande att här, för att frambesvärja en skenbar objektivitet och saklighet, räkna upp huvudnumren eller huvudavdelningarna i en boksamling för er, eller berätta om dess uppkomsthistoria, eller rent av dess nytta för en författare? Emellertid skall jag i det följande rikta in mig på något mer ofördolt, något mer påtagligt; jag har för avsikt att ge er en inblick i en samlares förhållande till sina ägodelar, en inblick i samlandet snarare än i en samling (Benjamin 1931/2004).

Mot bakgrund av sitt eget samlarintresse i böcker har Walter Benjamin skrivit om samlandet. Till synes låg det inte i Benjamins intresse att redogöra för olika samlarföremål – varken deras historia, ekonomiska värde, eller deras viktighet i annat avseende. Det var kort sagt inte tingen i sig som han skrev om, även om intresset för dessa säkerligen var stort, utan istället var det mot samlarens förhållande till olika typer av samlarföremål som Benjamin riktade sin uppmärksamhet. Jag delar Benjamins intresse, emellertid ska relationen mellan människor och ting inte utgöra startskottet för detta kapitel utan istället dess avslutning. Intentionen i detta kapitel är att genom en strukturering av tidigare samlarforskning, utkristallisera de frågeställningar och aspekter av samlandet som tidigare forskningsansatser intresserat sig för. Utifrån den kumulativa kunskap som finns om samlandet vill jag påvisa varför en interaktionistisk handlingsteori kan bidra till fördjupad och nyanserad förståelse av samlandet. Tidigare forskning om samlandet har exempelvis, som Benjamins ord indikerar, intresserat sig för tingens specifika uppkomsthistoria, deras nytta, eller värde. Det finns även forskning som intresserat sig för samlaren, alltså istället

för tingen; sådan forskning syftar vanligtvis till att identifiera bakomliggande motiv (individuella eller allmänmänskliga) till samlandet. Vad som däremot mer sällan uppmärksammats inom detta forskningsområde är just relationen mellan samlare och samlarföremål, något som jag framöver ska undersöka utifrån den universella dynamiken mellan människor och ting.

Jag ska i detta kapitel göra en strukturering av den tidigare forskningens mest framträdande representanter och bidrag, kort sagt, de bidrag inom samlarforskningen som kommit att fungera, i en mening eller annan, som mönstergivare och inspirationskällor för andra samlarforskare. Att strukturera tidigare forskning om samlandet låter sig dock inte helt enkelt göras, detta beroende av att skilda vetenskapliga forskningsperspektiv, intressen och teoretiska förklaringsanspråk ofta vandrar hand i hand inom ramen för samma undersökningar. Vanligtvis går sådana undersökningar under benämningar som ”culture studies” eller ”material culture studies”. Mig veterligen har det enbart gjorts en tidigare strukturering av den alltmer omfattande samlarforskningen. I sin bok *On Collecting* (1995/2002) delar den brittiske museologen Susan Pearce upp den tidigare forskningen i två övergripande kategorier utifrån en historisk tidslinje: *den traditionella* och *den kulturanalytiska*. Den sistnämna är egentligen en samlingsbeteckning på en rad olika samhälls- och kulturvetenskapliga perspektiv som intresserat sig för samlandet på senare tid, exempelvis psykologiskt-, semiotiskt- och konsumtionsorienterad forskning.[13] Med beteckningen ”traditionell samlarforskning” avser Pearce historiskt orienterad forskning med intresse i ting. Inom denna ”traditionella” typ av forskning märks främst sådana studier som ämnar klassificera och typologisera ting och samlingar i olika tidsperioder, stilar och konstarter (Pearce 1995/2002:6).

Trots stor behållning av Pearces historiska översikt över samlarforskningen, ska jag strukturera denna forskningsöversikt på

13 För en sammanfattande beskrivning av det ”traditionella” och det ”kulturanalytiska” perspektivet, se Pearce (1995/2002:5).

något annorlunda vis. Istället för en kronologisk redogörelse av tidigare forskning så utgår jag från de respektive forskningsperspektivens fokus på och intresse i olika aspekter av samlandet. Samlandet som forskningsobjekt ser olika ut beroende på vilket vetenskapligt perspektiv som tar sig an det. Förtjänsten av mitt tillvägagångssätt ligger i möjligheten att identifiera de olika forskningsansatsernas analytiska möjligheter gällande samlandet beroende på huruvida de primärt besvarar frågor rörande ting, människor eller övergripande strukturer. Med detta sagt så har jag delat upp den tidigare samlarforskningen i tre övergripande perspektiv, dessa är (1) *den historiskt orienterade forskningen*; (2) *den psykologiskt orienterade forskningen;* (3) *den strukturalistiskt orienterade forskningen*, varav den sistnämnda inbegriper såväl (3a) *sociosemiotiska* som (3b) *socioekonomiska* förklaringsanspråk.

Med fokus på ting: den historiskt orienterade forskningen

Det främsta studieobjektet inom det historiska forskningsperspektivet är samlingen eller samlingsföremålet. I huvudsak behandlas samlingar och föremål utifrån olika klassifikationer, stilarter och tidsperioder. Den mesta forskningen med detta intresse i samlandet är historisk, arkeologisk, konstvetenskaplig och antropologisk forskning. Detta är inte bara ett av de tidigaste vetenskapliga perspektiven på samlandet, det är också det som uppbär störst allmänintresse, så pass att en hel tidskrift – *Journal of the History of Collections* – är dedikerad åt detta forskningsintresse.

Inom ramen för det historiska intresset i samlandet ryms det en stor mängd litteratur som syftar till att analysera enskilda föremål, exempelvis arkeologiska artefakter, handskrifter, konstföremål och liknande. Ett gott exempel på det historiska forskningsintresset är Bodil Sörensens bok *Gamle mestertegninger fra Sophus Larpents*

samling (1999). Sophus Larpent (1838-1911), om vilken denna bok handlar, var känd som en välrenommerad konsthandlare och konstsamlare av stora mått som under sin livstid levde i Danmark och Norge. Sistnämnda land kom dock att bli hans hem under större delen av hans vuxna liv, var han också kom att skapa sig en imponerande samling av gamla mästarteckningar.[14] Slående för denna bok är, trots Sörensens uppenbara intresse för Larpent som person, att detta personporträtt är något av en transportsträcka för studiens egentliga syfte, nämligen att detaljstudera samlingen. På under tio sidor tecknas Larpents person och livshistoria under en deskriptiv penna, varefter strålkastarljuset riktas mot de samlarföremål som levde kvar efter samlarens död – studiet av dessa upptar väl över 200 sidor.

Boken *En brokig samling* (Danielsson et al 2001) utgör ett annat exempel på samma forskningsansats – en jubileumsskrift till svenskt visarkivs 50-årsdag. Häri får läsaren möta ett utdrag ur de vissamlingar som inhämtats under 50 år. Det rör sig om allt från medeltida visor nedskrivna för hand, skillingtryck, till mer moderna jazz-samlingar och allehanda ljudupptagningar. Alla bidragen i boken syftar till att belysa vissa specifika samlingar i detalj ifråga om exempelvis vistexter och visförfattare, därtill att göra dessa tillgängliga för eftervärlden och för andra forskare. På liknande sätt som i Sörensens bok blir stundtals (vis-)samlarna själva huvudpersoner, det kan handla om kunskap i hur och var dessa insamlat sitt material. Primärt är det dock samlingarna och samlingsföremålen som är huvudpersonerna, eller som Märta Ramsten (Danielsson et al 2001:7) skriver i bokens förord:

14 Med gamla mästarteckningar avses teckningar och skisser gjorda av konstnärer verksamma från renässansen till modernismens genombrott i slutet av 1900-talet (Sörensen 1999:8).

> Själva ordet samling och arkiv har oförskyllt förknippats med något tråkigt, grått, instängt och intetsägande. Vi vill med denna bok påstå motsatsen. Samlingarna är vårt viktigaste, roligaste, mest innehållsrika och högst levande arbetsmaterial!

Som en mer modern tappning av det historiska forskningsintresset kan man betrakta det som ibland går under samlingsnamnet ”material culture studies”, eller ”den materiella kulturens studium”. På grund av de många olika perspektiv som ryms inom detta ramverk så är det inte helt enkelt att formulera en homogen betydelse av ämnesfältet. Klart är dock att studierna av den materiella kulturen grundas i antagandet att ting är en reflektion av den kultur inom vilken föremålen producerats, och studiet av dessa föremål i lika hög grad handlar om studiet av kulturen (Prown 1988).[15] Tim Dant formulerar sin tolkning av ämnesområdet på följande vis:

> *[M]aterial* is that which we can see, touch and smell but which is not human or animal. The *culture* is the set of common human practices that surround material objects – the ways of using material, of shaping it, of talking about it, of naming it and of making it (Dant 1999:11).

Allt oftare inom historiskt orienterad forskning behandlas ting som kulturbärare, eller annorlunda uttryckt som *artefakter*, det vill säga ting producerade av människor i en specifik kultur eller grupp vilken också gett tinget dess speciella betydelse och symbolik. I och med att den materiella kulturens studium har blivit ett

---

15 Ett flertal undersökningar inom den materiella kulturens studium tar sin utgångspunkt i Annales-historikern Fernand Braudels tankegångar. Braudel betraktade världen som bestående av olika ”lager” – ekonomiska och språkliga. Underliggande dessa återfinns, enligt Braudel, en materiell och handgriplig relation mellan människor och ting utifrån vilken mer avancerade (kulturella) former för socialt liv härstammar. “This rich zone, like a layer covering the earth, I have called for want of a better expression *material life* or *material civilisation*” (Braudel 1975/1992:23).

uppmärksammat och etablerat forskningsfält, inte sällan bland historiskt orienterade samlarforskare, så kan man också säga att det historiska forskningsperspektivet alltmer kommit att bli ett kulturhistoriskt perspektiv.

För att anföra ytterligare ett exempel på (kultur)historiskt orienterad samlarforskning, så kan Christer Westmans & Torbjörn Jakobssons (1989) forskningsrapport nämnas: *Christian Pfaff's arkeologiska samling från diskobukten – Västgrönland*. Under denna titel döljer sig en arkeologisk undersökning om en samling bestående av 3 108 föremål, primärt bearbetade trä- och benföremål, insamlade av den danske amatörarkeologen Christian Pfaff som arbetade som läkare på Västgrönland under 1800-talets slut. Den så kallade Pfaff-samlingen är en av de mer intressanta samlingar från Grönland som finns i Sverige. Syftet med undersökningen är som författarna själva stipulerar: att systematisera och dokumentera föremålen i samlingen; därtill lämnas en kortfattad och översiktlig levnadsbeskrivning över Pfaff själv, samt över det geografiska område i vilket föremålen insamlats. Som i många liknande undersökningar hamnar lätt personen i bakgrunden för att istället sätta strålkastarljuset på tingen och deras betydelse. Detta verk är inget undantag. Efter det obligatoriska persongalleriet samt bakgrundsinformation till studien, griper författarna tag i det verkliga studieobjektet, nämligen artefakterna. Genom studien undersöks och analyseras de olika föremålen med allehanda andra liknande föremål från samma geografiska område och liknande kulturliv för att på så vis försöka bringa klarhet i vad de olika föremålen användes till, hur, när och av vem. På detta sätt slutar inte intresset i de olika föremålen i tinget självt, utan syftar även till att förstå den kultur och de levnadsvanor som praktiserades av de människor som producerade och använde tinget ifråga.

Utvärdering av den historiska forskningen

De ansenliga volymer som skrivits utifrån ett historiskt orienterat forskningsperspektiv, utgår ofta ifrån museala eller andra institutionella samlingar. Som förklarades i inledningskapitlet så kommer jag dock inte närmare undersöka dessa institutionella samlare eller samlingar. Anledningen till detta hänförs mitt syfte att vidareutveckla en handlingsteoretisk förståelse för den universella dynamiken mellan människor och ting.

Det historiska forskningsbidraget till förståelsen av samlandet består i att ny och ökad historisk kunskap erövras om specifika ting men bidrar också till ökad kunskap om människors historiska levnadsvillkor och levnadssätt. Genom tingen erövras kunskap om historiska kulturer och samhällen, det vill säga man söker svar på frågor om hur livet såg ut för individerna i en specifik geografisk ort vid en specifik tidpunkt i historien med hjälp av historisk och materiell kunskap. Tingen får på detta vis ofta karaktären av att fungera som ”tidsdokument” eller ”informationsbehållare”.

Trots den historiska forskningens bidrag till (kultur)historisk kunskapsutveckling så är samlaren som individ märkbart frånvarande inom detta perspektiv. Som illustrerats i ovan verk kan en enskild individ stå i fokus som samlare eller ägare till en specifik samling värd att studeras, men detta tar sig då snarast, och så gott som alltid, uttrycket av en biografisk levnadsskildring som syftar till att beskriva när och var personen ifråga samlade in vad (jfr Morrow 1996). Forskningsintresset riktar sig kort sagt inte till samlandet som praktik, eller till relationen mellan människor och ting, utan snarast till informations- och kunskapsinhämtning ifråga om specifika samlarföremål. I de fall som motiv och förklaringar anges till varför individer samlar, så hämtas inte sällan hjälp från någon slags psykologisk förklaringsmodell. Ett påtagligt exempel på just detta är Westmans & Jakobssons undersökning om Pfaff-samlingen som jag refererade till ovan. I författarnas avslutande sammanfattning ställer de frågan huruvida Christian Pfaff var en samlare eller ej. Dessvärre lämnas frågan lika fort som den ställdes med ett konstaterande att Pfaff hade ”något av en samlarmani”

(Westman & Jacobson 1989:73). Definitionen på en samlarmani lämnades dithän utan närmare klargörande. För att förstå vad som gömmer sig bakom sådana psykologiska förklaringar till samlandet så ska jag härnäst vända blicken mot det psykologiskt orienterade forskningsintresset.

Med fokus på individer: den psykologiskt orienterade forskningen

I motsats till den historiska samlarforskningen så har den psykologiskt orienterade samlarforskningen intresserat sig mer för samlaren än för samlingen, framförallt drivkrafterna bakom individers samlande. I mångt och mycket har det varit Sigmund Freuds biologiska driftmodell (jfr Freud 1920/1961) som legat till grund för flertalet tidiga psykoanalytiska analyser av samlandet (jfr Abraham 1927; Fenichel 1945; Jones 1950). Framför allt så har psykoanalytiskt orienterade forskare strävat efter att förklara kontinuiteten mellan ett barns uppväxt och deras vuxna personlighet utifrån barnet anala och orala erfarenheter. Otto Fenichel (1945) fokuserade exempelvis på hur barns erfarenheter av potträning påverkade deras framtida personlighet. Samlaren, enligt Fenichel, var en speciell personlighet med analfixering. Fixeringen på den egna biologiska kroppsliga ”produktiviteten” – att exempelvis förvandla mat till avföring – betraktades som ett samlarbeteende. Inom ramen för detta perspektiv har samlares ofta strikta systematiserande av ting också stundtals kommit att förstås som ett kontrollbehov vilket baseras på analfixering (Pearce 1995/2002:7), eller annorlunda uttryckt:

> [T]he refusal to give and the desire to gather, (…) collect, and hoard. All collectors are anal-erotics, and the objects collected are nearly always typical copro-symbols: thus, money, coins (apart from current ones), stamps, eggs, butterflies (…) books, and even worthless things like pins, old newspaper, etc (Jones 1950:430).

Varför människor samlar har blivit den psykoanalytiska forskningsansatsens främsta fråga. Samlingen, tingen, är endast intressanta som verktyg för att analysera samlaren och drivkrafterna bakom dennes handlingar. Svaret på frågan om varför individer samlar, hittar vanligtvis forskarna inom detta forskningsperspektiv i Freuds sublimeringstanke, det vill säga att samlandet betraktas som en ersättning för andra, oftast sexuella, drifter.

> [The] excessive value he [the collector] places on the object he collects corresponds completely to the lover's overestimate of his sexual object. A passion for collecting is frequently a direct surrogate for a sexual desire (…) a bachelor's keenness for collecting often diminishes after he has married (Abraham 1927:67).

Sublimeringstanken är en direkt koppling till Freuds egna analyser av samlandet, en aktivitet som han förövrigt själv fann stort intresse i. Freud ägde nämligen en relativt stor samling bestående av antika pjäser från Egypten. Vid hans död bestod samlingen av drygt 3 000 objekt: figurer, statyetter och smycken (Forrester 1994:227). I sin kanske mest kända bok *The Interpretation of Dreams* skriver Freud hur hans samlande påverkats av sin fars död. Freuds samlande, utifrån sin egen tolkning, är såväl ett substitut för faderns många ”erövringar”, som det är en hyllning till den idealiserade döde fadern (Forrester 1994:233). Själv skriver Freud (1900/1953:177):

> When an old maid keeps a dog or an old bachelor collects snuffboxes, the former is finding a substitute for her need for a companion in marriage and the latter for his need for – a multitude of conquests. Every collector is a substitute for a Don Juan Tenerio, and so too is the mountaineer, the sportsman, and such people. These are erotic equivalents.

Det psykoanalytiska perspektivet erbjuder på detta sätt en förklaringsmodell av samlandet som framför allt präglas av att vara ett patologiskt beteende.[16]

Sentida psykologiskt orienterade samlarforskare har tvärtemot detta försökt att se till samlandet som ett, visserligen udda beteende, men samtidigt ett som kan fungera positivt för samlarens självuppfattning och självförtroende. Ett exempel på en av de mer uppmärksammade samtida samlarforskarna är Werner Muensterberger (1994). I boken *Collecting – an unruly passion* liknar han samlandet vid en slags trygghetsfaktor, ett stabilt och ritualiserat beteende som, med Muensterbergers (1994:7) egna ord, temporärt reducerar spänningen mellan id och ego.

> [T]he collector, not unlike the religious believer, assigns power and value to these objects because of their presence and possession seems to have a modifying – usually pleasure-giving – function in the owner's mental state. From this point of view objects of this kind serve as a powerful help in keeping anxiety or uncertainty under control. (…) Thus, favoring things instead of people may be one of several solutions for dealing with emotions that echo old traumata and uncertainties (Muensterberger 1994:9).

Trots att samlandet tillskrivs vissa positiva effekter fortsätter Muensterberger att vandra längs den psykoanalytiskt inslagna vägen genom att hänvisa till samlandets motiv i termer av ett eko av gamla trauman och osäkerhetskänslor spunna ur vårdnadshavares försummelse. Det är dessa trauman som samlaren söker lindring för genom ting som av denne tillskrivits speciella värden likt religiösa

16 Även om Freud med efterföljare undersökte drivkrafterna bakom samlandet, så var de ingalunda först med att "sjukdomsförklara" detsamma. Faktum är att så tidigt som 1688 hade den franske moralisten Jean de la Bruyère publicerat en skrift om samlandet i vilken han ställde upp ett antal stereotyper av olika samlartyper vilka alla härrör ur en och samma drivkraft, nämligen begäret efter det svåråtkomliga (Guillermere & Poulot 1993). Huruvida Freud läste La Bruyère vet jag inte, men klart är att redan på 1600-talet söktes patologiska förklaringar på samlandet.

amuletter eller fetischer. Muenstersbergers kanske tydligaste exempel på hur samlaren alltid är den bekräftelsesträvande personen kommer till uttryck i hans analys av författaren Honoré de Balzac, en samlare av stora mått vars samlande, enligt psykoanalytikern, utvecklades ur hans tragiska och kärlekslösa barndom:

> If we are to understand what was involved in development of his highly complex character, we must delve into the disturbing emotional life that marked his formative years (…) Balzac's early years consisted of a series of rejections, disappointments, and loneliness. Throughout his life he kept saying, 'I never had a mother'. (…) He tended to elevate everything about him, people a well as good and objects (…) This worked both ways: the objects were ennobled because he owned them, and his self-esteem, always uncertain, was enhanced because he imagined to own objects of great significance or rarity (Muensterberger 1994:104ff).

En annan psykologiskt orienterad samlarforskare är Ruth Formanek (1991/1994) som utifrån sin så kallade "relationella psykologi" försöker, i likhet med Muensterberger, att detronisera den traditionella psykoanalysens fokus på de sexuella drifternas betydelse (utan att för den skull avskriva dem fullständigt). Formanek grundar istället sin egen psykoanalytiska teori i en mellanmänsklig värld där samlandet inte längre betraktas som ett sexuellt substitut utan snarare som ett socialt sådant, eller rättare sagt, som ett substitut för behovet av nära och betydelsefulla sociala relationer.

> The motivation to collect may thus be viewed as partly arising out of the impulse to explore and seek contact with others, as well as representing a later development of early needs for close relationships with others (Formanek 1991/1994:329).

Samlandet betraktas därmed som ett tingsligt begärssubstitut för mänskliga kontakter. Slutsatsen blir på detta sätt inte särdeles olik Muensterbergers, det vill säga att samlaren är en person som har svårt att etablera mänskliga relationer, varpå tingen får representera det näst bästa.

Utvärdering av den psykologiska forskningen

I motsats till det historiskt orienterade forskningsperspektivets intresse i ting, så tar psykologiskt orienterade samlarforskare sin utgångspunkt i individers samlande; frågan om varför människor samlar blir på detta sätt den primära frågan inom detta forskningsperspektiv. Det kan tyckas att jag i redogörelsen ovan urskillningslöst jämställer ett psykologiskt perspektiv med ett psykoanalytiskt. Anledningen till detta är att de psykoanalytiska förklaringsmodellerna utgör ett starkt inslag (utan att för den skull vara de allena rådande) inom psykologiskt orienterad samlarforskning. Uttryckt annorlunda så inbegriper psykologiskt intresserade studier om samlandet mer ofta än sällan ett alldeles speciellt intresse i samlarens barndom och dennes sexualitet (jfr Camille 2001).

Detta forskningsperspektiv bär på intressanta analyser av mänskliga behov och relationer – men det är analyser som primärt utgår ifrån medfödda drifter, psykobiologiska grundvalar och interna psykologiska processer. Jag vill hävda att analyser av samlandet utifrån ett psykologiskt orienterat perspektiv leder till tämligen statiska analyser, då förklaringen till samlandet så gott som alltid söks och hittas i samlarens kärlekslösa barndom. Den substitutionella kärleken till samlarföremålen förutsätts ersätta den mellanmänskliga kärleken. Men hur detta fungerar i de fall som samlaren äger nära och fungerande sociala relationer, eller till och med samlar tillsammans med en partner, är svårare att förklara utifrån detta perspektiv.

Som tidigare konstaterats så erbjuder inte det historiska forskningsperspektivet något relations- eller handlingsmässigt förklaringsanspråk, detta är istället vad det psykologiska forskningsperspektivet gör. Å andra sidan erbjuder inte psykologiskt orienterade undersökningar kunskap i tingens och samlingarnas historia eller i deras värde som kulturhistoriska artefakter. Således råder heller inga konkurrerande vetenskapliga anspråk dessa perspektiv emellan varför de också många gånger används som komplement till varandra i samlarforskningen.

En aspekt som varken täcks in av det renodlade historiska eller psykologiska perspektivet är ett strukturalistiskt förklaringsanspråk,

det vill säga kunskap om människa-ting-relationen utifrån samhälleliga och kulturella strukturer. Vad detta innebär ska jag härnäst diskutera.

Med fokus på strukturer: den strukturalistiskt orienterade forskningen

I Baudrillards *The System of Objects* (1968/1996) möttes strukturalism och psykoanalys i en och samma analys av samlandet, vilken i mångt och mycket kommit att få stå som modell för många samlarundersökningar av senare datum. I Baudrillards bok framställs samlaren som enstöring och fanatiker och samlandet uppmålas som ett sexuellt substitut, ett ”perfekt husdjur” och samlingen som ett ”harem”.

> Man never comes so close to being the master of a secret seraglio as when he is surrounded by his objects. Human relationships, home of uniqueness and conflict, never permit any such fusion of absolute singularity with infinite seriality – which is why they are such a continual source of anxiety. (…) This is why everything that cannot be invested in human relationships is invested in objects (Baudrillard 1968/1996:88ff).

Relationen mellan samlaren och samlarföremål förklaras härmed som en förenklad social relation där samlaren äger herravälde och är den som ger mening åt sina passiva älsklingsobjekt. Den tydliga psykoanalytiska inspirationen som här syns blir dock allt mindre framträdande i Baudrillards efterföljande verk, i vilka han istället odlar en strukturalistisk teori om det symboliska värdets betydelse för människors begär och handlingar (jfr Baudrillard 1972). Baudrillard förflyttar därmed intresset från individens begär efter ett ”kärlekssubstitut” till individens inplacering inom (konsumtions)samhällets strukturer av begär – begär efter

självförverkling och statuspositionering med hjälp av konsumtionsvarors symboliska betydelser.

Jag använder Baudrillard här som inledande illustration till redogörelsen för den strukturalistiskt orienterade samlarforskningen. Anledning är att han inom samlarforskningen ofta anförs som en pionjär och representant för strukturalistiskt orienterade analyser av samlandet – analyser som därtill i många fall anammar psykoanalytiska förklaringsmodeller på vissa aspekter av samlandet.

Jag ska i det närmaste behandla två olika riktningar inom den strukturalistiskt orienterade samlarforskningen; först det sociosemiotiska forskningsperspektivet och därefter det socioekonomiska. Ofta går de hand i hand men jag behandlar dem här separat för att visa på de skillnader dem emellan som trots allt föreligger.

Den sociosemiotiskt orienterade forskningen: ting som tecken

Samlarundersökningar som hämtar näring ur sociosemiotiska teorier betraktar vanligtvis samlingen och samlaren som två sidor av samma mynt, alltså som två samberoende variabler inom ett och samma meningssystem. Samlingsföremål betraktas som ”tecken”, antingen utifrån dess inneboende (dess tidigare instiftade betydelse) eller dess skiftande mening som tinget får då samlaren flyttar tinget från en meningskontext till en annan. Kanske kan man lite enkelt säga att tecknens mening förvärvas på basis av dess funktion inom ett givet meningssystem, samt dess relation till andra tecken. Analyser av samlandet inom detta perspektiv har med andra ord främst kommit att handla om att tolka tingens och samlingarnas symboliska betydelser (Pearce 1994:27).

Ett exempel på samlarforskning inom detta perspektiv kommer från den holländska litteraturvetaren Mieke Bal. I texten *Telling Objects: A Narrative Perspective on Collecting* (1994) fokuserar Bal främst på hur ”kulturella objekt”, som exempelvis konstverk, kan tolkas och förstås av människor – det vill säga hur olika människor läser de berättelser som förmedlas via tingen. Bals sociosemiotiska analys av samlandet handlar om hur man kan förstå samlaren och

dennes drivkraft utifrån berättandets kraft. Enligt henne ingår det nämligen i människors natur att vilja berätta sin historia, att skapa och ge uttryck för sig själv och sin identitet. ”[C]ollecting is a story, and everyone needs to tell it. Yet it is obvious that not every human being is, or can afford to be, a collector” (Bal 1994:103).[17] Tingen blir som Bal stundtals omnämner dem ”subjektiva aktörer” i den process av livsberättelse som samlaren är involverad i. Som berättelse är en samling ständigt utsatt för manipulation då de insamlade tingen fritagits från sin tidigare meningskontext för att placeras in i en helt ny som bestäms av samlaren. Samlingsföremål och samlare är på detta sätt samberoende, de avslöjar båda något om den andre. Ett samlingsföremål betraktas nämligen inom detta perspektiv som ett uttryck för samlarens identitet.

Vidare är en samling föremål inte en ”riktig” samling förrän den kommit att betänkas och berättas om som just i termer av en samling.

> Only retrospectively, through a narrative manipulation of the sequence of events, can the accidental acquisition of the first object become the beginning of a collection. (…) Stories of collecting begin by initial blindness – by visual lack (Bal 1994:101f).

Det är enligt Bal först när helheten är skymtad, när samlarens handlingar gentemot tingen kommit att inkorporeras i vad man skulle kunna förstå som ”samlandets diskurs” – alltså den allmänt vedertagna föreställningen om vad ett samlande är – som samlandet, eller relationen mellan människor och ting, kan bli erkänt som ett samlande.

En andra forskare som har undersökt samlandet utifrån liknande perspektiv är den amerikanske språkvetaren Susan Stewart.

---

17 Bal uppvaktar här en essentialistisk tanke, att alla individer i någon bemärkelse är potentiella samlare, men poängterar samtidigt att den faktor som omöjliggör detta förhållningssätt är de ekonomiska faktorerna. Denna slutsats bygger på den vanliga föreställningen att ”riktigt” samlande enbart kan bedrivas med hjälp av vissa typer av ting.

I boken *On Longing. Narratives of the miniature, the gigantic, the souvenir, the collection* (1984/1993) behandlas olika diskurser om längtan – längtan efter tiden som flytt (nostalgi), längtan efter specifika minnen genom inköp av souvenirer, och längtan att berätta och skapa sin egen historia och därigenom sig själv genom samlarföremål. Samlarföremålet, för Stewart, är inte att liknas vid en representation för något annat – till skillnad från souveniren som Stewart hävdar är en representation för en nostalgisk längtan ”bort” – samlarföremålet är snarare ett ting med vilket samlaren skapar, och ständigt omskapar, sitt ”symboliska själv” (berättelsen om sig själv).

> [N]ature is nothing more or less than that group of objects which is articulated by the classification system at hand, in this case a ‘personal’ one. When objects are defined in terms of their use value, they serve as extensions of the body in the environment, but when objects are defined by the collection, such an extension is inverted, serving to subsume the environment to a scenario of the personal. The ultimate term in the series that marks the collection is the ‘self,’ the articulation of the collector’s own identity (Stewart 1984/1993:158).

Tingen är här att förstå, i linje med Baudrillards tänkande, som tecken vars mening fås genom relationen till andra tecken, som i sin tur är delar av övergripande språkliga strukturer. Detta betyder inte att samlarföremålets mening är statisk eftersom samlaren kan förändra dess mening och värde genom att flytta över och inplacera det i ett annat meningssystem. Det är detta som samlaren, enligt Bal och Stewart, praktiserar när denne införskaffar ett ting och inplacerar det i sin egen samling. Tinget byter sålunda mening genom samlarens handling men det är inte en mening som baseras på mänskliga handlingar, utan på kontextens, eller systemets, mening.

Utvärdering av den sociosemiotiska forskningen

Till skillnad från psykoanalysens individorienterade perspektiv så utgår ett sociosemiotiskt perspektiv på samlandet från övergripande strukturer inom vilka samlaren är en del. Samlarens handlingar förutsätts visserligen implicit, då det är denne som överflyttar ett

ting från en kontext (meningssystem) till en annan. Men jag vill hävda att det primära forskningsobjektet varken är människor eller ting, eller hur relationen mellan dessa ser ut, istället är det de språkliga strukturer, eller diskurser, som samlaren har att förhålla sig till som sociosemiotiskt orienterade samlarforskare är intresserade av att studera. Detta kan leda till tämligen deterministiska analyser om inte hänsyn tas till dynamiken i mellanmänskliga relationer och relationen mellan människor och ting. I Stewarts fall handlar det om att undersöka olika diskurser om längtan och hur dessa kommer till uttryck i olika sorters praktiker – till exempel samlandet. Det är med hjälp av institutionaliserade språkliga meningar som individen, genom att flytta ett ting från ett meningssystem till ett annat, kan ge tinget ny mening. På detta vis kan till exempel en upphittad sten eller fossil förvandlas till ett samlingsföremål om det med en samlares hjälpande hand införlivas i en redan existerande sten- eller fossilsamling.

Sociosemiotiska analyser av samlandet är intressanta då de kan erbjuda livshistoriska analyser av enskilda samlare. Flera samlarforskare har på detta sätt sökt svar på frågor om varför vissa unika samlare samlar på vissa unika föremål, till exempel genom att härleda ett tings symboliska mening till samlarens tidigare livserfarenheter (till exempel dennes geografiska, klass- och genusmässiga uppväxtvillkor), alternativt till samlarens ideala framtidsdrömmar (Stewart 1984/1993; Schor 1994; Windsor 1994; Belk 1995/2001). I John Elsners analys av modellhussamlaren Sir John Soane låter en sådan analys på följande sätt.

> What is now obvious is that his models are not a collection of equivalent objects. They form a sequence of disparate modalities that present an archaeological recession from modern buildings to ancient buildings in their current (ruined) state, to ancient buildings in their ideal (pristine) state, (…) So, in miniature and material form Soane's models trace the ancestry of Soane's desire as architect, as archaeologist and as collector (Elsner 1994:173).

Att tolka samlingen som tecken, eller symboler, kan visserligen behjälpa analysen av unika samlares val av unika ting. Däremot skulle jag vilja hävda att sociosemiotiska analyser av samlandet vanligtvis utgår ifrån en redan existerande förförståelse för vad samlandet är. Samlandet förstås med andra ord inte mot bakgrund av människors sociala relationer, utan utifrån diskursiva symboliska betydelser. Fördelen är att en sådan analys möjliggör en urskiljning för vad som är ett samlande och vad som inte är det; nackdelen är dock att det osynliggör vissa relationer mellan människor och ting enbart på grund av att dessa inte passar in i den vedertagna föreställningen om vad ett samlande är. Detta vill jag mena har haft följdverkningar för kvinnliga samlare som ofta inte omtalas i termer av samlare, men som likväl uppvisar ett samlarlikt beteende – till detta ämne ska jag återvända i kapitel 6.

Den socioekonomiskt orienterade forskningen: samlandet som selektiv varukonsumtion

På motsvarande sätt som den sociosemiotiskt orienterade samlarforskningen hämtar kraft ur språkliga strukturer så hämtar det socioekonomiskt orienterade kraft ur ekonomiska strukturer. Främst har samlarforskare inom detta senare perspektiv intresserat sig för de ekonomiska förutsättningarna som ligger till grund för individers möjlighet att samla. Intresset riktas också mot det ökade varuutbudet av massproducerade ting som följt på framväxten av konsumtionssamhället och vad detta inneburit för samlandet. Som jag skrev i inledningskapitlet så är konsumtionsforskningen ett forskningsområde som i mångt och mycket kommit att fokusera på ting och människors relation till dessa. Många av de samlarforskare som har undersökt samlandet utifrån socioekonomiskt (ofta hand i hand med ett sociosemiotiskt) perspektiv, skulle också kunna benämnas konsumtionsforskare. En av de mer refererade samlarforskarna som skriver utifrån ett socioekonomiskt perspektiv är Russel Belk. I sin bok *Collecting in a Consumer Society* (Belk 1995/2001) argumenterar han till exempel för just hur ”det moderna samlandet” (det mer vardagliga och popkulturella

samlandet i motsats till det traditionella och finkulturella) går att hänföra till konsumtionssamhällets framväxt.

> We have seen in the development of collecting a strong coincidence with the development of consumer culture. This coincidence is not entirely due top factors on the supply side of the economy – those of producing more potentially collectible products, lowering their prices, and selling and advertising them in romantically appealing ways. It is also due to factors of demand as the materialistic consumption ethos of a consumer society emerged, as the increasing affluence of time and money made collecting possible for almost everyone, as alienation in the workplace made work-like hobbies an appealing source of dignity, and as the hope for transcendent magic shifted from religion to science to consumption (Belk 1995/2001:64).

Samlandet har utvecklats genom historien, enligt Belk, både på grund av de ökade strukturella ekonomiska möjligheterna att både producera och konsumera varor. Likt flera andra konsumtionsforskare så är det främst konsumtionsstrukturens ethos som Belk fokuserar på för att analysera samlandet, det vill säga den struktur av begär som odlats i det moderna samhället. Denna begärs-, eller konsumtionsstruktur, är enligt Belk ett direkt resultat av det moderna samhällets förfrämligande karaktär i enlighet med marxistisk teoribildning och senare tids konsumtionsforskning. Individers lönearbete, enligt Belk, ger individen allt mindre bekräftelse av sin person i det senmoderna samhället. Ökad alienation och samhälleligt förtingligande leder, menar han, till att individer söker sig till nya ”jaktmarker” i sökandet efter bekräftelse och självförverkligande, nämligen till storstadens och köpcentrernas välfyllda hyllor (Belk 1995/2001:65, 139ff). Med detta sagt så betraktar Belk samlandet som *ett specifikt konsumtionsuttryck*, vilket bygger på passion, selektivitet och hängivenhet, och som syftar till identitetsskapande och statusmässig positionering. Belk (1995/2001:67, 148) skriver:

> [C]ollecting is the process of actively, selectively, and passionately acquiring and possessing things removed from ordinary use and perceived as part of a set of non-identical objects or experiences (s.67) (…) Still, collecting is not the same as ordinary consumer behavior. It is extraordinary primarily by virtue of its passion, focus, and commitment (s.148).

Med utgångspunkt i det så kallade konsumtionssamhället så har alltså samlandet, enligt Belk, kommit att betraktas som ett modernt identitetsskapande projekt i enlighet med devisen ”man är vad man konsumerar”. Detta kommer till uttryck i ett av Belks nyckelbegrepp, *förlängningen av självet* (the extended self) (jfr Belk 1988), med vilket han avser tingens och samlingens symboliska uttryck som en förlängning av samlarens (symboliska) identitet. ”[T]he collector’s self truly is extended and enlarged by his or her collection”, skriver Belk (1995/2001:90) och hänvisar till hur individer använder tings, eller rättare sagt varors, symboliska mening för att förmedla sig själv till andra människor och för att positionera och definiera sig gentemot andra (alltså i likhet med hur kläder används) (jfr Hughes 1984; McIntosh & Schmeichel 2004).

En andra samlarforskare som skriver utifrån samma forskningsperspektiv är Rémy Saisselin. I *The Bourgeois and the Bibelot* från 1986 undersöker han samlandet i relation till den moderna erans allt större urval av varor och tjänster som en effekt av den industrialisering och urbanisering som följde på 1800-talets expansiva period. Nu är det visserligen enbart konstsamlandet som samlaruttryck som Saisselin tar sig an, men det fungerar samtidigt väl som exempel på hur samlandets praktik kom att omdanas utifrån tidens klasstrukturer och smaknormer. Med inspiration av Veblens förståelse av den nya borgarklassen framväxt och utdefinierande av sig själva i relation till både aristokratin och arbetarklassen, beskriver Saisselin hur konstsamlandet kom att flyta samman med den lyxkonsumtion som var så kännetecknande för borgarklassens medlemmar. Från att samlandet snarast varit förbehållit en liten skara i samhällets toppskikt adopterades det under 1800-talet av betydligt fler människor i lyxkonsumtionens och statusjaktens namn. Konstverken samlades, enligt Saisselin, för att markera och signalera sin ägares sociala status i ett alltmer

otydligt klasslandskap (Saisselin 1986:74). Denna utveckling (och klassmässig ”utbredning”) av samlandet berodde dels på bättre ekonomiska förutsättningar för en ökad mängd människor och dels på ökat varuutbud, men också på den moderna och samhälleliga begärsstruktur som exempelvis Baudrillard och Belk med flera avhandlat. På följande vis beskriver Saisselin (1986:30) denna tanke:

> The bourgeois dreaming within his private interior cluttered with objects from distant places and distant pasts may be linked to a part-time flaneur come to rest following innumerable occasions on which he could not resist the desires offered by the new world of the city, commodity capitalism, and boutiques.

Utvärdering av den socioekonomiska forskningen

I likhet med det sociosemiotiska perspektivet så utgår det socioekonomiska ifrån individers liv och handlingsmönster inom ramen för specifika strukturer, i detta fall socioekonomiska. Betraktat inom detta perspektiv transformeras samlandet till ett av flera möjliga konsumtionsuttryck i identitetsskapande och statushöjande syfte. Samma kommentarer som tidigare fälldes ifråga om det sociosemiotiska perspektivets behandling av samlandet gör sig också gällande här. Visserligen impliceras mänskliga handlingar gentemot ting, eller varor, och visserligen utgör dessa ting ibland analyser i sin egen rätt – som i fallet med Saisselins behandling av konstföremål. Men relationen mellan människor och ting är så gott som alltid sekundär till förmån för analysen av strukturerna själva och deras inverkan på individers handlingar och praktiker.

Mot bakgrund av min egen forskningsansats menar jag att de strukturalistiskt orienterade analyserna av samlandet tenderar att utgå ifrån redan etablerade symboliska meningar, både ifråga om tings betydelser och ifråga om betydelsen av ”riktigt” samlande. Härigenom förbises lätt människors dynamiska och meningsskapande relationer till sin omvärld. Som ett komplement till detta strukturalistiskt orienterade ”ovanifrån” perspektiv ämnar jag istället ta min begynnelsepunkt ”underifrån”, i människors handlingar gentemot ting.

Tre studieobjekt: ting, individ och struktur

Min strävan i detta kapitel är att försöka skapa struktur och ordning i det breda fält med intresse i samlarfenomenet, vilket inte är alldeles lätt då många samlarundersökningar använder sig av ett flertal förklaringsanspråk beroende på vilka aspekter av samlandet som analyseras. Min strukturering har utgått ifrån tidigare forskningsundersökningars olika sätt att behandla samlandet, det vill säga vilka aspekter av samlandet som belysts. Den tidigare nämnda strukturering av samlarforskningen, som Pearce gjort, är byggd på annan princip än min – hennes slutsatser sammanfattas på följande vis:

> *Collection studies* can be seen to embrace three broad areas. The one which has been most familiar to us is the large and complex area of *collection policies*, (…) which include decisions about what any particular museum should and should not collect, (…) and the relationship between documentation systems and the kind of research which can be generated. The second broad area covers the *history of collections* and of collecting from its beginning in the ancient world up to the present day. (…) The third area concerns *the nature of the collections* themselves and the *reason why people collect*, both the explicit intellectual or 'presentable' reasons and the more obscure psychological or social reasons (Pearce 1994:193f).

Åtskillnad görs här mellan: (a) riktlinjer för institutionellt samlande; (b) historisk kunskap om samlingar; (c) samlandet som praktik, inkluderat motiv och anledningar till samlandet. Dessa tre områden kan sägas utgöra Pearces syn på de primära studieobjekten inom ramen för en ackumulerad samlarforskning. Det är en värdefull uppdelning om man vill förstå den utveckling som skett inom samlarforskningen. Pearce själv, som museolog, uppvisar i den anförda texten främst ett intresse i det institutionaliserade samlandet och de riktlinjer som hon menar bör prägla detta. Men hon har även lämnat ett forskningsmässigt bidrag till den sistnämnda aspekten, ett bidrag till vilket jag strax ska belysa. Det är också denna sista aspekt av samlandet som ligger närmast mitt eget

syfte, det vill säga att undersöka samlandet utifrån (”obskyra”) sociala bevekelsegrunder. Jag skulle också våga påstå att det är detta analytiska perspektiv som förlänats minst uppmärksamhet hittills inom den ackumulerade kunskapen om samlandet.

Min behandling av tidigare forskning på ämnet ser som sagt annorlunda ut jämfört med Pearces och bottnar i frågan om hur tidigare samlarforskning behandlat, alternativt inte behandlat, relationen mellan människor och ting. Min strukturering har i enlighet med denna intention resulterat i en utkristallisering av vad jag betraktar som de olika forskningsperspektivens primära studieobjekt, dessa är: (a) *samlingar* (ting), (b) *samlare* (människor alternativt institutioner) och (c) *strukturer* (språkliga och ekonomiska). I historiskt orienterad forskning är det tingen och samlingarna som står i fokus; det psykologiska perspektivet intresserar sig för samlandets uppkomst förankrat i analyser av individens psyke; och slutligen så utgår de strukturalistiskt orienterade perspektivens analyser främst utifrån språkliga och ekonomiska strukturers betydelser. Min undersökning av samlandet går inte att enkelt inordna i ettdera perspektiv, utan ska ses som ett intresse i relationen mellan människor och ting.

En strukturering av tidigare forskning kan kräva en viss grad av förenkling för att urskilja framträdande och återkommande mönster. Trots min, i viss mening, förenklade redogörelse av tidigare samlarforskning, så finns det undersökningar som beaktat fler än ett studieobjekt i sina analyser. Inom ramen för den så kallade materiella kulturens studium framstår Zita van der Beeks & Marcel Vellingas (2005) studie av den brittiske officeren Edward Horace Man som ett exempel på hur intresset kan riktas på både ting, samlare och samhällelig kontext. Studien behandlar Mans liv och arbete men framförallt dennes samlande av etnografiska föremål. Man var verksam under 1800-talets slut, en tid av ett starkt kolonialistiskt och socialevolutionistiskt tänkande. Under de 30 år som han tillbringade på Andaman- och Nikobar-öarna i Bengaliska bukten hann Man samla ihop flera hundra föremål från invånarna i detta område.

> Man believed that the cultures concerned, which were considered to be threatened with dramatic change as a result of colonial influence or were at risk in their very survival, could to some extent be salvaged. (…) Man did not merely collect ethnographical objects, he collected as many objects as he possible could, and sent them to a large number of museums in Europe and India (van der Beeks & Vellinga 2005:140).

Förutom van der Beeks & Vellingas kulturhistoriska intresse i de insamlade föremålen, så analyseras även motivet till Mans samlande i ljuset av strukturella faktorer, i detta fall det övergripande kolonialistiska tänkandet som vid denna tid var starkt förankrad hos många européer. Därtill förlägger författarna (åtminstone delvis) motivet till framväxten av Mans samlarintresse i dennes uppväxt som präglades av faderns stora etnografiska intresse (van der Beek & Vellinga 2005:139). På detta vis försöker författarna inkorporera ett kulturhistoriskt ting-fokuserat intresse med strukturella och sociala förklaringar utan att åberopa psykobiologiska betingelser. Även om de sociala faktorernas betydelse inte utvecklas i detalj, så utgör denna studie ett exempel på en sociologiskt intressant utveckling inom samlarforskningen, nämligen en strävan efter att analysera ting, människor och samhälle relationellt på sociala bevekelsegrunder.

Pearce om relationen mellan människor och ting

Trots det ointresse för relationen mellan människor och ting som Pearce till synes uppvisar i sin strukturering av tidigare samlarforskningen, så är det just till denna relation – eller ”poesin i den ömsesidiga relationen mellan människa och ting” som hon formulerar det (Peace 1995/2002:159f) – som Pearce vänder sig i *On Collecting*.

För att förstå varför vissa individer samlar så måste man först förstå hur människor relaterar sig ting, menar Pearce. Utifrån tidiga filosofer som Aristoteles och Descartes hävdas existensen av ett dualistiskt sätt att tänka om världen och människan – kultur förstås i opposition mot natur, medvetande mot kropp, producent mot konsument, manligt mot kvinnligt. För att förstå relationen mellan

människor och ting och varför denna kan ta sig uttryck som just ett samlande, måste vi dock lära oss se förbi dualistiska motsatspar menar Pearce. Det är i detta avseende som hon argumenterar för en handlingsteori ifråga om relationen mellan människor och ting – en teori som i någon mening klarar av att inkludera både ”tänkare” och ”ting” i den process ur vilken tings mening och värde emanerar (Pearce 1995/2002:163f).

I sin egen utveckling av en sådan föreslagen handlingsteori så hämtar Pearce, precis som jag kommer att göra, hjälp av Mead. Det finns dock en väsentlig skillnad mellan Pearces och min tolkning av relationen mellan människor och ting, vilken kan spåras tillbaka till våra respektive olika läsningar av Mead. Pearce utgår nämligen ifrån en lingvistisk tolkning av Mead och jag ifrån en praktisk och kroppslig. Detta innebär att Pearce tar sin början i människors *språk*, eller *verbala kommunikation* istället för att börja i den *kroppsliga gestens* betydelse, det vill säga den *icke-verbala kommunikationen*. Detta leder Pearce (1995/2002:164) till följande slutsats:

> [A]s is usual among philosophers, these writers [Mead och Shoemaker] are so in thrall to the world-view which they look to leave behind that they privilege language as the defining communication medium, at the expense of material culture, our other (in its broadest sense) great means of communication.

Denna begränsning till människors verbala kommunikation på bekostnad av den icke-verbala är just vad Mead *inte* gör vill jag hävda, vilket jag i nästa kapitel kommer att visa. För att kompensera denna av Mead, som Pearce ser det, teoretiska brist i att förstå den sociala betydelsen av tingens materialitet, så hämtar hon hjälp av, vad jag skulle kalla, det sociosemiotiska perspektivet. Pearce talar i detta avseende om människors symboliska investerande och ”laddande” av ting, vilket i sin tur leder till att tingen själv, likt språket, blir ägare till en självständig och oberoende existens som människor har att kommunicera med. Exakt hur tingen erhåller mening medelst mänskliga handlingar klargörs däremot inte, åtminstone inte med hjälp av den utlovade handlingsteorin. Tingen

hos Pearce kan närmast liknas vid ett animerat eller magiskt ting med kulturbärande förmåga.

> The social values now placed upon it [tinget] are different, or perhaps they have increased, but however the piece is viewed, it retains the historical reality with which it was born (Pearce 1995/2002:172).

Slutprodukten av Pearces analys, som jag förstår den, blir ett ting som levandegjorts av en människa en gång i tiden och som därefter äger en självständig existens, eller mening, genom historien, redo att läsas och tolkas likt en text för kommande generationer.

Avslutande kommentarer: den mänskliga handlingens begynnelsepunkt

Allt samlande sker inom ramen för olika mellanmänskliga relationer och språkliga, kulturella och ekonomiska strukturer inom vilka tingen bär på olika symboliska betydelser – om detta är de flesta av dagens samlarforskare överens. Jag vill dock mena, i likhet med Pearce, att en förståelse för samlandet och individers intresse i denna aktivitet inte enbart kan förklaras utifrån strukturella villkor eller mellanmänskliga relationer, utan även måste sökas i dynamiken mellan människor och ting. I tidigare forskning är ting oftast hänvisade till att inneha en förmedlande roll människor emellan, alternativt till att inneha en passiv, strukturpräglad och kulturbärande roll. Men ting bidrar med mer än så vill jag mena. I ett handlingsteoretiskt perspektiv erhåller nämligen ting en mer aktiv roll i den bemärkelsen att dess mening vidmaktshålls och förändras, inte bara medelst mellanmänskliga handlingar eller strukturalistiska meningssystem, utan också genom mänskliga handlingar gentemot tinget självt.

Jag är överens med Pearce om vikten av den handlingsteoretiska intentionen, men där jag betraktar hennes förklaring som en teoretisk reträtt till förmån för en strukturalistiskt orienterad (sociosemiotisk) analys, så syftar jag till en analys av relationen, eller den universella dynamiken, mellan människor och ting. Min kommande undersökning i detta avseende påbörjas i

människors icke-verbala handlingar gentemot ting – detta till skillnad från Pearces verbala, eller lingvistiska, begynnelsepunkt. Med början i nästa kapitel ska jag med hjälp av Mead och Joas visa på hur ting ingår som viktiga variabler för individers utvecklande och organiserande av sina vardagsliv, relationer, intressen och professioner.

Teoretisk ansats: mellan människor och ting

> 'Påstår ni att era porslinsfigurer är levande?'
> 'Ja och nej', svarade han. 'De är levande och de är döda. Men om de *vore* levande skulle de också vara tvungna att dö. Inte sant?'
> 'Jo, det tror jag säkert.'
> 'Bra. Då säger vi så.' (Chatwin 1988/1989:33f)

Mot bakgrund av Chatwins något kryptiska ord om hur ting kan betraktas som både ”levande” och ”döda”, ska jag i detta kapitel undersöka tingens roll som samspelspartners för människor.

Med hjälp av Mead ska jag i det kommande undersöka den självreflexiva individens utveckling, inte primärt utifrån mellanmänskliga relationers betydelse, utan mot bakgrund av betydelsen av relationer mellan människor och ting. Utifrån denna praktiska, eller materialistiska, men likväl sociala tanke, har jag byggt upp detta kapitel på följande vis: (a) först en introducerande överblick av den sociala och erfarenhetsmässiga värld inom vilken människor lever och verkar. Härvidlag ska jag också introducera några av Meads nyckelbegrepp; (b) därefter behandlar jag ”de oundgängliga tingen”, alltså den materiella nödvändigheten av ting för människors sociala utveckling; (c) som en fortsättning på denna diskussion så går jag vidare med en mer detaljerad granskning av tingens ”aktivitetsgrad”, eller rättare sagt hur aktiv roll tingen egentligen har i den universella dynamiken mellan människor och ting; (d) avslutningsvis ska jag lämna mitt teoretiska bidrag till en förståelse för människa-ting-relationen, vilket jag bland annat gör genom att bygga vidare på Joas kreativa handlingsbegrepp.

Mänskliga handlingar och den sociala (livs)världen

Ett av Meads viktigaste bidrag var att visa hur människors medvetande är socialt skapade. Det finns enligt honom inget medfött medvetande som föregår kropp, dessa är istället två sidor av samma mynt. Även människan, som biologisk organism, fysiologiskt kan *se* sig själv kroppsligen, så är det endast i andras närhet som man blir erfarenhetsmässigt uppmärksam på omvärldens *blick* på sig själv. Det är först i relation till andra som individen erfarenhetsmässigt kan begripliggöra vad det är han eller hon fysiologiskt ser, skulle man också kunna säga. Det är också först inom ramen för denna erfarenhetsbaserade kunskap om den egna kroppen som det blir relevant att tala om ett Själv, eller en egen identitet. På detta sätt utgår Mead ifrån en upplevelsens och erfarenhetens värld, men det är samtidigt en värld som har sin upprinnelse i omvärldens fysikalitet och den egna individens biologi.

> Nature – the external world – is objectively there, in opposition to our experience of it, or in opposition to the individual thinker himself. Although external objects are there independent of the experiencing individual, nevertheless they possess certain characteristics by virtue of their relations to his experiencing or to his mind, which they would not possess otherwise or apart from those relations. These characteristics are their meanings for him, or in general, for us. The distinction between physical objects or physical reality and the mental or self-conscious experience of those objects or that reality (…) lies in the fact that the latter is concerned with or constituted by meanings. Experienced objects have definite meanings for the individuals thinking about them (Mead 1934/1967:131).

Mead talar stundtals också om ”världen-som-är-där” (world that is there) med vilket han avser den fysiska världens existens oberoende av mänsklig erfarenhet (Mead 1938/1972:96, 257ff). Den värld som människor upplevelsemässigt möter är dock en socialt

erfarenhetsbaserad värld, en ”livsvärld” (Lebenswelt) för att använda Husserls begrepp. Livsvärldsbegreppet är inget som Mead använder, men det ligger samtidigt nära hans betraktelse över den sociala världen, det vill säga den erfarbara verkligheten med instiftade strukturer av mening.

Meads utgångspunkt i den sociala (livs)världen kan ses som en strävan efter att överbrygga den strikta uppdelningen mellan inre och yttre värld (mental och fysisk) som i mångt och mycket blev resultatet av Descartes strikta dualism mellan kropp och själ. Det är även denna erfarna sociala värld som Martin Heidegger utgår ifrån då han diskuterar just tingens varande. Heideggers uppfattning är att man aldrig kan börja i en analys av tingen i sig, som något utanför mänsklig erfarenhet, utan en sådan analys måste utgå ifrån människors erfarenhet och upplevelse av tingen (Heidegger 1967:255). Det är i detta sammanhang som Heideggers begrepp *In-der-welt-sein* gör sig påmint, alltså vad man skulle kunna översätta med *varat-till-världen.* Istället för att utgå från tingen i sig själva, så frågar sig Heidegger (1967:254) vad tingen är i mötet med individen. Eventuellt skulle man kunna protestera och hävda förekomsten och vikten av tingens ”naturliga” och ”väsenbestämda” egenskaper. Må så vara, vilket inte motsägs av varken Heidegger eller Mead, men det är alltid i mötet med individen som tingens ”naturliga” egenskaper tar sig uttryck, erfars och begripliggörs. Som sociolog förefaller det tämligen ointressant att analysera tingens ”naturliga” väsen i bemärkelsen vad ting fysiologiskt består av. Detta är snarast en fråga för kemister, geologer eller biologer, som Heidegger (1967:9) uttryckte saken.

> We pose this question [vad är ett ting?] only in order to know what a rock is, and a lizard taking a sunbath on it, a blade of grass that grows besides it, and a knife which perhaps we hold in our hands while we lie in the meadow. We want to know just that, something that the mineralogist, biologist, zoologist, and metallurgist perhaps don't want to know at all, something that they only think they want to know while actually wanting something else: to promote the progress of science, or to satisfy the joy of discovery, or to show the technical usage of things, or to make a livelihood.

Med bakgrund av denna korta genomgång kan det konstateras att Mead tar sin primära utgångspunkt i den erfarenhetsmässiga världen; för honom är den verklighet som individer erfar alltid en verklighet-för-människan, det är en reflexiv abstraktion som svarar selektivt på den materiella världens begränsningar och möjligheter (Goff 1980:77).

Människor emellan: gester och signifikanta symboler

Människors erfarenhetsbaserade värld – livsvärlden – är ett resultat av mellanmänskliga, eller intersubjektiva möten. Intersubjektivitet är en ständigt pågående process mellan två eller flera parter som relaterar sig till varandra, eller rättare sagt samordnar sina handlingar med hjälp av *gester*. Gest är vad Mead benämner den handling som riktas mot någon eller något. En gest kan i princip vara godtycklig i det att både en uppsträckt hand och ett uttalat ”hej” kan fungera på samma sätt. Rättare sagt så efterfrågar bägge gesterna samma respons, eller svar, från den som gesten riktas mot. På detta sätt fungerar gesten på samma sätt, oavsett om den är av verbal eller icke-verbal karaktär (Mead 1924-25/1981:286ff; 1934/1967:81f); gesten äger ingen på förhand definierad objektiv betydelse. Johan Asplund (1967/1972:137) har föreslagit att gesten kan förstås som *ett uttryck för begynnande handling*. Också Moira von Wright (2003:88) uttrycker sig i samförstånd med detta då hon förstår gesten som ”den första uppenbara fasen i en social handling”; det är med hjälp av gesten som individen riktar sig mot någon eller något, varpå denna eller detta kommer att reagera. Det är sålunda gesten som utgör den grund på vilken man kan tala om praktisk intersubjektivitet.

Gesten är godtycklig då det inte är gester i sig som betyder något utan det är vad gesterna signalerar som andra individer uppfattar, tolkar och responderar mot. Skulle jag till exempel börja gestikulera det allra vildaste mitt ute på stan så skulle människor i min omgivning förmodligen titta på mig, men utan entydiga signaler från mig så vet de inte hur de bör reagera. Förmodligen skulle mina gester bli uppfattade av omgivningen som tecken på

förvirring och jag skulle således betraktas som just förvirrad, berusad eller möjligtvis i behov av hjälp.

> Min gest (begynnande handling) ger upphov till din gest, och din gest ger upphov till en ny gest från min sida, osv. Du fullbordar eller vidareför min gest, och vice versa. *Meningen* med våra gester ligger inte förborgad i de enskilda gesterna och är inte uppstyckad i något slags bitar. Ej heller har gesterna en mening som skulle finnas före och oberoende av vår konversation. Meningen är istället någonting pågående, en process; den uppstår och modifieras under konversationens gång. (...) Jag ser vad jag menar med min gest genom att iaktta *dess fortsättning* i ditt beteende (Asplund 1987/1998:71).

Det kan sägas vara handlingens fortlöpande som ger handlingens betydelse, eller svaret på våra handlingar. Meningen, eller den fullbordade handlingens resultat, föregås alltid av ett antal enskilda gester som, likt enskilda pusselbitar, måste sammanfogas för att helhetsbilden ska bli tydlig. Gesterna är på detta sätt situationsbundna och aldrig givna på förhand enligt något fördefinierat beteendeschema. Det är först när andra responderar på min gest på ett, för mig, ”förväntat sätt” som man kan börja tala om *meningsfulla handlingar*. Mead övergår i detta skede från att tala om gester till att tala om *signifikanta symboler*.

> Gestures become significant symbols when they arouse in an individual making them the same responses which they explicitly arouse, or are supposed to arouse, in other individuals, the individuals to whom they are addressed (Mead 1934/1967:71f).

Gester blir med andra ord signifikanta, eller meningsfulla, först då andra individer tolkar och reagerar på dem på liknande sätt som individen själv. För att detta ska vara möjligt måste var individ lära sig det symboliska språk – vilket alltså kan vara av såväl verbal som icke-verbal karaktär – som individerna använder inom ett specifikt samhälle eller en specifik kultur. Först då kan individerna kommunicera sinsemellan på ett meningsfullt vis och effektivt samordna sina handlingar.

Skenmanövrar och kontringar

Alla individer inom en och samma grupp, eller kultur, har att förhålla sig till en uppsättning gester och betydelserna av dessa; det är först när individer responderar efter samma ”handlingsschema” som det är möjligt att tala om kommunikation och meningsfulla handlingar. När jag ropar en varning till någon: ”akta dig för bilen!”, så är jag själv beredd att hoppa undan. Jag har själv satt mig in i den andres situation och har nu responderat på mitt eget stimuli. (Sedan är det bara att hoppas att den andre hinner uppfatta min varning och respondera snabbt nog). Ett annat sätt att uttrycka vad som precis har skett i handlingens fortlöpande är med hjälp av Meads kända tanke om *rolltagandets* princip (det som Mead själv oftast benämner i termer av ”role-taking” eller ”taking the role of the other”, alternativt ”taking the attitude of the other”).[18] Det är när individer kommunikativt förhåller sig till varandra med hjälp av gester som dessa ingår i ett ömsesidigt tolkande av varandras handlingar. Vi reagerar inte bara på verbala gester utan även på icke-verbala, som i Meads (1934/1967:72f) exempel med de två boxarna:

> In the case of the boxer the blow that he is starting to direct toward his opponent is to call out a certain response which will open up the guard of his opponent so that he can strike. The meaning is a stimulus for the preparation of the real blow he expects to deliver. The response which he calls out in himself (the guarding reaction) is the stimulus to him to strike where an opening is given. This action which he has initiated already in himself thus becomes a stimulus for his later response.

I det icke-verbala ”gestikulerandet” går det tydligt att dra paralleller till djurens agerande. I ett hundslagsmål, ett exempel som Mead ofta återkommer till, så reagerar hundarna på varandras rörelser och

18 Mead använder till synes begreppet ”attityd” synonymt med begreppet ”roll”.

utfall på liknande sätt som boxarna i tidigare citat. Skillnaden är att hundarna inte äger reflexivt självmedvetande och därigenom är de också oförmögna att kommunicera med varandra på det meningsfulla sätt som människor gör genom rolltagande. Hundars handlingar präglas därför av en högre grad av reflexmässighet, de reagerar på varandras gester på ett tämligen icke-reflexivt vis. Kanske kan man också säga att deras gester präglas av något som brukar benämnas ”funktionell identifikation” (jfr Engdahl 2004:68; Lundin 2005:105ff). Den funktionella identifikationen skiljer sig från den sociala interaktionen på så sätt att den förra utgör den grundläggande formen för kommunikation där icke-verbal reaktion följer på icke-verbal stimuli. Såväl människor som djur äger denna grundläggande förmåga att funktionellt identifiera sig med den andres icke-verbala gester. Det är dock endast den mänskliga organismen som kan utveckla mer avancerade sociala, eller gemensamma, strukturer, vilka ligger till grund för reflexiv handlingskoordination där reaktioner inte automatiskt följer på stimuli. Istället kan människor välja, på ett helt annat sätt än till exempel hundar, hur de vill svara på ett visst agerande från den andre parten. Hundslagsmålet bygger som sagt på direkta icke-verbala handlingar där respons följer på stimuli utan möjlighet att fördröja handlingarna genom tolkning av gesters alternativa betydelser.

Det som gör en boxningsmatch intressant är att även den andre personen agerar, mer eller mindre reflexivt, enligt samma sociala princip (rolltagandets princip) som jag själv. Även denne försöker orsaka en respons hos mig genom (reflexiva och manipulerande) skenmanövrar, något som kan få mig att tolka en fint, i form av ett slag från högerhanden, varpå jag gardera mig mot denna. Min vanemässiga (oreflexiva) försvarsrespons fungerar istället som stimuli för motståndarens nästa respons, som tar sig i uttryck av en rak vänster mot vilken jag inte hinner gardera mig. Jag har i detta avseende reagerat vanemässigt på motståndarens gest – i enlighet med samma implicita uppsättning av kollektivt inlärda responser – vilket var precis det som motståndaren avsåg med sin skenmanöver.

Jag, Mig och den generaliserade andre

Enligt Mead är alla individer del av ett större sammanhang inom vilket varje individ utvecklas i relation till den andre. På en mer detaljerad nivå informerar Mead oss om att denna sociala process, där medvetandet, eller rättare sagt självmedvetandet skapas genom samspelet mellan *Jag* ("I"), *Mig* ("Me"), och *den generaliserade andre* (jfr Mead 1934/1967:173ff, 1913/1981:142ff). Även om begreppen Jag och Mig kan begrundas på en analytisk nivå, var och ett i sin egen rätt, så utgör de ett begrepps*par*; de är samberoende och bägge ingår i individens helhetliga *Själv* (Mead 1934/1967:192ff).

Mead betraktade Jaget och Miget på två olika ontologiska nivåer, eller som två olika faser inom ramen för Självet. Det är nämligen inte så att Jaget kausalt responderar på Miget, varefter Miget kausalt responderar på jaget (Cook 1993:65). Kanske kan man säga att en individs Jag betecknar en initial handlingsfas som aldrig kan bli föremål för iakttagelse. Jaget kommer istället alltid på besök som ett Mig, vilket i sin tur är resultatet av den kommunikativa omvägen genom den generaliserade andre. Med begreppet den generaliserade andre avser Mead individens erfarenhet av "alla de andras" attityd och deras förväntade reaktioner på specifika handlingar som var individ erfarenhetsmässigt utvecklat och förhåller sig till.

> Each individual has to take also the attitude of the community, the generalized attitude. He has to be ready to act with reference to his own conditions just as any individual in the community would act. (…) One of the greatest advances in the development of the community arises when this reaction of the community on the individual takes on what we call an institutional form. What we mean by that is that he whole community acts toward the individual under certain circumstances in an identical way (Mead 1934/1967:167).

Mead definierar den process som ligger till grund för utvecklandet av vår förmåga att ta varandras roller i termer av *lek* och *spel*. (Begreppen lek och spel ska behandlas utförligare i det avslutande avsnittet i detta kapitel, varför jag här ytterst kortfattat redogör för

dessa begrepp). Leken är det tidiga, eller primära, stadiet av socialiseringen och skapandet av individens Själv. Det är då barnet helt enkelt lär sig att ta andra personers roll, det vill säga hur det är att ”vara” andra. Spelet är en utveckling på detta rolltagande, och istället för att anta den konkrete andres attityd så har individen nu abstraherat alla de andras attityd och organiserat dem som en helhet mot vilken individen sedan kommunicerar.

> The fundamental difference between the game and play is that in the latter the child must have the attitude of all the others involved in that game. (…) Each one of his own acts is determined by his assumption of the action of the others who are playing the game (Mead 1934/1967:154).

Den generaliserade andre utgör sålunda organiserandet och generaliserandet av alla individuella roller. Det är alltså denne internaliserade andres roll som ger Jagets objektiva karaktär, alltså då Jaget framträder som ett objekt för sig själv – som ett Mig. Det är således inte två separata delar av Självet som iakttas när Jaget och Miget diskuteras, det är fortfarande ett och samma Själv – begreppsligt åtskiljt för att markera vad som händer med Jaget när individen får syn på sig själv.[19] ”The Self arises in conduct, when the individual becomes a social object in experience to himself”, skriver Mead (1922/1981:243) i detta avseende. Det utvecklade och självreflexiva Självet innehåller de av alla andras, verkliga eller imaginära, förväntade responser, och som hon alltid har att förhålla sig till vid varje vägskäl av reflexivt handlande, som i fallet med de två boxarna ovan.

Genom samordnande handlingar skapar medlemmarna i ett samhälle tillsammans övergripande sociala strukturer av ömsesidiga förväntningar på ett visst handlande som i sin tur påverkar – såväl begränsande som möjliggörande – individers kommande

19 ”[D]et enar sig genom att undfly sig”, skriver Sartre (1936/1992:22) i detta avseende – en formulering som utgör en god illustration till Självets utveckling.

handlingar. Den generaliserade andre bör på detta sätt förstås som både något unikt individuellt, på en och samma gång som det är kollektivt förankrat. Sociala strukturer utgör med andra ord de verktyg som individen behöver för att utveckla sitt eget register av tolkningar av de sociala strukturerna av gemensamma meningar.

Det är viktigt att klargöra att den generaliserade andre inte är detsamma som summan av ett antal faktiska perspektiv. Individen fortsätter livet igenom att inkorporera nya perspektiv till sitt erfarenhetsmässiga register, men det är inte själva mängden av perspektiv som är det avgörande för individers handlingar, utan snarare hur individer använder de olika möjliga handlingsalternativ som de lärt sig. Mer exakt formulerat: det sätt på vilket just jag införlivat de andras perspektiv i min privata erfarenhetsvärld kommer att vara avgörande för hur mina reaktioner och möjliga handlingsalternativ ser ut (von Wright 2000:129f).

Praktisk intersubjektivitet → praktisk handlingskoordinering

Det är genom individers erfarenheter av sina handlingar i relation till andra som individer lär sig om andra, vilket i sin tur ger henne möjlighet att relatera sig själv till andras handlingar. Denna praktiska handlingsteori – som ligger till grund för en värld uppbyggd på strukturer av gemensam mening – är något som Joas (1980/1997), i sin bok om Mead, benämner som *praktisk intersubjektivitet*, om vilket han (Joas 1980/1997:13f) skriver följande:

> Mead's theory of intersubjectivity is oriented neither to the *contemplative model* of a mere encountering of the other (…), nor in the linguistic model of understanding the other through language, a model which separates language and action. Rather, Mead's theory is oriented to *practical* intersubjectivity; that means to a structure that arises and takes form in the joint activity of human subjects to achieve ends set by their life needs, a structure into which the corporeality of these subjects and external nature readily enter. *Linguistic* intersubjectivity is reconstructed by Mead from the structure of gestural communication, which is connected more closely with the body, and founded in cooperative action.

Joas knyter på detta sätt an till den praktiska, eller kroppsliga, dimensionen i Meads handlingsteori – en vital aspekt som Joas menar ofta är förbisedd i många tolkningar av Mead; istället fokuseras det vanligtvis på de lingvistiska, eller språkliga, handlingarna i Meads arbeten (Joas 1993:242ff). Detta blev tydligt när jag i föregående kapitel redogjorde för Pearces lingvistiska tolkning av Mead. Den lingvistiska tolkning av och förståelse för Meads tänkesätt är inte felaktig – Mead fäster synnerligen stor vikt vid språket, det verbala handlingarna – men det är samtidigt en tolkning som är i behov av viss nyansering.

Enligt en lingvistisk tolkning av Mead så får ting mening och betydelse först i mellanmänskligt samspel, där människor emellan närmast betraktas som framförhandlare av tingens mening. Först genom intersubjektivitet kan tingen bli meningsfulla, vilket innebär att flera individer kan förstå att de talar om samma ting när de exempelvis refererar till ett ”bord”, eller rättare sagt, ordet “bord” väcker samma respons hos mig som hos dig (Mead 1932/2002:193). I denna process är den verbala handlingen, språket, av väsentlig betydelse för människor i det att dessa handlingar fungerar som effektiva redskap för kommunikation och upprättande av gemensamma referensramar. Vad som lätt förbises i en lingvistisk tolkning av Mead är den praktiska, eller kroppsliga dimensionen som finns i hans teorier, vilka hämtar kraft ur de icke-verbala handlingarna jämte de verbala.

> It is evident that but for the original situation of social interaction the bodily and vocal gestures could never have attained their signification. It is their reference to other individuals that has turned expression, as a mere outflow of nervous excitement, into meaning, and this meaning was the value of the act for the other individual and his response to the expression of the emotion (Mead 1909:406f).

Med dessa ord blir det tydligt att Mead tillskriver betydelse till både kroppsliga och verbala handlingar i utvecklandet av gemensamma meningssystem, vilka alltså alla individer som lever inom detta kollektiv, samhälle, internaliserar och handlar med referens till. Än

tydligare blir betydelsen av den kroppsliga handlingen när Mead (1932/2002:177) skriver: "The mechanism of human society is that of bodily selves who assist or hinder each other in their cooperative acts by the manipulation of physical things". Den så kallade livsvärlden, som jag har kommit att tolka den med hjälp av Mead, är sålunda ett gemensamt meningsskapande projekt medelst verbala och icke-verbala handlingar – i grund och botten är det en praktisk livsvärld. Det är vidare en livsvärld som inte enbart bör förstås som en "människornas värld", utan en värld innefattandes såväl människor som ting. Det är en erfarenhetsmässig värld uppbyggd på människors samordnande handlingar i relation till både människor och ting (vilket också Mead i ovan citat tydligt påpekar).

Även om Mead själv ofta refererar till tingen i termer av signifikanta symboler (eller som sociala objekt) så betyder detta inte att tingens materialitet, eller människors praktiska handlingar gentemot ting, är irrelevant för hans teori. Härvidlag skriver han: "The physical object must literally do as much as we do if we do anything" (Meads 1938/1972:109). Utan materiellt ting funnes heller inte tingets symboliska mening kanske man kan säga; eller som Joas (1980/1997:106) skriver i detta avseende med hänvisning till Mead: "[E]very social object is also a physical object, while being at the same time more than a physical object".[20]

Ting kan visserligen på en analytisk nivå diskuteras som signifikanta symboler respektive materia. Men som jag redan påpekat så strävar snarast Mead, enligt min mening, efter en integrativ förståelse för världen – en erfarenhetsmässig värld som kräver och förutsätter närvaron av materiella ting. I avsikt att belysa tingens sociala betydelse för individers självreflexiva utveckling så kommer jag framledes inte att undersöka ting enbart i termer av signifikanta symboler, utan också som oundgänglig materia. Jag ska

20 Även om jag instämmer i påståendet att varje socialt objekt har sin grund i, och samtidigt är någonting mer än, ett materiellt objekt, så kan det tilläggas att sociala objekt också kan vara rena språkliga konstruktioner utan materiell grund men som likväl förstås på ett meningsfullt sätt av flera individer – detta blir tydligt om man betänker mytomspunna varelser, exempelvis "drakar".

härnäst undersöka i mer detalj hur ting är oundgängliga för individens självreflexiva utveckling.

De oundgängliga tingen

"Social beings are things as definitely as physical things are social", skriver Mead (1932/2002:177) i det han dryftar ett viktigt budskap, nämligen att det fysiologiska perspektivet på människor och ting inte är "den objektiva sidan" av respektive, det är istället en abstraktion utifrån handlande människors upplevelser och förnimmelser. I sin mest avskalade konfiguration är individen en fysiologisk och biologisk organism enligt Mead. När individen sträcker ut sin hand stöter hon mot rumsliga kroppar som begränsar handens rörelse. På detta sätt utgår Mead ifrån antagandet om det fysiologiska universumets existens och människan som en biologisk organism (Mead 1938/1972:165, 453). Det är emellertid ett universum och en organism som (ännu) inte är upplevd, erfaren och meningsfull. Meads begynnelsepunkt förläggs till den situationellt förankrade mänskliga handlingen, det vill säga det är genom mänskliga handlingar som världen begripliggörs och tillskrivs ”fysiska” egenskaper.

Utifrån detta erfarenhetsbaserade synsätt är ting först och främst upplevda eller möjligtvis för-sociala, därefter ”förtingligade”, det vill säga tolkade, begriplig- och begreppsliggjorda utifrån tingens materiella begränsningar och möjligheter. Detta är inte detsamma som att förneka vikten av det materiellas existens, alltså världen som något oberoende av individen, istället är det en strävan efter ett syntestänkande. De dualistiska kategorierna ”kropp” och ”medvetande” är utifrån denna förståelse båda abstraktioner utifrån ett praktisk och erfarenhetsmässig hantering av världens objekt, eller som Joas skriver med utgångspunkt i Mead: ”The separation of body and mind, which takes on the appearance of being self-evident, is, then, the result of a process in which inanimate objects

are gradually recognized as such" (Joas 1980:160). Mead (1934/1967:184) skriver i detta avseende:

> The physical object is an abstraction which we make from the social response to nature. We talk to nature; we address the clouds, the sea, the tree, and objects about us. We later abstract from that type of response because of what we come to know of such objects. The immediate response is, however, social; where we carry over thinking process into nature we are making nature rational. It acts as it is expected to act. We are taking the attitude of the physical things about us, and when we change the situation nature responds in a different way.

För Mead är den fysiska världen och omgivningens ting ett resultat av ett praktiskt intersubjektivt meningsskapande, vilket härstammar från individers allra tidigaste (alltså det lilla barnets) handgripliga, eller praktiska, möte med den materiella världen (Mead 1938/1972:429).

Det lilla barnets "de-socialisering" av den materiella världen

> It was not until the desocializing of physical objects has taken place or was taking place that the distinction between the active self as a social being, and of the body as a non-social, i.e., purely physical being, was made (Joas 1980/1997:160).[21]

Orden är Meads och behandlar frågan om Självets uppkomst. Mead använder sig här av begreppet *de-socialisation*, med vilket det inte är helt enkelt att veta vad han avsåg då han inte utvecklade det

21 Citatet är här hämtat från Joas (1980/1997:160) men härrör ursprungligen ifrån ett av Mead författat dokument som saknar titel men som inleds med orden: "Self and Teleological Behavior…". Detta dokument har arkiverats tillsammans med andra av Meads texter och förvaras i *The Regenstein Library Collection*, Chicago, box A3, fil 25.

närmare. Troligtvis grundas begreppet på tanken om ett för det lilla barnet för-socialt (oreflexivt) möte med den materiella världen i vilket det börjar urskilja och lära känna tingen i sin omvärld, och det är i sin tur också med dessa tings hjälp som barnet blir varse sig själv som objekt.

Det lilla barnets allra tidigaste förnimmelser av världen skulle förmodligen kunna liknas vid en akvarellmålning skapad med vått-i-vått-teknik där färgerna tillåts flyta samman till vagt skönjbara detaljer där det ena endast är svårskiljt från det andra. Anna Kreutz Wirfelt (1996) har i sin pedagogiska beskrivning av barns tidigaste utveckling redogjort för barnets första gripande med händerna som en reflex som utlöses om man stimulerar barnets handflata. Redan vid omkring en månad, skriver hon, så börjar barn erövra förmågan att hålla fast en skallra som man sätter i deras hand, dessutom verkar de ha nöje av att vifta med den. ”Skallrans ljud gör att barnet tittar och sakta börjar samspelet (koordinationen) mellan öga och hand att tränas”, skriver Kreutz Wirfelt (1996:24). Vid tre till fyra månaders ålder börjar barnet att använda sina händer mer avsiktligt; barnet tar tag i saker för att undersöka dem och genom många, många försök att gripa olika saker lär sig barnet att anpassa och finjustera sin rörelse till föremålets storlek och avståndet till det (Kreutz Wirfelt 1996:24f). Än så länge har barnet alltså alltjämt ingen klar uppfattning av sin egen hand eller andra delar av kroppen, men läroprocessen är i gång.

Det är också under denna första period i barnets liv som det tränar sin kropp på andra sätt, exempelvis på att fästa blicken på saker och ting. Omkring en månad gammal är barnets ögonrörelser ryckiga (saccastisk). Men efter redan cirka två månader så tittar barnet lika gärna på nya saker som på redan kända och efter ytterligare en månad kommer barnet att titta än mer intresserat och nyfiket på det som är nytt (Kreutz Wirfelt 1996:37f). Synen och händernas gripande är intimt sammankopplade. Barnet lär sig genom att försöka och försöka igen. Det är under denna motoriska läroprocess, som här har beskrivits under ett barns första år, som munnen kommer att spela en större roll.

> I takt med att barnets koordination finslipas kommer barnets mun i kooperation med händerna (någon gång efter cirka tre månader) att undersöka allting barnet kan förmås stoppa i munnen (Kreutz Wirfelt 1996:40).

Barnets utveckling är här återberättad i allra enklaste ordalag för att visa på hur man kan förstå den motoriska och sociala utveckling som barnet genomgår i sitt allra första skede i livet. Utifrån barnets ”lek” med sin omvärld framträder allt eftersom en förtingligad värld, en värld utanför barnet, men även en värld där barnet själv är ett ting i en djungel av ting. Genom att urskilja och särskilja olika objekt från varandra så lär barnet känna världen som en värld-fylld-med-objekt. Det är denna initiala medvetandeprocess som jag tror Mead avsåg med det inte helt definitionstydliga begreppet ”de-socialisation”, vilket alltså bör förstås som det tidiga förtingligandet, eller abstraherandet av den materiella världen. Det är dessutom en process som sekundärt leder till, för det lilla barnet, att definiera ”levande” och ”döda” objekt, det vill säga göra åtskillnad från människor och ting (Mead 1934/1962:377). I ett allra första skede i livet kan inte barnet förstå att en lampa som tänds och släcks inte agerar på egen hand. Barnet erfar lampan som högst levande då det inte ännu inte lärt sig att ting inte är som människor – än så länge finns bara en mängd objekt för barnet som upplevs som högst kommunikativa. Till förklaringen på hur den förtingligande processen går till i vilken barnet lär sig särskilja objekt från objekt och sedermera ting från människor lägger Mead begreppen *motstånd* och *manipulation*.

Det materiella motståndets nödvändighet

Den gradvisa kognitiva progressionen som resulterar i varseblivningen av sin egen kropp som ett objekt, och sig själv som ett subjekt – det vill säga den självreflexiva erfarenheten av sig själv – förutsätter närvaron av både ting och människor. Självets uppkomst brukar beskrivas som barnets insocialisering i den gemensamma världens symboliska strukturer. Här spelar de signifikanta andra, oftast familjemedlemmarna, en avgörande roll då det är de som initialt skapar, medelst praktiska handlingar

(riktade både mot barnet, tingen och andra människor) fonden för barnets erfarenhetsmässiga utveckling av kunskap om gesters betydelse och om normativa meningssystem. Mitt arbete innebär ingen nedvärdering av de signifikanta andras betydelse. Däremot är mitt intresse primärt riktat mot tingens betydelse för individens utveckling. Det är nämligen först med hjälp av det materiella motstånd som tingen i omgivningen erbjuder som gör att barnet kan upptäcka sin egen kropp, samt i sin förlängning även sig själv. Mead (1932/1959:121f) beskriver:

> [T]he organism in grasping and pushing things is identifying its own effort with the contact experience of the thing. It increases that experience by its own efforts. To take hold of a hard object is to stimulate oneself to exert that inner effort. One arouses in himself an action which comes also from the inside of the thing. It comes from the inside of the thing because the experience is increased by the action of bodies upon organisms and upon other things within the perceptual world. The organism's object arouses in the organism the action of the object upon the organism, and so becomes endowed with that inner nature of pressure which constitute the inside of the physical thing. It is only in so far as the organism thus takes the attitude of the thing that the thing acquires such an inside. […] The infant must be placing this effort of his inside of things before he is in a position to identify that effort as his own. His surroundings stretch away on all sides, and colored shapes come to be located and familiar in a world within his body comes final to occupy a defined place. Meantime the pressure of his body and the grasping of his hands have to localize things from an inside attitude and he finally reaches himself as a thing through the action of the things upon him.

Många är de materiella egenskaper individen identifierar när denne med sina händer känner sig fram i en värld av ting. Om handen till exempel pressas mot olika delar av kroppen, benen, magen, så kommer dessa delar att respondera med sitt specifika motstånd. Naturligtvis upplever personen olika saker beroende på vad denne pressar sin hand mot – ett glas kan till exempel vara hårt, kallt, lätt, ömtåligt, medan det egna benet kan vara mjukt (åtminstone mjukare än glaset), tungt, kroppsvarmt och alls inte lika skört som glaset. En sak är dock gemensam oberoende av vad människor

sträcker ut sina händer mot, de bjuder alla motstånd.[22] I enlighet med Meads ovan citerade ord så är det alltså med hjälp av tingens materiella motstånd som barnet kan lära sig om sin egen materialitet, det vill säga sina egna kroppsliga gränser gentemot omvärldens olika materiella gränsytor.

Det motstånd som varje enskilt ting erbjuder är vidare föremål för människors behov av att hantera sin omgivning, ett behov som grundas i en funktionell nödvändighet av att lära sig navigera och leva i en värld av ting. Detta grundläggande och universella mänskliga handlande diskuterar Mead i termer av manipulation[23].

För det lilla barnet som alltjämt lär känna sin omvärld urskiljs ting primärt på basis av en handfast kontakt med tingen, en kontakt som syftar till att hantera tingen (de Laguna 1946:235). Det lilla barnet som griper efter olika ting har till en början svårt att koordinera sina händers rörelser, men ju fler gånger barnet lyckats gripa tinget ifråga, känt på det, stoppat det i munnen och kanske haft sönder det, desto lättare kommer barnet ha att hantera tinget därefter. Manipulation handlar om att lära sig hantera ett ting kort sagt. Sedan barnsben lär sig individen känna tingets materiella

---

22 Jag skulle i detta avseende skilja mellan *materiellt* och *symboliskt motstånd*. Det är ingen definitionsåtskillnad som Mead gör men samtidigt en som underlättar för att förstå hur motstånd kan erfaras såväl handgripligen som symboliskt. Det är det materiella motståndets betydelse som detta arbete primärt behandlar. Det symboliska motståndet bör snarast förstås som de eventuella motstånd som erfars då immateriella eller symboliska möten sker, till exempel i fråga om missförstånd och kommunikationsproblem som kan uppstå då individer med till exempel olika språk och seder möts.

23 Ordet manipulation kommer av latinets ”manus” som betyder just hand. När Mead talar om händer och handens nyckelroll i manipulationen så är det värt att notera att denna kroppsdel är *oftast* den som används för att manipulera vår värld med, men inte av nödvändighet den enda. Naturligtvis skulle vi kunna tala om fötter istället för händer då det bevisligen finns individer som i avsaknad av händer kan handskas med sin materiella omvärld med hjälp av sina fötter. Jag förstår på detta sätt Meads tanke på handens vikt för den sociala varelsen som människans primära och vanligaste (därmed inte det enda möjliga) finlemmade och sensibla verktyg att bemöta omvärlden med hjälp av.

responser som läggs på minnet. Många lärdomar tar sig smärtfyllda upplevelser då barnet springer in i bord, ramlar ner från stolar, bränner sig på varma ugnsluckor och så vidare. Barnet måste med hjälp av sina händer lära sig att koordinera sina kroppsliga rörelser i samklang med tingen i omgivningen.

Även om det lilla barnet lär sig medelst egna handlingar så är det oundvikligen samtidigt hänvisat till den eller de signifikante andra som föräldrar eller familjemedlemmar, vars ”mentorsroll” är att träna barnet i den gemensamma världens meningssystem. I det allra tidigaste skedet är barnet hänvisat till familjemedlemmarnas välvilliga lektioner om olika ting: lampor, leksaker och olika färgglada ting. Barnet lär sig hantera tingen genom motorisk repetitiv träning, samtidigt som det lär sig tingens symboliska betydelser genom verbal träning (i vilket familjemedlemmarna försöker få barnet att härma sina egna ord samtidigt som dessa lektioner även ofta innefattar ett pekande på en tingslig referenspunkt, exempelvis en lampa) (jfr Mead 1934/1962:354ff). Mead (1932/2002:140ff) talar härvidlag också om tingens *utsida* (outside) respektive *insida* (inside).

Tingens in- och utsida

Tinget ur ett fysiologiskt perspektiv svarar med sin utsida: sin tyngd, form, färg etcetera. Tingets insida är på motsatt vis tinget som individen lärt känna det med alla dess tillhörande responsmöjligheter och användningsområden; tingens insida handlar om deras mening (Mead 1938/1972:311). Filosofiskt orienterade fenomenologer talar i detta avseende om att ”gå in i” tinget, eller om att ”bebo” det (Merleau-Ponty 1945/2003:77ff). På samma sätt som barnet bygger upp sitt ordförråd genom verbal kunskapsträning, så bygger det upp ett ”handlingsförråd”, alltså ett kunskapsförråd bestående av framgångsrika handlingar gentemot olika ting. Var gång individen i framtiden kommer i kontakt med

ett liknande ting som hon en gång lärt sig manipulera så känner hon redan tingets insida, vilket man också skulle kunna förstå som tingets roll, varpå han eller hon kan praktisera tagandet av denna.[24]

> There are certain values selected out of the object not only because the sensuous avenues of approach but also by his past experience of the object. Even for the perceiving individual in immediate experience there is an object which represents him as distinguished from other individuals and as distinguished from the same individual under other conditions. Any object is thus always an expression of a peculiar relation between itself and the individual, but it is an objective relation. The character of the individual selects out of the object as it exists what answers to the nature of the individual in his present attitude – a selection which answers both to his immediate sensitivities and to his experience (Mead 1938/1972:6f).

Individen är orsak till tingets respons, men det är inte enbart en mental akt eftersom stimuli sker utifrån den materiella omgivningens begränsningar och möjligheter. Individens handlande gentemot ting kan också förstås som en ”fråga” till objektet i fråga om att ”svara” på ett visst sätt.

> We exert a pressure, or at least initiate the response of pressure, in lieu of the pressure of the object to test our plan of action, and this pressure has in it the element of effort, which gives us the inside of our own organisms and provides the object with an inside (Mead 1938/1972:188).

I relationen till tinget lockar individen fram vissa egenskaper hos tinget framför andra och med dessa svarar tinget på händernas

---

24 Härvidlag verkar även Benjamin (1933/2004:93) instämma då han skriver: ”Barnet leker inte bara handelsman eller lärare utan också väderkvarn och järnväg”. Det är ingen utvecklad teori om rolltagande som Benjamin presenterar men likväl en uttalad idé om barnet som utvecklar en förståelse för omvärlden genom att lära känna tingen omkring sig (jfr Benjamin 1931/1980; 1932/1994).

frågor. Kort sagt så är både individ som ting närvarande och betydelsefulla i den process då individen lär känna sin omvärld.

Genom manipulationens ”lära-känna-process” av ting lär sig individen, inte bara hur denne handgripligen ska hantera olika ting, utan samtidigt lär individen sig se tingen som tredimensionella. Den mänskliga blicken kan aldrig fysiologiskt och perspektivmässigt se mer än en sida av ett ting åt gången (såtillvida vi inte använder speglar). Det är först genom att sätta samman flera erfarenhetsmässiga bilder av ett och samma ting, som skapats över tid, som individen kan utveckla en sammanfogad och enhetlig bild av tinget.[25] Att alla sidor hos ett ting gör det tredimensionellt och gripbart, är vidare en tanke som bland annat lånats av många konstnärer och som blivit i det närmaste synonymt med kubisternas metod (jfr Apollinaire 1913). I detta avseende finns tydliga kopplingar till Merleau-Ponty som beskriver det tredimensionella tinget som ”genomskinligt”:

> Thus every object is a mirror of all others. When I look at the lamp on my table, I attribute to it not only the qualities visible from where I am, but also those which the chimney, the walls, the table can ‘see’; but back of my lamp is nothing but the face which it ‘shows’ to the chimney. I can therefore see an object in so far as objects form a system or a world. (…) The completed object is translucent, being shot through from all sides by an infinity number of present scrutinies which intersect in its depth leaving nothing hidden (Merleau-Ponty 1945/2003:79).

Uppbyggnaden av tingets tredimensionalitet måste barnet göra genom att känna på tinget, tugga på det och så vidare. För att utveckla tingets insida – dess mening – behöver barnet därtill hjälp av andra individers betraktelser och lektioner av samma föremål. Tingets insida är på detta vis resultatet av individens kumulativa

25 Detta är vidare en tanke som man kan spåra tillbaka till Husserls (1913/1962) tanke på ”avskuggning” (Abschattungen).

erfarenheter av tinget, vilka utvecklats med hjälp av de egna handlingarna gentemot ett specifikt ting i samråd med hur andra individer handlar gentemot samma ting och talar om det. Det är först när tinget erhållit mening som man kan säga att det jag ser framför mig exempelvis är en kaffekopp; dessförinnan existerade enbart olika detaljstudier av koppen, likt en mängd fotografier av koppen tagna från olika håll.

Varje nytt möte med en kaffekopp är alltid ett rendezvous med tidigare erfarenhetsmässiga möten med samma eller liknande ting (jfr Mead 1932/2002:181). Detta betyder att kunskapen om ett sorts ting, i detta fall kunskapen om kaffekoppar, aldrig är statisk då nya möten med redan kända ting kan generera ny detaljkunskap (jfr Joas 1980/1997:154). Så kan vara fallet om individen möter ett ting som liknar ett redan känt ting, men som vid närmare betraktelse och hantering, visar sig äga andra egenskaper. Efter lyckad manipulation av det nya tinget kommer denna erfarenhet att inkorporeras i den kunskapsdatabas bestående av respons- och handlingsmöjligheter gentemot omvärldens ting.

Det är dock inte enbart vid handfasta möten med ting som individen kan ta tingets roll; när en individ väl lärt känna ett ting – dess insida – så kan individen också ta tingets roll på avstånd enligt Mead (1938/1972:283):

> The object seen is a distant object, even when we view it in our hands. The felt object is not colored as felt. It is true that in perceptions we see objects with characters that belong to our contact experience of them. We see things as hard or soft, as smooth or rough, but we do not the less distinguish between the characters that belong to them as at a distance from us and those that belong to them in our manipulation of them.

När individen en gång lärt känna ett tings insida så är det denna insida som hon ”griper efter” när hon möter denna typ av ting i framtiden. Precis som individen kan sätta sig in i andra individers situation utan nödvändigheten av handfast kontakt, så kan också individen sätta sig i ”tingens situation”. Att ta ett tings roll på avstånd innebär dock alltid att individen förhåller sig till tingen på

ett *hypotestestande* vis (Mead 1938/1972:24, 187f). Eller som Mead (1938/1972:151) formulerar det:

> The validity of the perceptual object awaits upon the success of the act; (…) We pinch ourselves to be sure we are awake, and we grasp the other to be sure that he is not an hallucination.

När individen ställs inför och ser (eller på annat vis förnimmer) ett ting så vet denne av tidigare erfarenhet hur tinget fungerar, hur det kommer att respondera på vissa handlingar innan individen ens greppat tinget. Det är dock inte alltid som tinget verkligen responderar på förväntat sätt, det är inte ens säkert att individen uppfattat tinget korrekt. Hon eller han kan ha sett (eller hört) ”fel”; det mötande tinget kanske enbart var likt ett ting som individen känner sedan tidigare, men som vid närmare inspektion var för henne okänt. Ovana svampplockare stöter till exempel ofta på detta problem då de på avstånd kan tycka sig se en välkänd svampsort. Vid handfast kontakt kan det dock visa sig vara en annat sorts svamp än vad individen erfarenhetsmässigt initialt uppfattade och bedömde det som. I värsta fall upptäcks inte misstaget förrän svampen provsmakas. För individen utgör sinnena olika verktyg med vilka den erfarenhetsmässigt uppställda hypotesen om omvärldens ting antingen verifieras eller falsifieras.

Reflexiva problemlösningar och oreflexiva vanor

Jag skrev att Mead diskuterar individens navigerande i världen i termer av ett slags hypotestestande. Detta innebär att individen aldrig kan vara säker på att världen, tingen, kommer att svara på specifika handlingar på förväntat sätt. Mead (1934/1967:246f) uttrycker detta på följande vis:

> The things we see at a distance are the contacts that we shall get after we move toward the thing. Our environment exists in a certain sense as hypotheses. 'The wall is over there,' means 'We have certain visual experiences which promise to us certain contacts of hardness, roughness, coolness.' Everything that exists about us exists for us in this hypothetical fashion. Of course, the hypotheses are supported by conduct, by experiment, if you like. We put our feet down with an assurance born out of past experience, and we expect to the customary result.

Individens upplevelsemässiga ”nu” är alltid en hypotestest av det som denne upplever i relation till vad han eller hon sedan tidigare vet om verkligheten. Resultatet av det jag upplever nu tar på detta sätt alltid omvägen förbi min egen erfarenhetsmässiga dåtid för godkännande. Utifrån Meads ovan citat framgår alltså att den värld som individen möter till vardags alls inte är deterministiskt given; den kommer inte med all säkerhet att respondera på samma sätt var gång individen handlar gentemot ett specifikt ting. Detta beroende på det specifika tingets materiella egenskaper vilka inte alltid överensstämmer med hur individen föregripit situationen. I citatet ovan beskriver Mead hur individen sätter ner sina fötter i förvissning om att marken ska bära; detta är det troligaste scenariot baserat på tidigare praktiska erfarenheter. Stundtals uppstår dock problem, exempelvis om marken plötsligt ger vika eller visar sig vara isbelagd. Världens oberäknelighet kräver stundtals uppmärksamhet och reflexiv anpassningsförmåga från individens sida, det vill säga tingen kan stundtals kräva nödvändigheten av ett reflexivt rolltagande trots att individen redan känner deras attityd, eller roll.

Att praktisera rolltagande, oavsett om det handlar om människor eller ting, innebär oundvikligen en grad av reflektion från rolltagarens sida. Denne anstränger sig nämligen för att sätta sig in i den andres situation och föregripa potentiella reaktioner på en specifik handling. Att tala om mänskligt rolltagande gentemot ting kan te sig ovant, men faktum är att detta rolltagande är så

vardagligt praktiserat att individen vanligtvis inte reflekterar över vad han eller hon gör. Ett vanligt refererat exempel på hur individer tar tings roller är exemplet med bilföraren, vilket bland annat Jack Katz (1999) diskuterat.[26] För att överhuvudtaget kunna köra en bil så måste individen först av allt lära känna bilen, dess funktioner, dess omfång och rörelser, dess läten och känslighet vid exempelvis olika växellägen etcetera (Katz 1999:32). Alla nybörjarförare vet hur svårt det är att exempelvis frikoppla och växla, eller att fickparkera. För att göra det sistnämnda krävs erfarenhetsmässig kunskap om bilens ”kropp” i relation till andra bilar, samt hur bilen responderar på olika manövrar. Att lära sig köra på ett avspänt sätt tar tid och beror på hur väl föraren lär sig manipulera bilen.

Den relation som uppstår då bilföraren koordinerar sina handlingar i relation till bilen på ett skickligt sätt leder Katz till slutsatsen att bilist och bil smälter samman i upplevelsen av att vara ett sorts ”person-ting”, en ”förmänskligad bil” alternativt en ”automobiliserad person” (Katz 1999:33). Det är alltså bilistens upplevelse av relationen till bilen som Katz talar om. Att det just är bilföraren som kan uppleva stunder av ilska och vredesutbrott över andra bilisters körbeteende (så kallat ”road rage”) förklaras alltså med att det är föraren, till skillnad från eventuella passagerare, som mest aktivt ”interagerar” med bilen. Mead skulle förmodligen säga att passageraren inte äger samma upplevelser av bilen och bilfärden som föraren, detta på grund av att passageraren (vanligtvis) ej tar bilens roll på samma reflexiva sätt som föraren behöver göra för att manövrera bilen.

Rolltagande är emellertid inget som oavbrutet praktiseras gentemot ting, tvärtom är det så att individer oftast inte närmare betänker hur de handlar gentemot omvärldens ting. Att orientera sig i världen på ett dynamiskt och smidigt sätt kräver nämligen, enligt Mead, att individen lär sig samordna sina handlingar

26 Exemplet med bilförarens relation till bilen och omvärlden kan också läsas i Merleau-Pontys (1945/2003:106ff) diskussioner om relationen mellan människor och ting.

gentemot omvärldens ting precis på samma sätt som denne måste lära sig att koordinera sina handlingar i relation till andra människor. På detta vis inkorporeras erfarenheten av tingens roller i individens generaliserade andre, tillsammans med andra individers roller.

> It is possible for inanimate objects, no less than for other human organisms, to form parts of the generalized and organized – the completely socialized – other for any given human individual, in so far as he responds to such objects socially or in a social fashion (by means of the mechanism of thought, the internalized conversation of gestures). Any thing – any object or set of objects, whether animate or inanimate, human or animal, or merely physical – toward which he acts, or to which he responds, socially, is an element in what for him is the generalized other; by taking the attitudes of which toward himself he becomes conscious of himself as an object or individual, and thus develops a self or personality (Mead 1934/1967:154).

Jag förstår individens utveckling som en process som börjar med individens manipulerande lära-känna-handlingar gentemot tingen i sin omgivning; lyckade manipulationer leder till kunskap om tingen och till möjligheten till rolltagande. I sin förlängning ligger denna erfarenhet till grund för utvecklandet av vanemässiga handlingar då individen har tagit ett tings roll så pass många gånger att denne inte längre behöver fundera närmare på hur man hanterar tinget ifråga, till exempel hur man öppnar en dörr (jfr Mead 1932/2002:144). Ludwig Wittgensteins (1953/1996:180) nästföljande ord får här stå som illustration till vanans oreflexivitet:

> När man frågar mig 'Kände du igen ditt skrivbord, när du i morse kom in i ditt rum?' – så skulle jag väl säga 'Ja visst!' Och ändå vore det vilseledande att säga att ett igenkännande då utspelar sig. Skrivbordet var mig naturligtvis inte främmande; jag blev inte överraskad av att se det som jag hade blivit om ett annat stått där eller något främmande föremål.

Det är omöjligt att säga hur lång tid som behövs för att en specifik handling ska övergå till att bli en vana, det beror helt och hållet på

hur ofta handlingen utförs och hur lätt eller svårt individen ifråga har för att utföra handlingen. Det reflexiva rolltagandet måste dock repeteras tillräckligt många gånger för att individen inte längre ska behöva reflektera över tingets respons. Den dag då individen handlar gentemot ett ting utan att vara reflexivt medveten om det – eftersom denne redan på förhand ”vet” hur tinget kommer att svara – då har en enstaka handling övergått till att bli en vana. Handlingen har i detta då fallit under det *självreflexiva medvetandets tröskel*, som Mead uttrycker det (Mead 1910/1981:127). Stundtals beskriver Mead också vanemässiga och oreflexiva handlingar som *ej ifrågasatta handlingar* (”without question” eller ”unquestioned”) (Mead 1938/1972:217).

Ett motstånd, oavsett uttryck, är alltid en utmaning för den värld som individen betraktar, eller vill betrakta, som välbekant och trygg. Varje friktion i handlingens fortlöpande är en fråga till världen, en utmaning, som individen måste lösa; individen måste avge ett svar på motståndets fråga för att inkorporera det motspänstiga tinget in i sin strukturerade värld (Mead 1929/1981:341).

> The problem is always a stoppage of something one is doing by the excitement of some other action. The solution of the problem will be some way of acting that enables one to carry on the activity which has been checked in relation to the new act which has arisen (Mead 1938/1972:79).

Motståndet berövar sålunda det mer eller mindre oreflexiva, vanemässiga handlingsflödet dess automatik (Lundin 2004:110). Bilföraren behöver inte hela tiden vara reflexivt uppmärksam på hur denne kör eftersom han eller hon har lärt sig att köra mer eller mindre vanemässigt. Om däremot tinget, mot vilket bilföraren handlar, inte skulle svara på ett förväntat sätt, exempelvis om bilens växelspak, eller broms, plötsligt skulle sluta fungera, så kommer föraren ögonblickligen att bli varse sina manipulerande handlingar.

Ju äldre individen blir desto lättare får han eller hon vanligtvis att agera vanemässigt då det internaliserade register av framgångsrika manipulationer blir allt mer omfattande. Men även

vuxna individer utvecklar ibland relationer med helt nya ting. Så kan det exempelvis vara i fallet med den vuxne nybörjarrökaren – i början är cigaretten svår att hålla, svår att tända och nybörjarrökarens handlingar är helt enkelt klumpiga. Med tiden och med ökad träning och kännedom genom manipulation med cigaretten kommer dock hanterandet av tinget att bli alltmer förfinad. Men det är som tidigare nämnts inte bara nya, okända, ting som erbjuder motstånd, även redan kända ting kan stundtals respondera på oväntat vis, exempelvis om cigaretten går sönder, tändaren inte fungerar eller liknande. Även för vanerökaren uppstår i sådana situationer ett motstånd som kräver en manipulativ (problemlösande) handling för att handlingen ska kunna fullbordas och det vanemässiga handlandets automatik ska kunna återupptas.

Den universella dynamiken mellan människor och ting

Hittills i detta kapitel har jag utifrån Mead velat lägga den teoretiska grunden för tingens betydelse för utvecklingen av individers självreflexivitet och i den meningen också tingens betydelse för individers uppbyggnad av sin förståelse för och syn på världen. Det är genom varseblivningen av sin egen kropp, avgränsad genom materiellt motstånd från andra kroppar, som det blir möjligt för individen att överhuvudtaget erfara sig själv som objekt och därigenom också som subjekt. I den processen som leder fram till detta resultat, äger tingen betydelse då det är deras materiella motstånd som tvingar individens blick tillbaka på sig själv. Annorlunda uttryckt så upplever individen sig själv inte bara i relation till andra individer utan också i relation till tingen. Naturligtvis äger andra människor en avgörande betydelse för individens självreflexiva utveckling och för bestämningen av tingens mening. Men som jag tidigare påpekat så är inte ting, enligt Mead, enbart att förstås som signifikanta symboler, eller sociala objekt,

utan också som objekt, eller materia. Som materia äger ting också viktiga, och oftast förbisedda, funktioner då det är utifrån individers handfasta kontakt med, och manipulation av, tingen som tingen kan lära kännas och erhålla symbolisk mening.

Vidare har denna diskussion hittills berört relationen mellan människor och ting utifrån reflexivitetens horisont, det vill säga huruvida och när individen handlar gentemot ting reflexivt, alternativt oreflexivt. Som jag visade i exemplet med bilföraren så slutar aldrig tinget att vara ett objekt, trots att individen lärt känna tinget som ett socialt objekt. Vid oväntat motstånd så kan individen inte längre förlita sig på sin kunskap om tingets mening, utan måste återvända till att reflexivt manipulera tingen.

Nästa fråga som aktualiseras, och som härnäst ska behandlas, är hur relationen, eller den universella dynamiken mellan människor och ting ser ut i mer detalj, eller annorlunda uttryckt: hur aktiv roll tingen egentligen har i människa-ting-relationen.

Ting som aktör eller samspelspartner?

Det finns de forskare som liknat relationen mellan människor och ting närmast vid en *interaktion*, vilket per definition innebär att det lika gärna kan vara tingen som iscensätter ”samtal” med människor. Det skulle alltså enligt denna tanke lika gärna kunna vara cigaretten, kaffekoppen eller bilen som vänder sig till individen varpå denne responderar. I diskussioner om tingens möjligheter att ingå i relationer har det många gånger visat sig finnas en lockelse i att betrakta ting som *aktörer*. Faktum är att det i *Svenska sociologiska lexikonet* står att läsa följande definition om begreppet aktör: ”Med begreppet aktör avses inom sociologin var och en som sätter igång *eller ingår* i sociala handlingar” (Brante et al 1998:12). Det kursiva i citatet är mitt tilltag för att markera att aktören inte nödvändigtvis måste vara den som iscensätter en handling, utan det kan tydligen räcka med att ingå på det ena eller andra sättet i en social handling för att räknas som aktör. Detta kriterium uppfyller tinget, enligt min tidigare redogörelse, men betyder det att tinget bör tillerkännas rollen som aktör?

Det finns nu de som hävdar just detta, vilka skulle kunna benämnas förespråkare av den så kallade AktörsNätverksTeorin, eller ANT (Actor Network Theory). Som exempel kan anges Alex Predas (1999) tankar om vilka man kan läsa i ”The Turn to Things: Arguments for a Sociological Theory of Things”. Här diskuterar Preda tingens roll i laboratoriet som socialt vitala delar av en vetenskaplig kunskapsproduktionskedja. Tingen (olika mätinstrument och maskiner) i laboratorier fungerar, hävdar Preda, som både bärare och producenter av kunskap och som sådana är de också sociala aktörer inom laboratoriets väggar (Preda 1999:350ff). Samma poäng har framförts mer än en gång och på mer välkänt sätt av exempelvis Bruno Latour & Steve Woolgar (1979), Latour (1987, 1994), Karin Knorr-Cetina (1981, 1992) och Michael Lynch (1985, 1993). Latour har kallat detta praktiska samberoende mellan individ och maskin för ”work of hybridization” – människor och ting i samverkan; två aktiva deltagare i det spel som genererar resultat (Latour 1994:807).

ANT är av vetenskaps- och kunskapssociologiskt ursprung och som sådan sysselsätter sig dess förespråkare främst med att diskutera människors handlingar gentemot teknisk apparatur och ting inom en vetenskaplig kontext (jfr Ashmore et al 1994). Analyser och slutsatser landar därför ofta i någon slags problematisering och kritik av naturvetenskapens väsen, och naturvetenskaparnas arbete, samt vad man kan och inte kan uttala sig om i termer av objektiv kunskap. ANT handlar således inte om tingens sociala betydelse för subjektets livsvillkor, utan snarare om de tekniska tingens roll inom en naturvetenskaplig kunskapsproducerande kedja (jfr Sørensen 2004).

Jag finner i enlighet med mitt syfte ingen anledning att begränsa relationen mellan människor och ting till naturvetenskapens kunskapsproducerande kontext eller enkom till teknisk apparatur. Mitt syfte är mer grundläggande och mer generellt än så då det handlar om individens praktiska och erfarenhetsmässiga relation till sin materiella omvärld. Det ska därtill snabbt tilläggas att Mead *inte* likställer människors och tings möjligheter att ingå och påverka resultatet av sociala relationer. Ting, enligt Mead, kan äga roller i relation till människors

handlingar och endast då. Utifrån ovan sagda och med anledning av att ofrivilligt riskera inskrivas inom ramen för ANT så kommer jag alltså *inte* att benämna ting som aktörer. Därtill kan det påpekas att de skillnader som föreligger mellan människor och ting, i enlighet med Meads logik, lätt suddas ut inom ramen för en AktörsNätverksTeori.

Visserligen kan det hävdas att ting ”lockar” till ”samtal”, men det är inte samma sak som att tingens varken handlings- eller tankemässigt ”riktar sig” till individen. Detta bör istället förstås som en poetisk beskrivning av hur individen utifrån sin sensibilitet tycker sig se något lockande hos tinget, varpå handen eventuellt sträcks ut med intentionen om samspel. Eller som Mead (1934/1967:280) skriver i denna angelägenhet:

> All such objects call out responses in ourselves, and these responses are the meanings or the natures of the objects: the chair is something we sit down in, the window is something that we can open, that gives us light or air.

Som inlärda och kända sociala objekt kan individen som sagt förstå vad till exempel en stol är, och det kan vara lockande att sätta sig på den, men det är alltjämt individen som tar tingets roll och inte tvärtom. Jag kommer av denna anledning inte att följa i fotspåren av ANT-förespråkarna då det är utifrån mitt syfte är viktigt att lyfta fram, inte bara likheter, utan också skillnader mellan människor och ting ifråga om relationen eller den universella dynamiken dem emellan. Detta är anledningen till att jag istället kommer att omtala tingen som *samspelspartners*.

Ensidigt och ömsesidigt rolltagande

Som tidigare nämnts så fungerar mänskliga handlingar som riktas gentemot ting, enligt Mead, hypotestestande. Man kan förstå detta som att individen testar sina teorier om världen (utifrån tidigare erfarenheter) medelst praktiska handlingar. I situationer av motstånd aktualiseras tingens mening, vilket inte måste innebära att tingen tillskrivs ny mening, utan endast att de ting som inte responderar på förväntat sätt blir föremål för individens fortsatta

reflexiva handlande. Verkligheten som individen erfar den är under ständig utveckling då individen handlingsmässigt anpassar sig efter nya omständigheter.

> The social character of the universe we find in the situation in which the novel event is in both the old order and the new which its advent heralds. Sociality is the capacity of being several things at once (Mead 1932/2002:75).

Att vara mer än en sak samtidigt, som Mead skriver, ska här ses som en devis, eller ett grundantagande för socialitet. Härigenom visar sig också skillnaden mellan människor och ting. I mötet med människor kan visserligen tingen te sig, eller upplevas, högst olika beroende på person och situation. Upplevelsen av tinget är inte identiskt och statiskt över tid och rum. Det är i ljuset av den handlande individens sensibilitet som vissa av tingets roller framlyfts på bekostnad av andra (Mead 1934/1967:245ff). David Miller (1973:11) har tolkat Meads teori om perception och sensibilitet i följande ordalag:

> What one perceives is conditioned by one's interests or by what one is doing (…) This does not imply that selection literally determines what is there in the world, but rather that what is there takes on new characters and becomes an environment only because of the needs of the organism and the selections it makes.

Tingen kan inte ta vilka uttryck som helst beroende på dess fysiska begränsningar och möjligheter, men erfarenhetsmässigt kan de alltså upplevas högst individuellt beroende på individens situationella och praktiska möte med det specifika tinget. Beroende på hur den enskilde individen disponerat sina tidigare erfarenheter av ett specifikt ting, så upprätthåller också tinget olika roller i relation till denna individ.

Till detta manipulativa och dynamiska projekt äger människors händer stor betydelse. Att människor dessutom äger den mentala kapaciteten att bibehålla alla andra tings roller i minnet och handla gentemot dem ger oss en varelse med det högsta, eller det mest avancerade uttrycket för socialitet (Mead 1932/2002:105; jfr Miller

1973). Skillnaden mellan människor och ting består på detta sätt i att tingen saknar biologiska och mentala förutsättningar för att praktisera rolltagande. Ett annat sätt att illustrera denna skillnad mellan människor och ting är med hjälp av Asplunds begrepp *social responsivitet* med vilket han avser människors elementära behov av att söka kontakt och respons från andra. Denna sociala responsivitet äger inte ting, de söker inte upp andra ting eller människor för att bli sedda och få respons. Man skulle på detta sätt kunna säga att människor är sociala varelser ”i sig själva” medan ting endast kan vara sociala i relation till en social varelse. Det vore på detta vis orimligt att säga att tinget på ett reflexivt vis sätter sig in i min situation på samma självreflexiva vis som jag gör gentemot detsamma eller gentemot andra människor. Däremot responderar tinget på olika vis på individens handlingar – ett och samma ting kan med andra ord äga olika roller beroende på situation och samspelspartner.

Mot bakgrund av vad jag hittills sagt om tingen som samspelspartners, så skulle man kunna förstå den universella dynamiken mellan människor och ting i termer av *ensidigt rolltagande* – detta till skillnad från rolltagandet som sker mellan människor som snarast bör förstås som *ömsesidigt rolltagande*. Ensidigheten baseras på tingens begränsade responsmöjligheter och oförmåga till iscensättande handling. Ömsesidigheten grundas på motsvarande sätt på båda parters (individers) lika förmåga att erfarenhetsmässigt ta den andres roll och föregripa situationen.

Den förståelse för tingen som samspelspartners i människors relationer, självutveckling och meningsskapande, vilket jag här har skisserat utifrån Meads tänkande, är långt ifrån vedertagen inom sociologin. Detta blir tydligt i en jämförelse med Webers definition som skiljer mellan ”handling” och ”social handling” var den senare är något som tar plats mellan två eller flera människor då det enbart är dessa som kan ta hänsyn till den andres handling (Weber 1922/1983:16f). Icke-sociala handlingar, enligt Weber, är dock någonting som sker mellan människor och ting då dessa handlingar inte tar hänsyn till varandra på ett meningsfullt vis.

Även Jürgen Habermas gör en likartad åtskillnad (även om han nyanserar Webers definitioner) mellan sociala och icke-sociala

handlingar, detta med hjälp av begreppen ”instrumentell” och ”social handling” (den sistnämnda handlingstypen innefattar ”kommunikativ” och ”strategisk” handling). Med instrumentell handling avser Habermas handlingar som riktas mot ting – vilka alltså inte är sociala – och med de båda senare handlingsbegreppen avser han handlingar riktade mot människor – vilka däremot betraktas som sociala (Habermas 1995/1996:99ff).

Både Webers och Habermas betraktelser av tingen står uppenbarligen i kontrast till förståelsen för den universella dynamiken mellan människor och ting, och tingens relevans för den sociala individen, som jag identifierat hos Mead. Istället för att betrakta människors och tings möjligheter till att ingå i sociala situationer lika kategoriskt som Weber och Habermas, så vill jag istället lyfta fram en mer nyanserad förståelse av för tingens sociala betydelse för individen.

Interaktion kontra transaktion

Med utgångspunkt i Meads tänkande är det alltså inte möjligt att synonymisera människors och tings ”aktivitetsgrad”, trots deras uppenbara symbiotiska relation. Frågan som jag här ska närma mig är hur man kan förstå vad som händer mellan människor och ting i relationistiska termer. Jag ska utveckla det som jag i nyss omskrev i termer av ensidigt och ömsesidigt rolltagande genom att inskjuta begreppen *interaktion* och *transaktion*. Dessa två begrepp – som jag här använder som förtydligande illustrationer – är lånade av Olle Westlund (2003) som i sin avhandling strävat efter att berika det socialpsykologiska forskningsperspektivet med hjälp av Meads teoribildning.[27]

27 Westlunds och min egen avhandling har gemensamma beröringspunkter, främst ifråga om våra respektive tolkningar om vad Mead skrivit om ting. Däremot skiljer avhandlingarna sig åt väsentligt, inte minst beroende på våra skilda syften – i Westlunds fall handlar det uteslutande åt att berika en socialpsykologiskt forskningsmetodik med hjälp av Mead.

Begreppet interaktion är förmodligen inte i lika stort behov av att förtydligas som begreppet transaktion. Det sistnämnda ska förstås som ett agerande *genom* en annan, alltså ett *genom-agerande* till skillnad från ett *inter-agerande*. En etymologisk inspektion av begreppet transaktion ger synonymer som *utbyte*, *uppgörelse* och *manipulation.* Transaktionsbegreppet kan kanske föra tankarna till den ekonomiska terminologin, men behöver inte begränsas härvidlag, utan begreppet kan också förstås som moment av socialt samspel (SAOB 1986). En potentiell fördel med att använda transaktionsbegreppet är dess relationella karaktär utan att det för den skull innebär total ömsesidighet. Denna sorts relation – om jag ger dig X så får jag tillbaka Y – kan inte betraktas som en blank spegelbild av mig själv, eller som en handling gentemot en fullständigt passiv motpart. I transaktionen krävs med andra ord någon slags respons – jag måste få någonting tillbaka från den andre. Medan individen kan sätta sig in i tinget, ta dess roll, så kan tinget inte på samma självreflexiva sätt göra detsamma gentemot individen. Individen kan ta tingets roll och tinget kan respondera och i sin tur stimulera till respons och så vidare. Denna ”kommunikation” är inte lika jämbördig som den mellan två individer som bägge äger den självreflexiva förmågan att initiera interaktion, vilket i sin tur betyder att bägge parter medverkar till att skapa gemensam mening.

Användandet av begreppen transaktion och interaktion syftar till att förtydliga det relationella elementet i den universella dynamiken mellan människor och ting (men även i relationen människor emellan). Relationen mellan människor och ting karaktäriseras på detta sätt av ett transagerande, medan relationen mellan två människor närmast ska förstås som en interaktion.[28]

28 Westlund (2003:204) illustrerar också relation mellan människor och ting med hjälp av ordvalet ”två monologer”, alltså till skillnad från ”en dialog”. Denna formulering anser jag dock vara mer problematisk då den lätt för tankarna till ett ting som äger förmågan att föra sin egen talan som en självständig aktör.

Transaktionen mellan människor och ting är på detta vis inte lika ömsesidig som den mellan två individer, eller rättare sagt inte lika ömsesidig som den *kan* vara mellan två individer. I en idealsituation försöker två kommunikationsparter sätta sig in i den andres roll och koordinera sina handlingar i förhållande till den andres reaktioner. Alla dialoger fungerar inte på detta vis, vilket kommer till tydligt uttryck genom Asplunds (1987/2002) begrepp *asocial responslöshet* som hänsyftar just det ensidiga i vissa mellanmänskliga dialoger. Asplund anför en rad olika exempel på hur individer i olika vardagssituationer praktiserar ”monologiska samtal”, eller ”tomma samtal”. Detta innebär att de inte syftar till att skapa ett genuint samtalsrum (responsorium) där information utbyts, utan uppfyller snarare ett formellt socialt behov där det är formen snarare än innehållet som är av betydelse. Asplunds begrepp asocial responslöshet blir intressant då den behandlar frågan om utebliven respons, eller om avsaknaden av ömsesidigt rolltagande även i fråga om mellanmänskliga relationer (Asplund 1987/2002:42). Det är osäkert huruvida nämnd författare skulle instämma i mitt resonemang eller ej, men Asplund verkar åtminstone luta åt ett visst samspel mellan människor och ting då han diskuterar relationen mellan drakflygaren och dennes drake.

> Fullt ut social är ju drakflygningen dock inte. Det handlar om drakflygaren och hans drake, om en enmansaktivitet. Men aktiviteten är inte egocentrisk. Tvärtom. Drakflygaren uppgår i sin aktivitet eller lek. Och hans lust är utåtvänd. Den sitter i hans icke-jag. Draken blir till ett levande väsen, när den går till väders. Den rycker i linan. Den svarar. Därav lusten (Asplund 1987/2002:37f).

Asplunds beskrivning av drakflygarens konversation med sin drake må vara en ljudlös (icke-verbal) ”kommunikation” men det är likväl en relation där drakflygaren upplever att draken ”svarar” på dennes handfasta ”frågor”. Utifrån detta exempel är det dessutom möjligt att diskutera huruvida draken, eller andra ting som exempelvis segelbåtar, genom sina materiella reaktioner ställer ”frågor” till individen. Både drakar och segelbåtar reagerar på vind, och i det senare fallet vatten. Den begynnande handlingen kommer i dessa

fall ifrån tinget, varpå individen måste tolka tingets reaktion och ”svara” med lämplig handling. Men även ifråga om ett sådant handlingsscenario där tingens materiella rörelser orsakar människors reaktioner så sker inget rolltagande från tingens sida. Vad som händer bör snarast tolkas som att tingens rörelser lockar individen till rolltagande handling. Det kan understrykas att Asplund inte nämnvärt utvecklar den sociala relationen mellan människor och ting, utan betraktar dessa relationer som något av sociala gränsfall för vad som kan räknas som socialt handlande – drakflygningen är ju trots allt inte, som han skriver, ”fullt ut social”. Jag skulle säga att denna relation inte är ömsesidig.

Meads texter ligger till grund för mitt påvisande av hur ting, genom mänskliga handlingar, kan vara ägare av roller och således respondera i transaktioner med individer. De kan lite annorlunda formulerat svara på tilltal på ett icke-deterministiskt sätt – vilket innebär att de inte alltid svarar på ett erfarenhetsmässigt förväntat vis. Individen måste då reflexivt förhålla sig till tingen för att övervinna det motstånd som denne upplever. Ett av Meads egna exempel handlar om brobyggaren som transagerar med omgivningens ting:

> An engineer who is constructing a bridge is talking to nature in the same sense that we talk to an engineer. There are stresses and strains there which he meets, and nature comes back with other responses that have to be met in another way. In his thinking he is taking the attitude of the physical thing. He is talking to nature and nature is replying to him (Mead 1934/1967:185).

Byggnadsingenjören tar härvidlag tingens attityd, eller roll, på avstånd – eller i dennes tänkande som Mead skriver – för att förutse tingens reaktioner på brobyggarens egna handlingar och blivande byggnadskonstruktioner Det är ett (ensidigt) rolltagande som utgår ifrån ingenjörens erfarenhet av tingens begränsningar och möjligheter, som i sin tur har sitt ursprung i dennes praktiska manipulerande och lära-kännande av tingen.

Det skulle i detta avseende vara lätt att sammanblanda det responsiva, eller deltagande, tinget med vad som ibland kallas det

animerade eller magiska tinget. Mead höjer själv ett varningens finger då han menar att magi är tingets respons på mänsklig handling inklusive tron på att tinget kan på samma mänskliga sätt iscensätta en handling, eller som han skriver: ”Magic is just this same response, but with the further assumption that physical things do think and act as we do” (Mead 1934/1967:186). Beteckningar på ting som just magiska eller animerade leder ofta tankarna till antroporfisering av ting. Jag vill poängtera att människor och ting enligt Mead inte handlar på lika villkor. Rättare sagt, tinget är enbart hänvisad till att ”svara” på tilltal, aldrig att på egen hand ställa ”frågor”. Tingen äger ingen självreflexiv förmåga varför det heller är något magiskt med individers transaktion med ting – tvärtom är detta något fullkomligt normalt och faktiskt så vanligt att individer vanligtvis inte, eller åtminstone inte alltid, reflekterar över det.

Att se sig själv ”genom andras ögon”

Att diskutera relationen mellan människor och ting i termer av olika grader av samspel innebär också en åtskillnad av samspelsparternas olika möjlighet till ”erkännande” av den andre. Den mellanmänskliga interaktionen betänks ofta utifrån den egna personen, det vill säga ”jag måste kunna vara andra för att kunna vara mig själv” (jfr Mead 1938/1972:202f). Men denna relation kan också beskrivas utifrån andras perspektiv, det vill säga erfarenheten av mig själv tillägnas också av hur jag upplever att andra ser på mig. I linje med detta så menar jag att den andres närvaro i min erfarenhet utgörs av både människor och ting, bägge bidragandes till ett erfarenhetsmässigt erkännande av min person.

Innan jag går närmare in på förtydligandet av detta påstående ska det tilläggas att även om teorin om erkännandets självkonstruerande potential tydligt kan härledas till Mead, så är detta tankegångar som Axel Honneth (1992/1996) byggt vidare på inom ramen för sin moral- och socialfilosofi. Genom att anlägga ett makroperspektiv på Meads ursprungliga, men otydliga, tanke om erkännandets skapelsekraft, så diskuterar Honneth hur gruppers kollektiva identiteter kan uppstå ur ett missaktande av legitima

sociala och moraliska rättigheter. Detta i sin tur kan iscensätta en mobilisering och kollektiv kamp för den egna gruppens erkännande gentemot andra grupper eller institutioner i samhället. Målet för den mänskliga kampen för erkännande är, enligt Honneth, utvecklandet och erhållandet av en identitet som erkänts av andra ifråga om individuella rättigheter och skyldigheter inom ramen för en intersubjektiv kontext (Honneth 1992/1996:76). Min användning av begreppet erkännande baseras inte på Honneths moralfilosofiska utveckling, utan snarare på Meads (som också ligger i linje med Hegels[29]) socialpsykologiska tolkning som bygger på vikten av andras responsiva ”godkännande” (eller icke-godkännade) av individens handlingar för att denne ska kunna samordna sina handlingar med omvärldens.

> The individual experiences himself as such, not directly, but indirectly, from the standpoints of other individual members of the same social group, or from the generalized standpoint of the social group as a whole to which he belongs. For he enters his own experience as a self or individual, not directly or immediately, not by becoming a subject to himself, but only in so far as he first becomes an object to himself just as other individuals are objects to him or in his experience; and he becomes an object to himself only by taking the attitudes of other individuals toward himself within a social environment or context of experience and behavior in which both he and they are involved (Mead 1934/1962:138).

Meads betraktelse av Självet som socialt skapat leder oundvikligen till den sociala omgivningens och de sociala relationernas nödvändighet för att Självet ska vara ägare till specifika värden. Det är när individen upplever samma slags förväntningar som andra som det blir möjligt att koordinera sina handlingar med

29 Hegel har diskuterat erkännandets ”ensidighet” och ”ömsesidighet” utifrån den problematiska och ojämna maktrelationen mellan herre och slav (jfr Hegel 1807/1977:111ff). Äkta erkännande, enligt Hegel, kan endast erhållas i ömsesidighet.

omvärldens, vilket i sin tur leder till upplevelsen av världen som ordnad och den egna identiteten som stabil (Lundin 2004:131). Individens upplevelse av att erhålla respons på sina handlingar leder till den existentiella upplevelsen av att vara en individ med specifika egenskaper och värden, vilka sammanfogat utgör individens identitet. Med detta sagt så vill jag utifrån min egen undersökning göra gällande att även ting skänker genom transaktion upplevelsen av ett visst erkännande av individens handlingar och av dennes identitet. Som jag redan sagt så kan visserligen tingen inte på eget bevåg ta individens roll och därmed så kan heller inte *ömsesidigt erkännande* uppnås. Men i termer av ensidigt rolltagande, ifråga om relationen mellan människor och ting, så kan möjligheten av ett *ensidigt erkännande* poängteras.

Mead skriver visserligen inte om tingen och erkännandet på detta vis, men resonemanget ligger likväl i linje med den meadska logiken. Utvecklingen av den självreflexiva individen måste grundas i dennes kroppsliga relationer till, och icke-verbala kommunikation med, sin omvärld (naturligtvis jämte den verbala kommunikationen med andra människor). Eller som Mead (1932/2002:146) skriver:

> The object can thus appear in experience through the reaction of the organism to it, (…) It is there in the values it will have, reflected in the responses of the organism; but it is there in advance of the responses. And it is because the objects are there that the organism can become an object itself in its experience.

Som tidigare påpekats inordnas inte bara andra människors möjliga responser i individens generaliserade andre, utan också tingens. Sammantaget är det först i relation – interaktion eller transaktion – som individen blir till ett objekt inför sig själv med tillhörande värden som aktualiseras i den situationella relationen. Genom att föregripa och samordna sina handlingar, inte bara med omvärldens människor, utan också med omvärldens ting, så upplever individen därmed en känsla av erkännande av den egna personen, eller rättare sagt en erkänsla av de aspekter och egenskaper hos sig själv som individen kommit att betrakta som sin identitet. Med risk att

förekomma min analys i nästa kapitel vill jag här ändå ge två korta exempel ur min empiriska fatabur.

> Det var en kvinna som ringde och ville sälja en tusenlapp, som var vikt. Men jag tittade på den i alla fall och den var en från 84, och det är mitt födelseår, så jag ville ha den ändå, men jag kunde inte betala så mycket. Så jag fick femhundra för den, och det köpte ju hon. Tusenlappen är ju värdelös för henne, men i mina ögon var den värd femhundra kronor. Jag skulle inte få femhundra kronor om jag skulle sålt den (Fredrik).

Orden är Fredriks som förklarar varför han betalade ett ”för högt” penningvärde på en av sina inköpta sedlar som egentligen inte var värd denna summa. Genom tagande av tingets roll blev Fredrik uppmärksam på sidor hos sig själv, i detta fall handlade det om året som han föddes och som sedeln gavs ut. Vissa av de olika värden som en samlare ser i ett ting kan således vara lika eller *än mer* betydelsefulla än tingets ekonomiska värde, vilket också förklarar varför vissa samlare är beredda att betala ekonomiska summor långt över marknadsvärdet för specifika ting. När Carl, i nästa citat, på liknande sätt förhåller sig till antika mynt så är det inte så mycket årtalen som han uppmärksammar, utan snarare de geografiska aspekterna.

> När det är lokalmynt så är det inte värdet som lockar så mycket, alltså om du skulle sälja det, men då betyder nog platsen mer. Och där har jag några mynt, och då är det just den platsen som är intressant. Men den köpte jag inte för att den är värd någonting. Det har förmodligen ingen värdeökning heller, utan den betyder mer för mig (Carl).

Detta citat illustrerar hur vissa erfarenhetsmässiga värden får företräde framför andra i hans relation till specifika mynt, nämligen den plats som myntet härstammar från – en lokal plats där han själv lever och känner tillhörighet till. Transaktioner mellan individer och ting präglas alltid av individens tidigare erfarenheter och därför kan handlingar gentemot ting stundtals också leda till upplevelsen av en viss grad av erkännande av den egna personen – när hon

föddes, varifrån hon kommer, vem hon ser sig som varande och andra existentiella identitetsfrågor som framkallas hos individen i relation till tinget. Även om Fredrik talar om sedlar och Carl om mynt, så skulle de hypotetiskt betraktat kunna uppfatta olika aspekter av ett och samma ting. Handlingar gentemot ting innebär att individen sensibelt framlyfter vissa aspekter, vissa roller, hos tinget. En annan individ framlyfter och ser andra aspekter av precis samma ting. Individer förhåller sig med andra ord funktionellt på olika sätt till existentiellt samma ting. Detta görs mot individens egen bakgrund, dennes livshistoria och dennes individuella och högst unika databas av erfarenheter som utvecklats utifrån tidigare möten med ting och människor, kort sagt beroende på hur individen lärt känna tingets insida.

> The perceptual object, abstracted from its consummatory character, continues to exist. It may, of course, have taken on a value in another act. There are indeed an indefinite number of acts within which it may appear with different values. Its identity as a physical object having these different values may not be present in experience, i.e., it may be in each case a different object (Mead 1938/1972:452f).

Tingets värde är inte konstant över tid och rum – tvärtom så är individens upplevelse av tinget alltid situerad i en specifik situation och handlingsprocess. Beroende på hur individen en gång lärde känna tinget ifråga, så kommer hon eller han att uppleva olika erfarenhetsmässiga glädjeämnen i det specifika handlingsbaserade ”samtal” som individen för med tinget.

Den kreativa relationen mellan människor och ting

Detta kapitel har hittills främst präglats av redogörelse och tolkning av Meads tankegångar angående den universella dynamiken mellan människor och ting. I det följande avser jag lämna ett eget bidrag till förståelsen av människa-ting-relationen. Anledningen till denna strävan efter teoriutveckling grundas i behovet av att klargöra och förstå den vuxne individens kreativa relation till tingen.

Meads texter om tingens sociala betydelse för människor läses ofta som en socialiseringsteori. Även om Mead fokuserade på Självets tidiga, alltså barnets, reflexiva utveckling och barnets insocialisering i samhället, så hävdar jag att hans tankegångar på intet sätt låter sig begränsas till just barnets utveckling, tvärtom förutsätter Mead att Självet, eller individens identitet, är under kontinuerlig utveckling livet igenom. I en diskussion redogör Mead (1934/1962:355ff) till exempel för hur nybörjaren i tennis, eller nybörjarviolinisten, börjar spela med klumpiga och tafatta rörelser vilket självfallet påverkar spelandet på ett negativt sätt. Den nya situation som spelaren möter har inte föregåtts av någon beprövad erfarenhet, istället är det en praktisk erfarenhet som måste erövras genom repetitiv träning. I likhet med barnet, som detta exempel alltså inte handlar om, så lär sig även den vuxne individen nya praktiska erfarenheter – främst genom att träna på att reflexivt och praktiskt övervinna motstånd av olika slag, det vill säga att lära sig bemästra och hantera olika ting och olika situationer.

Meads intresse i barns socialpsykologiska och erfarenhetsmässiga utveckling – i syfte att förstå samspelet mellan individ, grupp och samhälle – gjorde att han aldrig förtydligade den vuxne samhällsmedlemmens kontinuerliga utveckling. I detta avseende kommer jag att följa i fotspåren av Joas tolkning och vidareutveckling av Mead som porträtterar individen som en kreativ individ som aldrig slutar att lära sig saker och därigenom ej heller slutar att utvecklas som person.

> In sociology, the distinction between a creative sociality and normativity makes it possible to conceive of society not just as an agent of restraint, of compulsion, or of obligation in relation to the individual, but to conceive of it also as a source of inspiration, of an expansion of the self, and of a liberation and intensification of hidden personal energies. (…) Human action is neither the realization of norms nor the fulfillment of drives: the individual is engaged in a continuous process of drawing boundaries and of opening them vis-á-vis other individuals and the collectives with which he is associated (Joas 1993:255).

Mot bakgrund av ovan sagda, vill jag göra gällande att den interaktionistiska handlingsteori som kan utvinnas ur Meads texter, angående den universella dynamiken om människor och ting, även implicerar vuxna individer och att även relationen mellan vuxna individer och ting kan fungera, i viss mening, självutvecklande. Med anledning av detta ska jag här avslutningsvis ge vad som ska förstås som ett neo-meadskt bidrag till teorin om den universella dynamiken mellan människor och ting. För att göra denna utveckling så kommer jag att utgå ifrån Meads lek- och spel-begrepp (vilka sammantaget ibland benämns socialiseringsteorin), för att därefter sammanföra dessa med Joas kreativa handlingsbegrepp. Syftet är att ge en förståelse för hur individen (när denne inte handlar vanemässigt) förhåller sig till sin omgivning på ett kreativt, vis livet igenom – inte bara i sin tidiga uppväxt.

Lek och spel enligt Mead

Begreppen ”lek” (play) och ”spel” (game) utgör för Mead ett grundläggande begreppspar i syfte att förstå individens sociala utveckling. Leken grundas i Meads tanke om den rolltagande individen på det sätt att det är med hjälp av leken som barnet först lär sig ta andras roller, vilket också innebär att det är med hjälp av leken som barnet lär sig se sig själv ”genom den andres ögon”; eller mer exakt formulerat: det är genom leken som individen först börjar lära sig att förstå sig själv utifrån hur denne föregriper och tolkar den andres reaktioner på de egna handlingarna. Meads eget kända exempel är barnet som i leken iklär sig olika roller. Barnet

som kan ena sekunden ta rollen som den matlagande mamman som säger åt pappan att klippa gräsmattan. I nästa sekund kan barnet ta pappans roll i gräsklippandet, och i en tredje kan barnet spela barnens roll i dukandet av bordet. Alla dessa roller kan barnet lära sig och spela upp för sig själv likt ett internaliserat rollspel.

> The fundamental difference between the game and play is that in the latter the child must have the attitude of all the others involved in that game. The attitudes of the other players which that participant assumes organize into a sort of unit, and it is that organization which controls the response of the individual. The illustration used was of a person playing baseball. Each one of his own acts is determined by his assumption of that action of the others who are playing the game (Mead 1934/1972:153f).

Det är vidare genom leken som individer utvecklar det kollektivas attityd, men leken är samtidigt inte synonymt med individens ”Mig”. I leken tar individen olika individers och tings roller på ett tämligen regellöst sätt, och det är först i spelets organiserade karaktär som individen börjar reglera och strama upp lekens lösa tyglar. I spelsituationen kan man inte ta olika unika individers roller; i spelet tar man *alla de andras* förmodade roller, samtidigt. Leken ger individen möjlighet att prova unika andra roller, att testa andra möjliga infallsvinklar och handlingsmöjligheter. Ju mer övning och ju bättre individen blir på detta *individuella rolltagande*, desto mer behöver hon systematisera och inordna dessa olika roller i större enheter och kategorier för att lättare kunna hantera dem. Det är detta övergripande handlingsschema som karaktäriserar innebörden av begreppet spel. Sålunda står den generaliserade andre för de olika perspektiv som individen gjort till sina och som en benämning för koordinering av möjliga handlingar (von Wright 2003:129). I ett bollspel måste man veta de olika individers positioner, roller och potentiella handlingar på samma sätt som man i ett språk måste kunna orden och grammatiken för att kunna kommunicera med andra människor. Barnet tar i spelet inte enbart rollerna från enskilda andra i sin omgivning utan praktiserar istället

ett abstrakt och *generaliserat rolltagande* gentemot hela sin bekanta omgivning inklusive de ting som ingår häri (Mead 1924-25/1981:285). I en av Meads allra tidigaste texter om barns lekande så finns ett citat om barnets lekande med ting just med referens till samlandet, ett ämne som han tyvärr aldrig återvände till igen.

> The child who is just learning to talk, chatters incessantly sense and nonsense, makes words and jingles, gives himself up completely to the mere use of the vocal organs and their effect upon the ear. The boy who has learned to count, counts any and everything, revels in continuous number with no thought of result or product. *In the collecting age, buttons, stamps, eggs, woods – anything may serve for this embryonic scientific observation and systematization.* (…) Later comes the logical stage in which he becomes conscious of his power to use the necessary connections of things and ideas [min kursivering] (Mead 1898:8f).

Det är svårt att veta vilken ”upptäcks-ålder” Mead avser när han skriver dessa rader, men troligtvis handlar det om då barnets ögon har öppnats upp för den värld som ligger utanför den omedelbara familjesfären. Svårigheten att biologiskt och neurologiskt lokalisera barnets fysiska mognad beror på att man förväntat sig olika saker av barn och barns mognad i olika tidsperioder och i olika samhällsklimat, vilket också lett till att barn mognat, i självreflexiv mening, i olika takt genom historien (Hewitt 1979/1981:89). En vanlig uppfattning är dock att det är i den tidiga skolålderns inträde som det ofta uppstår en situation där barn är som förhäxade av att hitta på egna regler (Berg 1992:40). I de studier som genomförts angående barns och ungdomars samlarvanor återfinns också samma tendens (jfr Durost 1932; Newson & Newson 1968; Danet & Katriel 1988; McGreevy 1990; Baker & Gentry 1996). Jag ska i nästa kapitel återvända till samlandet i mer detalj, men utifrån ovan citat så kan det kortfattat sägas att jag tolkar Mead som att han betraktar barns lekfulla samlande likt ett embryo till det som komma skall, nämligen det mer systematiska och organiserade förhållandet till omvärlden med allt vad vetenskapliga och normativa ”spelregler” detta kan tänkas innebära.

Vägen som leder till den självreflexiva individen går alltid, enligt Mead, via leken – barnets lek. Mead betraktar leken snarast som ett ständigt närvarande, och nödvändigt, element i alla individers självutveckling. Den fundamentala skillnaden mellan leken och spelet är att i den senare så måste barnet ha alla de andra berörda parternas attityd i sin egen. Varje individuell handling avgörs utifrån ett antagande om de andras kommande handlingar (Mead 1934/1967:153f). Med detta menas att individen bär med sig hela kollektivets (generella och förmodade) attityd i sin egen erfarenhet. Individen gör av nödvändighet ”alla de andra” till en del av ”sig själv”. Först därigenom kan han eller hon betrakta sig själv, ”genom andras ögon” och först nu kan individen kommunicera med andra via verbala och icke-verbala handlingar.

Den generaliserade andre innebär i viss mening ”självkontroll”, en kontroll som bygger på inlärda reaktioner på specifika handlingar och internaliserade attityder. Endast genom den generaliserade andre kan självreflexivt tänkande (eller den internaliserad konversation av gester som konstituerar tänkande) försiggå. Endast genom att vara andra kan vi lära oss att vara oss själva, skulle förmodligen Mead sagt, vilket samtidigt innebär att vi också i viss bemärkelse ”är” andra när vi är oss själva. För att vara ett Själv, eller kanske hellre, för att göra sig själv förstådd i en mellanmänsklig situation, så måste individen handla på ett sätt som andra individer kan relatera sig till och förstå. Detta kräver gemensamma referens- eller meningssystem.

> We appear as selves in our conduct insofar as we ourselves take the attitude that others take toward us, in these correlative activities. Perhaps as good an illustration of this as can be found is in a ‘right’. Over against the protection of our lives or property, we assume the attitude of assent of all members in the community. We take the role of what may be called the ‘generalized other.’ And in doing this we appear as social objects, as selves (Mead 1924-25/1981:284).

Citatet fortsätter därefter med att Mead förklarar skillnaden mellan lekens och spelets betydelse för den utveckling som är nödvändig för att det lilla barnet ska lära sig bli en funktionell samhällsmedlem

med förmågan att erkänna gemensamma värden och regler, som exempelvis ”egendom”, och koordinera sina handlingar därefter. Det är tydligt att Mead betraktade begreppen lek och spel som två oundgängliga variabler för individens självutveckling och för utvecklandet av kollektiva meningssystem som exempelvis språk, normer, lagar och tingens symboliska betydelser. Denna utveckling kan förstås som grundad i individens samspel med andra, vilket i sin tur kan betraktas som individens strävan efter att begripliggöra sin omgivning och att vara någon i relation till andra. Jag ska härnäst diskutera hur Meads begrepp lek och spel inte enbart behöver förstås med hänvisning till barn respektive vuxna individer, utan istället som en kreativ handling som är applicerbar på både barn och vuxna.

Den regellösa leken och det regelanpassade spelet

Människan som lekande varelse har under 1900-talet varit ett diskuterat ämne inom olika discipliner (främst inom sociologin, psykologin, pedagogiken). I *Den lekande människan* diskuterar Johan Huizinga (1938/2004) olika lekar som grundstenen i en mängd olika kulturyttringar genom mänsklighetens historia: krig, kärlek, konst, poesi, mode, vetenskap etcetera. Eller som Huizinga (1938/2004:41) väljer att definiera begreppet lek:

> [L]ek är en frivillig handling eller sysselsättning som förrättas inom vissa fastställda gränser inom tid och rum i enlighet med frivilligt accepterande men obetingat bindande regler; den är sitt eget ändamål och åtföljes av en känsla av spänning och glädje och medvetande av något som är ’annorlunda’ än det ’vanliga livet’.

Med hjälp av leken förflyttas deltagarna, enligt Huizinga (1938/2004:18), ut ur det ”vanliga livet” och in i en tillfälligt existerande aktivitetssfär med sin egen mening. Leken har per definition således ingen direkt samhällelig nytta, man leker inte primärt för att öka sitt ekonomiska kapital eller liknande (därmed inte sagt att man inte kan leka ekonomiska lekar). Lekens resultat, som Huizinga uttrycker det, är oväsentligt eftersom leken är sitt

eget mål. Denna idé plockar senare Asplund upp i tanken om människors elementära responsivitet. ”Det elementära sociala beteendet är elementärt i just denna bemärkelse: det förutsätter ingen belöning”, skriver Asplund (1987/2002:209) härvidlag. Det finns inget roligare för det lilla barnet än när det får respons på sina egna handlingar, därav dess förmåga att repetera en lyckad trans- eller interaktion i det närmaste oändliga. Den välkända ”tittut-leken”, vilken det lilla barnet aldrig tröttnar på fortare än den vuxne, syftar till exempel inte till något yttre belöningssystem utan grundas i den sociala varelsens nöje i att just respondera på den andres gest. Detta är en direkt och regellös responsivitet som varken förutsätter planerade mål eller nyttoaspekter (Berg 1992:132f).

Att vinna en lek, eller ett spel, kan *till synes* vara målet för detsamma; att vinna är det rationella målet inom varje specifik ”lek”, men det är inte dess egentliga mål tycks med andra ord Huizinga och Asplund säga unisont. Men hur kan lekens mål härledas ur social responsivitet och samtidigt vara något som rationellt praktiseras för att vinna specifika lekar genom att överträffa sina motståndare?

Det lilla barnets lek kan grundas i responsiv belöning allena, men så fort vuxna individers lekande diskuteras så finns det så gott som alltid ett mer eller mindre uttalat tävlings-, konkurrens- eller vinstmål i förgrunden. Ifråga om vuxna individer så talar exempelvis Huizinga om olika ekonomiska lekar som roulett och poker. Men även att ”spela på börsen” är en vuxen-lek menar han (Huizinga 1938/2004:69). När Huizinga diskuterar de vuxnas lekar så får de karaktären av att vara *organiserade* och *regelanpassade*. Den barnsliga leken övergår och uppgår nämligen i allvar och regler, enligt Huizinga. Om man bortser från den modernitetskritik som Huizinga för fram (som kan sammanfattas i den moderna människans minskade benägenhet att leka) så skulle ett vuxet organiserat och metodiskt lekande snarast betecknas som ett spel, enligt Meads terminologi. Jämfört med det regellösa och gränslöst fantasifulla barnet kännetecknas den vuxna individen mer av att vara en lagspelare som har att förhålla sig till spelets regler – detta precis på samma sätt som den vuxna handlar i enlighet med ett

betydligt mer omfattande register av normer och sociala konventioner än vad det lilla barnet gör.

Även Lars-Erik Berg (1992) har diskuterat lekens socialpsykologiska karaktär med uttryckligt intresse i vuxnas lekar. I *Den lekande människan* skriver Berg (1992:19) att eftersom vuxnas lekar i allmänhet uppfattas som verklighet och allvar är deras lekkaraktär svår att urskilja. Såväl barn som vuxna leker, lyder budskapet från Berg, även om lekarna för respektive oftast tar sig olika uttryck. Då barnet går upp i lekandet genom tämligen okomplicerade regler, som kan handla om att imitera vuxenlivet på olika sätt, så ter det vuxna lekandet sig mer allvarligt och till synes arbetsmässigt – detta förstås ofta just som ett spelande. Fotbollsspelet handlar till exempel inte bara om att ta en annan fotbollspelares, eller fotbollens, roll, utan detta spel inbegriper en mängd regler både på och utanför spelplanen. Fotbollsspelaren måste kunna ta alla de andra spelarnas roller på ett generaliserat sätt, det vill säga det krävs en generell kunskap om spelet för att kunna föregripa spelet för att koordinera sina handlingar såväl med de egna lagkamraternas som motståndarnas – fast enligt två helt olika strategier. Därtill inbegriper fotbollsspelet specifika regler som till exempel offside, straffläggning och så vidare. Vuxna lekar, eller spel, sker i relation till så pass många individer och andra element att det tycks ha utvecklat ett eget liv. Men det lever bara i den mån att individerna (spelets deltagare) internaliserar de uppställda spelreglerna och handlar enligt dem.

Utifrån ovan sagda är det möjligt att säga att lekens nödvändiga logik är omedelbart intresse medan spelets nödvändiga logik är distanserat intresse – men ett bra spel bär också på en god portion av lekens karaktär enligt Berg (1992:25). Jag vill till Bergs ord lägga att det också handlar om en växelvis förmåga till regellöshet och regelanpassning. Vuxnas spel baseras i mångt och mycket på internaliserade spelregler, men i varje spel finns också lekfulla inslag. Att säga att vuxna spelar och barn leker är inte detsamma som att hävda att lek-elementet fullständigt försvinner i och med att den regellösa leken utvecklas till ett regelanpassat spel (på det sätt som Huizinga verkar mena). Vuxna individers handlingar är hänvisade till att ta ”omvägen runt” sociala

konventioner, men på samma sätt som individens Mig-struktur förtsätter närvaron av ett Jag, så förutsätter spel-strukturen närvaron av leken. Skillnaden mellan lek och spel ligger främst i spelets distansering från leken i det att individen med hjälp av spelregler organiserar och strukturerar en annars så spontan aktivitet.

Med hjälp av Meads begrepp lek och spel vill jag med andra ord göra gällande, i likhet med Berg, den ständiga växelverkan mellan lek och spel. Med anledning av detta vore det enligt min mening mer fruktbart och logiskt konsekvent att tala om *mänskliga handlingars lekfullhet* och *spelmässighet*, beroende på hur regelanpassat individen ifråga handlar i en given situation. Istället för att som Mead enbart diskutera lek och spel i relation till barn, så vore det därtill, enligt min mening, mer följdriktigt att analysera individers, oavsett ålder, lekfulla och spelmässiga handlingar. Att betrakta lek och spel på detta dialektiska vis leder diskussionen vidare in på människors *kreativa handlingar*.

Den kreativa handlingens upplösande av dikotomin mellan lek och spel

Om man vill studera barns och vuxnas lekfulla alternativt spelmässiga aktiviteter, så är det, vill jag mena, vitalt att se bortom lek- och spel-begreppens traditionella ”åldersfixering”. Mead förlägger leken till barnets tidiga år då det genom denna lär sig samhällets regler och genom tränande i rolltagandets princip utvecklar en generaliserad andre. Ett ökat antal landvinningar ifråga om barnets erfarenhetsmässiga databas leder till behovet av strukturering och systematisering av barnets erfarenheter. För att den självreflexiva individen ska lyckas orientera sig i världen på ett samhällsaccepterat vis så praktiseras istället rolltagandet i enlighet med olika generaliserade och förmodade principer: språk, normer och värderingar, men också regler för konkreta och specifika regler som gör sig gällande inom olika grupper i samhället. Mead var som sagt primärt intresserad av barns socialisering, inte av de vuxnas nya landvinningar av ny kunskap och nya erfarenheter. Även om det är i livets tidiga skede som den allra största erfarenhetsmässiga

utvecklingen sker, så förutsätter Mead samtidigt ett kontinuerligt Själv-utvecklande.

> The individual, by entering into that new community, has, by his step in making himself a member, by his experience of identification, taken on the value that belongs to all members of that community (Mead 1934/1967:219).

I detta exempel pekar Mead på hur den vuxne individen som träder in i en ny gemenskap måste lära sig nya koder – det vill säga normer, språkliga betydelser, estetiska uttryck, etcetera – för att den nya gruppmedlemmen ska kunna samordna sina handlingar och kommunicera med medlemmarna i den nya gruppen på ett effektivt och meningsfullt sätt. Att träda in i en ny grupp och lära sig de nya värden som gäller här inom, innebär också ofrånkomligen att individen kommer att modifiera sin egen databas av erfarenheter som ligger till grund för dennes handlingssätt och självuppfattning (Mead 1929/1981:357). Trots dessa teoretiska implikationer så utvecklade alltså Mead inte närmare sina idéer om det vuxna självutvecklandet. Det gör däremot, som jag redan påpekat, Joas med hjälp av det kreativa handlingsbegreppet.

> [T]here is a creative dimension to all human action, a dimension which is only inadequately expressed in the models of rational and normatively oriented action. Both these models ineluctable generate a residual category to which they then allocate the largest part of human action. Defining human action as creative avoid this problem. It does not engender a residual category of non-creative action, but rather is able to pinpoint the parameters for the meaningful application of other models of action by illuminating the tacit assumptions the latter contain (Joas 1992/1996:4f).

Joas förlägger som synes mänskliga handlingar mitt emellan, eller med andra ord, inkluderandes både spontana och normativa handlingar. Först därigenom får handlingar sin logiskt rättmätiga plats, menar Joas, i det att det först därigenom på adekvat sätt går att förstå koncept som intention, norm, rutin identitet, roll,

institution etcetera (Joas 1992/1996:5). Allt mänskligt handlande är i pragmatistisk tradition situerad i ett spänningsfält mellan oreflexivt vanemässigt handlande och kreativt nydanande handlingar. Det är handlingen inom detta spänningsfält som leder till en ny ordning (Joas 1992/1996:129).

Som kreativt handlande varelser förhåller individen sig till andra människor och ting i enlighet med gemensamma och normativa handlingsramar, men dessa, påpekar Joas, övertas inte oproblematiskt. I handlingens fortlöpande omtolkas situationen utifrån den handlande individens överväganden med utgångspunkt i den givna situationen. Annorlunda uttryckt: Jagets omedelbara upplevelser erfars först genom Migets normativitet; handlingen är varken fullkomligt spontan eller normativ. Slutprodukten är istället kreativa handlingar, vilka Joas (1992/1996:166) stundtals också omnämner i termer av ”lekfulla handlingar”. Vad Joas gör kan med andra ord betraktas som ett förtydligande av den meadska utgångspunkten om den situerade mänskliga handlingens elementära socialitet, så att denna devis snarast är att förstås som en teori om situerad kreativitet (Joas 1992/1996:133).

Den lekfullhet som Joas identifierar i mänskligt handlande, försvinner inte bara för att individen ifråga lär sig nya restriktiva regler för hur denne borde uttrycka sig och handla gentemot andra i olika situationer – lekfullheten anpassas istället i linje med regelverken för att individen på bästa sätt ska kunna koordinera sina handlingar sinsemellan. Även ifråga om de allra mest spelmässiga, eller regelanpassade, aktiviteter som exempelvis schackspel, så återfinns kreativa handlingar. Om det inte vore för det lekfulla inslaget så funnes heller inget utrymme för spontanitet och problemlösande reflexiv anpassningsförmåga – variabler som stundom kan vara skillnaden mellan framgång och motgång, vinst eller förlust.

Istället för att utgå ifrån lek- och spel-begreppens inplacering inom den så kallade socialiseringsteorin så menar jag att det i Meads texter åtminstone erbjuds möjligheten av att operationalisera begreppen på alla mänskliga kreativa handlingar oavsett ålder. Detta är ett argument som stöds av de andra anförda lek-teoretikernas tankar såväl som av Meads egna formuleringar av den kontinuerligt

utvecklingsbara individen (Mead 1913/1981:146ff, 1938/1972:655f). Det är också en utveckling som ligger i linje med hur andra Mead-uttolkare eftersökt en utvidgning av begreppen lek och spel. Förutom Joas identifiering av lekens och spelets gemensamma grund i den kreativa handlingen, så har exempelvis Kurt Lüscher (1990:7) efterfrågat en gemensam begreppsapparat för begreppen lek och spel:

> 'Play' and 'game' may be viewed as ideal-types of context and not strictly as phase within the ontogenetic development of the child. I would add that play and game may even be conceived of as types of 'contexts' between which the 'socializee' oscillates, something that can also be observed in adult socialization.

Även om Lüschers egna tankar härvidlag inte utvecklas vidare, så är det tydligt att han trycker på möjligheten att utvidga dessa två begrepp för att användas på vuxna individers "insocialisering" och "lekfulla handlingar". Det är denna möjlighet som jag härigenom velat utveckla genom att sammanföra Meads begrepp lek och spel med Joas kreativa handlingsbegrepp. Kontentan av en sådan integrering blir *lekfulla* och *spelmässiga kreativa handlingar*.

I takt med kunskapsutveckling och nya erfarenhetsmässiga möten kommer lekfulla handlingar alltmer att regelanpassas i enlighet med den specifika samhällsgruppens regelverk till vilken individen fått tillträde och inom vilken nya erfarenheter görs. Oavsett om det handlar om anpassning till samhällsgrupper i stort (anpassning till det övergripande samhällets normer, lagar och språk) eller till specifika idrottsliga eller andra konkreta aktiviteters grupperingar (anpassning till en mindre grupps specifika "spelregler"), så är den sociala principen för regelanpassning densamma.

Att lära sig nya praktiker innebär oundvikligen att individen börjar med en låg grad av kunskap, eller ingen alls, i de uppställda regler som utgör aktivitetens tänkesätt och rättesnören. Ju mer kunskap individen tillskansar sig inom en specifik grupp, eller inom en speciell aktivitet, desto mer tränad i reglerna som omgärdar denna kommer individen också att bli. Individen lär sig efterhand, i

takt med ökad kunskap, hur och vad som värderas av andra människor inom gruppen, hur denne borde uppföra sig, kort sagt: hur denne måste samordna sina handlingar i enlighet med gruppens regler för att göra sig förstådd och för att vara någon i relation till de andra gruppmedlemmarna. Allt eftersom ny kunskap landvinns kommer också individen bli bättre på att förutsäga och föregripa de övriga gruppmedlemmarnas handlingar och reaktioner på specifika stimuli utifrån det gemensamma regelverket.

Kunskap är inget som en individ genererar enbart på grund av ökad ålder, eller bara för att denne redan äger en mängd kunskap inom andra praktiker. Kunskap är något som individen måste lära sig i varje ny ”lek”, eller rättare sagt i varje ny grupp med tillhörande spelregler. För små barn är hela världen full med okända ting som det måste lära känna och som fungerar som leksaker, oavsett om det är saker barnet inte borde få leka med eller ej. Med åren minskar antalet fullständigt okända ting i takt med att individens databas av kända ting utvidgas. Men även vuxna människor måste stundtals lära känna nya ting medelst kreativa, eller rättare sagt, lekfulla handlingar, till exempel när hon åker utomlands eller när hon provar på en helt ny fritidssysselsättning (jfr Mead 1934/1962:355). Alla individer måste kort sagt lära sig nya aktiviteter som lekfulla nybörjare, oavsett ålder. Betydelsen av detta blir att även 70-åriga personer, som exempelvis precis börjat samla på fossiler, kommer att inta en tämligen lekfull attityd (medelst lekfulla handlingar) gentemot sin nya hobby, vilken kan skilja sig avsevärt från 20-åringens potentiellt spelmässiga förhållningssätt (medelst spelmässiga handlingar) till dessa samlarföremål.

Avslutande kommentarer: människor och ting i kreativt samspel

Jag har i detta kapitel strävat efter att lyfta fram och vidareutveckla den outvecklade teori om samspelet mellan människor och ting som jag identifierat hos Mead. Att Mead betraktade tinget som något oundgängligt för utvecklandet av mänsklig självreflektion och för det sociala livet, råder det ingen tvekan om. Det är däremot inte i

hans texter alldeles tydligt hur tingen bidrar med just detta. Utöver Meads egen begreppsapparat så har jag begagnat mig av begrepp som *transaktion* kontra *interaktion*, *ensidigt* kontra *ömsesidigt rolltagande*, samt *ensidigt* kontra *ömsesidigt erkännande*. Dessa begrepp är inga som Mead använder sig av, men som jag likväl vill hävda ligger helt i linje med den meadska logiken. Dessa begrepp fungerar som instrument för att tydligare förstå hur människor koordinerar sina handlingar i relation till såväl andra människor som ting och hur både människor och ting medverkar i individuell och självreflexiv utveckling. Trots skillnader mellan människor och ting är tingen på intet vis oviktiga, eller utan sociologisk relevans. För att ens kunna utföra de allra enklaste sysslorna i våra vardagsliv, så krävs det en stor mängd erfarenhetsmässig information (av tidigare lyckade manipulationer) som individen måste hålla i minnet. Individen måste veta hur både människor och ting fungerar, det vill säga responderar på olika verbala och icke-verbala handlingar, för att denne ska kunna handla på ett vanemässigt och oproblematiskt sätt i vardagslivet.

Interaktionen människor emellan är inget som utvecklas åtskiljbart från människors transagerande med tingen – både ting och människor är oumbärliga för allas vårt utvecklande som självreflexiva individer. Lite annorlunda kanske man kan förklara denna slutsats genom att ta fasta på individens respektive tingets ”perspektiv” inom ramen för relationen dem emellan. Naturligtvis är det individen som ger tinget mening och ”ger liv” åt det. Men samtidigt medverkar också tinget till att ge individen ”liv”. För individen fungerar ting som ett nödvändigt motstånd mot vilket individen överhuvudtaget kan erfara sig själv som ett objekt och subjekt. Förenklat kan man säga att både individen och tinget blir till i den kreativa relationen dem emellan.

För att utvecklas till fungerande samhällsmedlemmar måste varje individ lära sig de gemensamma meningsstrukturer som utgörs av till exempel språk och samhälleliga normer. Därtill lär sig också individerna tingens gemensamma betydelser. De allra flesta i vårt samhälle vet vad en fotboll är, eller ett schackspel. Detta betyder dock inte att alla kan spela fotboll eller schack – bara att samhällsmedlemmarna lärt sig de signifikanta symbolerna och

referensramarna som de behöver för att kunna samordna sina handlingar med andra individers och därigenom göra sig förstådda. Att koordinera sina handlingar med tingen kräver dock praktisk, icke-verbal, träning och erfarenhet.

Även om tingens mening kan återfinnas i gemensamma, intersubjektiva, meningssystem, så är emellertid inte tingens mening statisk. I den situationella relationen mellan människor och ting kan olika individer erfara olika aspekter av ett och samma ting beroende på individernas olika erfarenheter av detta ting.

I det avslutande avsnittet diskuterade jag hur tingens betydelse för självutveckling inte enbart är hänvisat till det lilla barnet, utan tvärtom så kan mötet med nya, tidigare okända, ting fungera, i viss mening, självutvecklande för den vuxne individen. Detta är en vidareutveckling av Meads teori som ligger nära Joas kreativa handlingsbegrepp, men som samtidigt syftar till att på ett mer nyansrikt vis förstå hur en nybörjares (kreativt) lekfulla handlingar alltmer tar sig uttryck som (kreativt) spelmässiga handlingar i takt med ökad erfarenhet i, identifiering med och anpassning till den specifika gruppens normativa regelverk. Därmed inte sagt att den spelmässiga handlingen förlorar sin kreativitet, bara att den blir mer regelanpassad. Medlemskap i nya gemenskaper erbjuder individen nya perspektiv som efter modifierande med sin tidigare erfarenhetsmässiga databas leder till ett i viss bemärkelse ”nytt” Själv. Den nya identitet som individen kan utveckla i relation till nya gemenskaper och meningsstrukturer kan också förändra hur individen betraktar, värderar och bemöter redan kända ting.

Hur samlandet låter sig förstås utifrån denna teori ska jag härnäst visa.

Samlandet som lekfull och spelmässig aktivitet

> En gång hade jag fångat och spänt upp den hos oss sällsynta blå Shillerfjärilen och när den var torr, drev mig stoltheten att visa den åtminstone för grannen, en lärarson som bodde över gården. (...) Han angav ett fackmässigt utlåtande, erkände dess sällsynthet och bedömde dess pris till omkring 20 pfennig. Pojken Emil förstod sig nämligen på att uppskatta alla samlarobjekt, t o m frimärken och fjärilar, efter deras penningvärde. Därefter började han emellertid att kritisera, fann min blå Schiller dåligt uppspänd, den högra antennen böjd, den vänstra utsträckt och upptäckte riktigt nog också ett fel ty fjärilen saknade två ben. Mig föreföll detta fel visserligen inte vara särskilt stort, men denne småaktige kritiker hade på något sätt fördärvat glädjen över min fjäril för mig (Hesse 1952/1987:44f).[30]

I föregående kapitel formulerade jag utifrån Meads och Joas teorier en handlingsteori om tingens sociala betydelse för människor. Enligt denna teori koordinerar människor inte bara sina handlingar med andra människor utan också med ting, vilket leder till slutsatsen att både människor och ting medverkar (på olika vis) till individens självreflexiva utveckling. Både individ och ting blir till genom den handlingsbaserade relationen skulle man också kunna säga. Visserligen existerar det ett övergripande samhälleligt meningssystem med symboliska betydelser för olika ting, men det är individens unika sätt att lära sig detta meningssystem i samband

30 Herman Hesses inledande ord ska diskuteras i mer detalj i kapitlets avslutning varför citatet här får stå som en okommenterad illustration till detta kapitels analys av samlandet som lekfull och spelmässig aktivitet.

med att denne lär känna (medelst kreativa handlingar) omvärldens ting, som gör att individer också betraktar och bedömer ett och samma ting på olika vis. Relationen mellan människor och ting kan på detta sätt förstås som en dynamisk relation vars innehåll eller uttryck kan se olika ut beroende på individ och situation.

Med grund i Joas kreativa handlingsbegrepp är det också möjligt att argumentera för människa-ting-relationens kontinuerliga betydelse för individens självutveckling och självuppfattning. Bara för att individen blir äldre slutar denne inte att förhålla sig till omvärlden på ett spontant, kreativt, och vad man också kan förstå som ett lekfullt, vis. Däremot övergår individers lekfulla handlingar ofta till att bli spelmässiga handlingar i takt med ökad erfarenhet av och anpassning till samhällets olika normativa meningssystem. Med hjälp av denna interaktionistiska teori ska jag härnäst analysera samlandet.

Utgångspunkten kommer att tas i (a) barns och vuxnas samlande i syfte att analysera relationen mellan människor och ting utifrån variabeln ålder. Genom en sådan analys torde det vara möjligt att se hur människor i olika åldrar handlar gentemot och ”kommunicerar” med ting. Därefter (b) vänder jag mig till det organiserade samlandet – det som vanligtvis beskrivs som ”riktigt” eller ”seriöst” samlande. Avsikten är att analysera vilken betydelse andra människor har för relationen mellan människor och ting och därigenom för samlandet.

Med hjälp av detta upplägg avser jag visa hur en interaktionistisk teori innefattandes både människor och ting kan berika förståelsen för samlandet. Till analysen kommer såväl tidigare forskningsresultat som eget intervju- och observationsmaterial att användas.

Barns och vuxnas samlande

Jag börjar med att redovisa tidigare forskningsresultat om barns och vuxnas samlande i avsikt att förankra min egen undersökning i ljuset av existerande forskning. Därefter följer min interaktionistiska analys av samlandet.

Samlandets observerade frekvens

Barns samlarvanor har genom åren varit föremål för ett flertal samlarforskares blickar. En av de tidigaste kända studierna om barns samlande gjordes i USA år 1900 av Caroline Frear Burke. Under de nästföljande åren skulle denna undersökning följas upp av fler liknande studier av andra forskare, vilket resulterade i antologin *The Aspects of Child Life and Eductation* (1907).[31] Här konkluderas, på basis av genomförda undersökningar, att varje skolbarn i genomsnitt aktivt samlade på tre till fyra samlingar och att samlarintresset var som störst mellan åtta till tio år (Frear Burke 1907:207). Utifrån cirka 1 200 skolbarn i Kalifornien listades över 300 olika samlarföremål. De mest populära samlaruttrycken för både pojkar och flickor var cigarretiketter, frimärken, snäckor, stenar, knappar, spelkulor och visitkort (Frear Burke 1907:210ff).

Sådana tidiga studier pekar på ett ansenlig samlande bland barn, men är samtidigt relativt lågt jämfört med andra undersökningar av senare datum. Walter Durost påvisade exempelvis år 1932 att pojkars samlarintresse kulminerade vid en ålder av tio, med ett genomsnittligt antal samlingar på 12.7, medan flickors samlarkulm infann sig ett år senare med ett genomsnittligt antal på 12.1 (Durost 1932). Elizabeth Newson & John Newson (1968) rapporterade drygt trettio år senare bland annat att redan i

31 Redaktör för antologin var den amerikanske professorn G. Stanley Hall (1844-1924). Det kan noteras att det var på Halls rekommendation som Mead år 1889 började studera psykologi och ekonomisk teori på University of Berlin i Tyskland.

en ålder av fyra så samlade 80% av alla pojkar och 66% av flickor på något. I en av senare tids undersökningar, gjord av Brenda Danet & Tamar Katriel (1988), påvisades att hela 93% av alla barn under sina första sex år i skolan samlade på någonting. Denna siffra sjönk dock snabbt till under 50% om man inkluderade åttondeklassarna. I linje med dessa tidigare undersökningar konstaterade Ann McGreevy också att barns samlande är som vanligast mellan åldern nio och tio år med genomsnittligt tre samlingar (McGreevy 1990). Kort sagt pekar tillgängliga studier på samma resultat, om än i olika variation, nämligen att de flesta barn har samlat på något vid ett eller annat tillfälle under uppväxten (jfr Belk 1995/2001:97).

Trots ett stort intresse även för vuxna individers samlande så existerar det inte lika detaljerade uppgifter om samlandets frekvens hos dessa. En flitigt refererad artikel i *New York Times Magazine* (O'Brien 1981) rapporterar att var tredje vuxen amerikan samlar aktivt på någonting. Detta mått på samlarfrekvens sammanfaller med en annan undersökning av Michael Schiffer & Richard Gould (1981) som rapporterar att i över 60% av alla amerikanska hushåll återfinns minst en samling, med ett genomsnitt på 2.6 samlingar. Utöver dessa undersökningar råder det dock stor osäkerhet angående frekvensen av vuxnas samlande. Det existerar visserligen ett par undersökningar som behandlar vissa specifika samlaruttryck; Diane Crispell (1988) hävdar exempelvis att var tionde amerikansk man samlar på mynt, och att 4% av amerikanska kvinnor och män samlar på frimärken.

Med detta sagt är det näst intill omöjligt att avge en kvalificerad gissning om hur många vuxna individer som samlar, inte minst beror detta på att svaret på en sådan fråga är parat med hur forskaren definierar samlandet och därigenom hur enkät- eller intervjufrågor utformas. Klart är i alla fall, utifrån de få undersökningar som trots allt existerar, att en betydande del av den

vuxna befolkningen samlar, eller åtminstone har samlat, på någonting.[32]

Identifierade motiv och orsaker till samlandet

Det må råda brist på kvantitativ kunskap angående vuxna individers samlande, men kvalitativ kunskap finns det desto mer av ifråga om identifierade (individuella och allmänmänskliga) motiv och orsaker till samlandet. Douglas Rigby & Elizabeth Rigby presenterade redan 1944 några allmänmänskliga orsaker bakom individers samlande. De beskrev samlandet som en aktivitet som grundas i individers strävan efter *fysisk trygghet* (physical security), *individualitet* (a means to distinction), *odödlighet* (a means to immortality), samt *kunskapssökande* (a means to knowledge). Vad Rigby & Rigby omnämner som fysisk trygghet kan förstås som en allmänmänsklig strävan att försäkra och förbättra sin livssituation. Strävan efter individualitet kan, utifrån ett interaktionistiskt perspektiv, tolkas som strävan efter av att vara någon i relation till andra. Denna strävan kan också relateras till samlares strävan efter odödlighet, det vill säga känslan av att betyda något för andra även efter sin död. Det sistnämnda motivet, sökandet efter kunskap, kan ses som ett behov av eller en vilja att förstå och veta mer om sin omvärld.

En mer omfattande lista av såväl individuella som allmänmänskliga motiv till samlandet har presenterats av Pearce (1992) i vilken hon anger anledningar som: *avkopplande fritidssysselsättning*, *fantasiflykt*, *estetisk lek* eller *tävling*, *känsla av gemenskap*, *prestige*, *makt/kontroll*, *sensuell tillfredsställelse*, *sexuellt förspel*, *strävan efter perfektion*, *självutveckling*, *kroppslig bekräftelse* och *bekräftelse av genus*, samt *odödlighetsmotivet*. Till denna lista kan

32 Det kan tilläggas att redaktörerna för *Res Publicas* samlarnummer ”I samlarens spår” (2004) hävdar att så många som 75% av världens befolkning samlar på någonting. Denna siffra lämnas dock obekräftad.

läggas *det ekonomiska vinst-motivet* (Akin 1996), med vilket menas att samlare söker nya föremål i investeringssyfte (oavsett om vinsten någonsin realiseras eller ej). Identifierade motiv likt dessa går igen på olika sätt i många andra samlarundersökningar, om än med olika variationer (jfr Hughes 1984; Singer 1990; Formanek 1991/1994; Elsner & Cardinal 1994; Belk 1995; Akin 1996; Baker & Gentry 1996).

Mitt interaktionistiska angreppssätt kommer att tangera flera av ovan angivna motiv, exempelvis sådana som handlar om identitet och gemenskap. Men mitt avstamp tas inte i på förhand uttalade motiv till samlandet, utan i relationen mellan människor och ting – detta i syfte att förstå hur mänskliga handlingar gentemot ting ibland utvecklas till ett ”riktigt” samlande. Med hjälp av den kreativa handlingsteorin ska jag i det närmaste undersöka *hur* barn och vuxna samlar, det vill säga vad som är karaktäristiskt för respektives sätt att handla gentemot ting.

Barns samlande

Det är inte ovanligt i äldre studier av barns samlarvanor att orsaken till samlandet hänförs barns medfödda nyfikenhet inför, och kognitiva behov av att förstå sin värld – detta till skillnad från hur vuxnas samlande ofta hänförs reflexivt övervägda och målrationella motiv. Frear Burke (1907:222) skriver exempelvis i detta avseende:

> Up to eight years of age the collecting impulse is crude, groping, undirected. Collecting at this period seems to be an instinct rather than an interest. Things are collected which are absurd, valueless, trivial, mechanical, scrappy, simple, and easy to lay hands upon.

I många av de äldre samlarstudierna återfinns på detta vis ofta en strävan efter att särskilja barns irrationella lekar från vuxnas rationella samlande (jfr Pavlov 1928; Humphrey 1979). Att särskilja barns och vuxnas samlande genom hänvisning till barns ”instinktiva” nyfikenhet är dock en slutsats som i vissa avseenden kommit att ifrågasättas av senare samlarforskare, som tvärtom intresserar sig för barns samlande som ett första lekfullt uttryck till vad som skulle kunna utvecklas till ett spelmässigt samlande.

Terminologin i föregående mening är visserligen min, men meningsinnehållet kan återfinnas i en undersökning av Stacey Baker & James Gentry (1996) om barns samlarvanor. I denna undersökning intervjuades 79 barn om sina konsumtionsvanor med speciellt intresse för just samlandet. Av dessa 79 barn sade sig alla utom sju samla på någonting. Populationen bestod av två grupper av skolbarn, dels förstaklasselever (sexåringar) och dels femteklassare (elvaåringar). Baker & Gentry (1996:132) identifierar och listar olika, av barnen, uttalade motiv till sitt eget samlande; dessa är: (a) den tillfälliga men glädjefulla flykten från vardagen; (b) ett stillande av nyfikenheten inför specifika ting; (c) strävan efter att särskilja sig från, samt (d) upprätta gemenskap med andra barn.

Motiven som Baker & Gentry anger kan kännas igen från tidigare forskning om vuxna samlares motiv till samlandet. Barns samlande hänförs alltså inte här någon instinktiv nyfikenhet utan samlandet förstås mot bakgrund av barns sociala relationer. Det är dock inte enbart Bakers & Gentrys olika identifierade samlarmotiv som är intressant att observera, utan även den förändring i barnens inställning till, och erfarenhet av, samlandet som Baker & Gentry identifierar ifråga om skillnaden mellan samlare i sex- respektive elvaårsåldern.

Hos de yngsta samlarna identifierades större inslag av lekfullhet gentemot ting jämfört med de äldre barnen. Som exempel på lekfullt samlande kan Brayhas (sex år) samlande anges. Hennes största nöje i samlandet ligger i att leka med och tvätta sina insamlande stenar: ”Everyday when I get them I like wash them and then I put them on my dresser and then when they get dirty I wash them again” (Baker & Gentry 1996:134). Baker & Gentry (1996:137) hävdar mot bakgrund av sin empiri att de yngre barnen, jämfört med de äldre, verkar vara betydligt friare i sina handlingar gentemot tingen som de samlar på. De samlar med andra ord inte enligt tydligt uppställda rationella kriterier. De yngre barnen berättar ofta att de använder tingen som de samlar på, de leker med dem på olika sätt. ”Collecting trolls was good because I like to use them and to play with them”, säger exempelvis Aly (Baker & Gentry 1996:135). Sådana lekfulla handlingar gentemot tingen identifieras inte med lika stor tydlighet bland de äldre barnen, som

istället tenderar att samla mer ”organiserat” och i enlighet med uppställda kriterier; exempelvis är det vanligare bland de äldre barnen att föra listor över sina föremål, att inplacera och framvisa dem i kategoriska system, att fördjupa sig i kunskap om samlarföremålen, och som i Jeremys fall nedan, till och med intressera sig för och inhämta kunskap om föremålens ekonomiska värde.

> I collect race cards, and I collect like um.. old stuff. I have a lot of old stuff. Because sometimes it will be worth a lot… it'll be worth a lot of money… I have some car cards that are worth a lot of money now because the person died who drove it (Baker & Gentry 1996:135).

Baker & Gentry har på detta sätt uppmärksammat en skillnad i de yngre och äldre barnens samlande i det att de äldre verkar ägna sig åt mer sofistikerade och organiserade sätt att samla, även om det alltjämt präglas av stor lekfullhet. De äldre barnen samlar enligt något tydligare kriterier och regler på ett sätt som liknar ett vuxet sätt att samla. Detta blir tydligt i fallet med Stephanie (elva år) som i likhet med Brayha (sex år) samlar på stenar som hon själv plockar från marken. Men till skillnad från sin yngre samlarkollega så är Stephanie mer metodisk; efter rengöring av sina insamlade stenar organiserar hon dem och placerar små informativa lappar bredvid varje sten (Baker & Gentry 1996:133).

Baker & Gentry diskuterar inte närmare detalj varför skillnader föreligger mellan sex- och elvaåringars sätt att samla, men nämner att det troligtvis beror på en gradskillnad i ”mognad” (Baker & Gentry 1996:132). Härvid vill jag föra fram möjligheten av och nyttan med att tolka och förstå samlandet som en ”läroprocess”.

Jag diskuterade i förra kapitlet hur alla individer först måste lära känna tingen i sin omgivning innan hon eller han kan nyttja dem, åtminstone på ett meningsfullt vis. Mot bakgrund av denna teori baseras denna lära-känna-process på människors lekfulla kreativa handlingar – handlingar som, om man talar med Mead, syftar till att lära sig manipulera tingen och definiera tingens insida (så att tagande av tings roller kan praktiseras). I takt med ökad erfarenhet om sin omvärld – ifråga om såväl enskilda ting som de

mellanmänskliga meningssystem som individen måste lära sig för att fungera i samhället på ett meningsfullt sätt – blir många handlingar alltmer spelmässiga. Annorlunda uttryckt: i takt med att individens erfarenhet och generaliserade andre utvecklas, så lär sig individen att samordna sina handlingar med andra individers och med gemensamma meningssystem. Jag ska återkomma till detta resonemang, men först vill jag belysa den skillnad mellan barns och vuxnas samlande som vanligtvis betonas i tidigare samlarforskning

Vuxnas samlande

Det finns många ord som används inom samlarforskningen för att karaktärisera vuxnas sätt att samla. Förutom de mer patologiska beteckningarna som förekommer inom psykoanalytiskt orienterad samlarforskning, så beskrivs samlandet vanligtvis i termer av *systematiskt*, *(mål)rationellt*, *selektivt*, *metodiskt* och *arbetsmässigt* (jfr Durost 1932; Alsop 1982; Danet & Katriel 1989, 1994; Gelber 1992; Muensterberger 1994; Pearce 1995/2002; Long & Schiffman 1997). Det finns visserligen många andra sätt att porträttera vuxnas samlande, men dessa ord ringar väl in den relativt homogena forskningsuppfattningen av hur vuxna samlar. Belk (1995/2001:67) har i linje med detta avgett följande välrefererade definition av samlandet:

> Collecting is the process of actively, selectively, and passionately acquiring and possessing things removed from ordinary use and perceived as part of a set of non-identical objects or experiences.

På annat ställe tillägger Belk (1990) att samlandet även är något som sker över tid. Att på detta vis beskriva det vuxna samlandet som ett longitudinellt, selektivt och aktivt införskaffande av ting i enlighet med någon slags systematik, vill jag mena, kan förstås som ett i grund och botten *rationellt* sätt att samla. I detta sammanhang kan Howard Beckers (1998:139) kortfattade samlaranalys nämnas. Becker belyser nämligen på ett tydligt sätt tanken på samlandets rationella karaktär. Han förlägger skillnaden mellan sin egen anhopning av ting och samlarens, en skillnad som han beskriver

som att tingen för samlaren äger en ”framtid” – samlingen är på väg någonstans (till skillnad från Beckers egen anhopning av ting). Beckers idé om att samlandet måste praktiseras i enlighet med ett framtida mål illustrerar väl tanken om det vuxna samlandet som (mål)rationellt.

Vid en jämförelse med mitt eget empiriska material framträder tydligt rationella aspekter ifråga om vuxnas sätt att samla. Bengt är till exempel en av de mer systematiska samlarna som jag talat med. Han är ytterst noggrann med att alla hans polletter och mynt ska finna sin plats i den systematiska ordning han byggt upp. Dessutom registrerar han och bokför all viktig historisk, geografisk och annan information kring det enskilda tinget – likt ett porträttgalleri för varje mynt och pollett. I Bengts hem ser man tydligt spåren av samlandet, exempelvis i bokhyllorna där uppslagsverk och facklitteratur på samlarområdena trängs med varandra – skönlitteraturen har förpassats till vinden, informerar Bengt mig. Vidare äger Bengt ett brett kontaktnät med andra samlare med vilka han utbyter ting och information. Han har också varit ordförande för olika samlarföreningar, och skriver för närvarande en bok om polletter. Kanske kan man bäst beskriva Bengts samlande med hjälp av hans egna ord: ”Det jag sysslar med är inte att titta på mynt, utan det är kunskapsbiten”. Bengt praktiserar sitt samlande på ett närmast yrkesmässigt vis till skillnad från många barns samlande som ofta kan vara nöjda med att ”titta” på, eller ”leka”, med mynten.

Vuxet samlande kan ta sig många rationella uttryck. Dels kan det ofta handla om just sätten att ordna sina samlarföremål i enlighet med lättbehändiga och funktionsenliga system. Dels kan det ta sig uttryck i kunskapssökande, som Bengt också ger uttryck för, men det kan också handla om att bygga upp kontaktnät med andra samlare, eller om att betänka sitt samlande i ekonomiska termer, vilket också påvisades i fråga om äldre barns samlande.

Fredrik är en av de intervjuade samlarna som finner stor behållning av de ekonomiska aspekterna av samlandet. Han är aktiv på Internetauktionen *Tradera* med att köpa och sälja mynt, men han annonserar även i dagstidningar om att han köper. Under vårt samtal så ringer inte mindre än två personer till honom som vill

sälja sedlar. På detta sätt agerar Fredrik nästan mer som ”mynthandlare” än som ”myntsamlare”.[33] Men han betraktar sig själv främst som samlare med motiveringen att han återinvesterar sina försäljningsvinster i det egna samlandet, eller som han själv beskriver sitt handlande:

> Jag försöker köpa och sälja lite så att jag kan öka på min ekonomi och som jag sen kan investera i min samling. Jag kan ju visserligen köpa nåt jag egentligen vill ha, men säljer jag det så kan jag tjäna en liten summa så kan jag köpa något annat jag vill ha så har jag fått den saken jag vill ha gratis (Fredrik).

Ett annat strategiskt sätt för att berika sin egen samling är att agera ”mellanhand” till en annan samlare, något som Fredrik också gör.

> Fixar jag en sedel som han [den andra samlaren] inte har, så får jag ”hittelön”. Han bor uppe i [orten x] och har ett brett kontaktnät. Han kan då få tag på väldigt bra sedlar i bra kvalitet som jag då kan få tag på. Så dels får jag betalt för det jag lagt ut plus att jag kan få en sedel som jag vill ha. Det gynnar både han och mig, för det rör inte han ekonomiskt så mycket, men har får en sedel som han inte annars skulle fått tag på, och jag lägger inte ner så mycket tid egentligen (Fredrik).

---

33 För att belysa skillnaden mellan ”samlare” och ”handlare” citerar jag Zadie Smiths (2002/2003:79) skönlitterära illustration:

> ”Du samlar autografer?” frågade Green.
> ”Jag är ingen samlare”, sa Alex-Li högt och eftertryckligt, ”Jag är handlare. Det är inget personligt egentligen. För mig är det bara affärer”.

Som kan ses förlägger Smith skillnaden till det personliga kontra det opersonliga. ”Samlare” är inte sällan också ”handlare” (och vise versa), men jag förstår relationen mellan samlare och ting som en präglad av *närhet* (där ting är mål för individens handlingar), medan relationen mellan handlare och ting snarast präglas av *distans* (där ting är medel för individens handlingar gentemot andra individer).

Förutom strategiska överväganden om vem eller vilka andra samlare som man själv bör ”alliera sig med” för bästa utdelning, så väcker även Fredriks ord en annan rationell aspekt till liv, nämligen frågan om tingens kvalitet. Inom de flesta samlarområden spelar bra kvalitet en stor roll och det är inte ovanligt att man då talar utifrån olika bedömningsskalor, ”kvalitet noll” till exempel representerar inom myntvärlden ett mynt eller sedel i perfekt ofingrat skick. Högre kvalitetsgrader avser sämre kvaliteter beroende på vilka förslitningsskador tinget har fått genom åren. För en samlare som är intresserad av de ekonomiska aspekterna av ett samlande blir naturligtvis kvaliteten också en investeringsfråga. Rationellt tänkande och förfarande ifråga om samlandet är på detta sätt något som ofta hänförs just vuxet samlande.

Problematisering av barns och vuxnas samlande

Utifrån ovan sagda är det möjligt att identifiera en vanligt åberopad skillnad mellan vuxnas och barns sätt att samla: vuxnas samlande karaktäriseras ofta av betydligt mer rationalitet, medan barns ofta framstår som mer lekfulla. Att analysera samlandet utifrån en sådan dikotomisk modell är emellertid inte helt oproblematiskt. De skillnader i rationella överväganden som kan iakttas i barns och vuxnas samlande utgår i många undersökningar från studier av vuxna samlare som samlat en längre tid, det vill säga vuxna samlare som äger gedigen erfarenhet av samlandet och som ofta utvecklat ett tämligen sofistikerat och rationellt samlande. De flesta barn som samlar har vanligtvis inte samma erfarenhet av samlandet. I de fall som jag talat med vuxna ”nybörjarsamlare” har det tydligt framskymtats ett mer lekfullt förhållningssätt till samlandet, jämfört med de mer erfarna samlarna. Carl har exempelvis samlat mynt i cirka fem år vid det tillfälle jag talade med honom och han återkommer flera gånger under intervjun till just sin egen lekfulla inställning till tingen och till samlandet. När vi samtalar om vilken typ av mynt han samlar på visar det sig att han (ännu) inte har helt klara avgränsade områden inom vilka han praktiserar sitt samlande.

> Nu samlar jag mest på svenska mynt, väldigt brett. Vissa samlar bara vissa serier, vissa kungar. Men det har inte jag gjort. Det kanske blir längre fram. Jag är fortfarande så ny i det sammanhanget. Det blir kanske att man börjar så här brett och lite längre fram smalnar samlandet kanske. (…) Om jag säger så här, det blir nästan lite fantasisamlande. Man går tillbaka i tiden och tänker det här myntet har någon människa haft i handen. Jag har inte hållit på så länge att jag börjat begränsat mig i det. Men det är mer fantasieggande, men kunnandet har jag inte så mycket än. Det är mer som en kul grej (Carl).

”Det är mer som en kul grej” avslutar Carl. Utan att på något sätt trivialisera Carls samlande, så kan paralleller dras mellan hans sätt att förklara sitt samlande och barns lekfulla, oavgränsade och fantasifulla samlande. När Lena ska beskriva sitt intresse för frimärkssamlandet är det på liknande vis den lustfyllda nyfikenheten som hon tar fasta på.

> Man lär sig på så sätt mycket med hjälp av frimärken, man blir nyfiken. Vad katten är det här? [angående ett nytt frimärke om hon inte känner igen] Och så börjar man läsa om det, och så får man ju en hum om det. (...) så tittar man ju, och tittar, och tittar, och tittar, åååå va spännande! (...) Man måste gå igenom allt. För mig är det det roligaste (Lena).

Även Bengt och Fredrik, som visserligen uppvisar en stark känsla för rationella överväganden i sitt samlande i det att de exempelvis gärna diskuterar kvalitet, penningvärde, kontaktnät och ingående ämneskunskap, visar emellanåt upp en annan betydligt mer lekfull attityd. Som svar på min fråga om han betraktar sitt samlande som en investering, svarar Bengt:

> Alltså, jag samlar ju inte för att bli rik. Samlandet gör en om något fattig. Jag investerar inte i mynt och polletter. Jag köper mynt och polletter för att roa mig.

I liknande lekfulla anda svara Fredrik när jag frågar honom om vad det är som lockar med mynt och sedlar, så svarar han efter en stunds betänkande:

> Jag har faktiskt en tia från 1913 och... det låter säkert helt galet, men den är så himla vacker! Just det här motivet, sittande Svea, hon sitter med ett lejon bredvid sig. Det är så svårt att förklara (Fredrik).

Svar likt dessa speglar många andra som jag fått av de intervjuade samlarna när de försöker sätta ord på sitt intresse för samlandet. Intresset kan riktas mot diverse typer av ting och kan beskrivas på många olika sätt, men även i det allra mest utpräglade rationella samlandet som präglas av regler och strategiska överväganden, så skymtas så gott som alltid ett lekfullt drag.

En problematik som många samlarforskare brottats med är samlandets dubbla karaktär, alltså samlandet som både lekfullt och spelmässigt. I tidigare forskning är det inte ovanligt att den framskymtande lekfullheten förläggs till de irrationella, känslobaserade, lustsökande sidorna hos individer (jfr Long & Schiffman 1997). Två samlarforskare som fokuserat på samlandets dubbla karaktär är Danet & Katriel (1989, 1994). Till sin hjälp att förstå samlandets, vad de kallar, irrationella och rationella aspekter har de hämtat hjälp ur begreppet lek med hänvisning till Huizinga (1938/2004). ”[W]e view collecting as a form of play with classification. In its prototypic form it is a voluntary activity, engaged for its own sake” (Danet & Katriel 1989:255). De fortsätter:

> Like many forms of play, collecting is fraught with paradox. One of these paradoxes is the tension between rationality and passion. (…) Rationality is present, for example, in the careful assessments collectors make about price in relation to quality and rarity, in the analyses they carry out to test authenticity, and in the budgets they set for new acquisitions. (…) At the same time there is much passion in collecting. Collectors ‘fall in love with’ objects, cannot resist buying them when they see them, go to great length to hunt for them, devotedly care for them, wax rhapsodic when talking about them, and so forth (Danet & Katriel 1989:256).

Danets & Katriels identifierar på detta vis olika motsägelsefulla aspekter som de menar präglar samlandet, exempelvis rationalitet/irrationalitet, ordning/kaos, identitets-/gemenskaphetsskapande, avkopplande/arbetssamt. Sådana motsägelsefulla aspekter utgör, enligt Danet & Katriel (1994:27f), existentiella paradoxer för alla typer av mänskliga lekar, inklusive samlandet. I sitt nyttjande av Huizingas lek-teori gör Danet & Katriel många intressanta iakttagelser angående samlandets sociala dimensioner, men på samma gång kringskärs deras förklaringar av det begränsade förklaringsvärde som Huizingas lek-teori erbjuder ifråga om till exempel den relationella betydelsen av andra människor och ting. Det som Danet & Katriel betraktar som samlandets inneboende motsägelsefulla aspekter, har jag kommit att förstå som aspekter emanerandes ur kreativa handlingar – handlingar som kan ta sig såväl lekfulla som spelmässiga uttryck, dels beroende på individens erfarenheter av omvärldens ting, dels beroende på individens erfarenheter av andra människor och av samhällets meningssystem.

Rationellt samlande beroende på erfarenhet, inte ålder

Handlingar gentemot världens ting, och erfarenheten därav, sker aldrig i ett socialt vakuum utan i ständig kooperation med andra individer och deras sätt att förhålla sig till omvärlden. Att lära känna enskilda ting är på detta vis visserligen en fråga för varje individ, men detta sker alltid i anslutning till hur andra individer tänker och talar om, samt agerar gentemot, samma eller liknande ting. I syfte att illustrera hur en individs samlande kan utvecklas med hjälp av andra individer, vill jag här citera Bengt då han redogör för sitt samlarintresse:

> Det är ju ingen tillfällighet att jag samlar på polsk medeltid. Det är ju för att min fru är ifrån Polen. Och det är ingen tillfällighet att jag samlar på Skånepräglade mynt. Det är för att jag är skåning och lockas av den historiska traditionen. Så ur den synvinkeln så kan man säga att privatlivet, att jag slog mig ihop med en polska har gjort att jag blev intresserad av polska mynt (Bengt).

Nya mellanmänskliga relationer påverkar (genom att Bengt lärt känna och se sig själv i relation till sin fru) synen på den egna självbilden, vilket i sin tur påverkar synen på ting – något som i Bengts fall har lett till ett nyvaknat intresse för polska mynt. Uttryckt på annat sätt kan sägas att genom att lära känna och lära sig ta en annan individs roll, så har Bengts generaliserade andre förnyats och omdisponerats, vilket i sin tur har konsekvenser för hans syn på och intresse för nya aspekter av omvärldens ting.[34] I grund och botten präglas både barns och vuxnas samlande av ett kreativt handlande enligt min teoretiska utgångspunkt. Skillnaden mellan det som vanligtvis förstås som barns lekfulla samlande och vuxnas rationella samlande återfinns inte i åldersvariabeln i sig menar jag, utan istället i den kunskap som individen erfarenhetsmässigt tillägnat sig genom årens lopp genom handlingsmässig praktik.

Utifrån ovan sagda så avser jag inte göra någon explicit distinktion mellan barns och vuxnas handlande gentemot ting. Även vuxnas handlingar gentemot ting är fyllda av (lekfull) kreativitet men ventileras vanligtvis på ett mer rationellt vis. Anledningen till denna skillnad i samlandet kan förstås som vuxnas ofta större register av handlingsmöjligheter som utvecklats genom tidigare erfarenhetsmässiga möten med omvärldens ting och människor, men också genom deras erfarenhet av *det organiserade samlandets regelverk*. Med regelverk avser jag en socialt organiserad aktivitet (till exempel samlandet) med ett eget utvecklat meningssystem med tillhörande förhållningsregler ifråga om tänke- och handlingssätt. Det är detta samlandets regelverk som jag härnäst ska behandla i syfte att undersöka den universella dynamiken mellan människor och ting betraktad i ljuset av

34 Även motsatt förhållande kan naturligtvis råda, det vill säga att lära känna nya ting, eller ting på nya sätt, kan också påverka individens syn på andra människor. Att lära sig röka till exempel, kan påverka hur man betraktar andra människor som antingen icke-rökare eller vanerökare.

mellanmänskliga relationer och gemensamma meningssystem. Detta, menar jag, ger vägledning till att förstå hur ett *intresse* i vissa typer av ting kan utvecklas till ett ”riktigt” *samlande*.

”Riktigt” samlande först i relation till samlandets regelverk

Det finns otaliga böcker som stipulerar tips och förslag på hur handhavandet av samlarföremål ska gå till på bästa sätt i form av rengöring, underhåll, förvaring, klassifikation, värdering, ändamålsenliga system med mera. I många av dessa skrifter i samlandets konst kan man därtill få tips om till exempel försäkringar, säkerhetslarm i hemmet, hur man bör prata (eller helst inte prata) om sin samling med andra människor, hur man lär sig att känna igen förfalskningar, hur auktioner går till och hur man själv bör agera i sådana situationer, och så vidare. Litteratur (och webbsidor) som innehåller tips och förhållningsregler för hur samlandet kan och bör bedrivas – och som ofta vänder sig till andra (nybörjar)samlare – har jag kommit att förstå och behandla som *regelböcker*. Att samlandet genomsyras av normativa regelverk är något som uppmärksammats av många andra samlarforskare (jfr Clifford 1988; Danet & Katriel 1989; Gelber 1992; Long & Schiffman 1997). Rigby & Rigby (1944:333) uttrycker denna tanke på följande vis:

> The outsider may be unaware that laws governing the formation and treatment of collections exist, but in almost any book written by a collector will be found sharp criticism of the would-be connoisseur who fails to conduct himself properly according to the letter of this law.

Eller som samma författare skriver på annat ställe:

> As the scientist must organize his material and manipulate his specimens with the utmost care, so some collector-rules have to do with the arrangement and handling of items, for the amateur believes that an object worth collecting at all is worthy of a degree of respect. The purpose of certain other rules of collecting, also as in science, is to establish a method of procedure that will eliminate error and make it possible to achieve interpretable results. And the system of 'point' which regulates any given hobby has the additional practical importance of fixing uniform standards of quality and recognizable criteria of value for the entire field (Rigby & Rigby 1944:358).

Att lista alla olika förhållningsregler är omöjligt eftersom de ser olika ut beroende på vilken typ av samlande som individen praktiserar; det är till exempel skillnad mellan insektssamlarens förhållningsregler[35] och myntsamlarens. Då det gäller det sistnämnda så kan reglerna exempelvis handla om hur man hanterar myntet på ”rätt sätt” ifråga om olika skonsamma sätt att rengöra mynten, hur man kvalitetsbedömer dem och förvarar dem på bästa sätt (jfr Weibull 1969; Lövqvist 1971; MacDowall 1978; Wiséhn & Schenkmanis 1995). I en nybörjarbok om myntsamlandets praktik föreslås till och med vikten av att inte i onödan andas på mynten vid hanterandet av dem eftersom fukten i utandningsluften med tiden kan skapa rostfläckar (Guth 2001).

De vanligaste förhållningsreglerna är förknippade med det metodiska ordnandet och systematiserandet av tingen enligt olika taxonomier. Beroende på samlaruttryck, krävs olika system, som funktionellt är anpassade till en speciell typ av ting. Systemen som samlaren inordnar sina ting inom kan exempelvis utgöras av specifika motiv, eller land och tidsperiod som tinget härstammar från, men det finns även prov på mycket sofistikerade system som innefattar en mängd historisk information om respektive ting och

35 Här kan nämnas Fredrik Sjöbergs (2004) skildring av sitt eget samlande av blomflugor där han implicit redogör för blomflugesamlandets förhållningsregler gällande till exempel insamlingsmetoder och fångstredskap, samt hantering och förvaring av blomflugorna.

dess tillverkningsplats. Även här bidrar regelböckerna med ett flertal hjälpsamma förslag. Därtill existerar det inom varje samlarområde en rad uttalade liksom outtalade förhållningsregler vad gäller terminologi och bedömningskriterier. Det sistnämnda kan dessutom delas upp i kvalitetsgranskning[36] och ekonomisk värdering, eller som Archie Tonkin (2001:3) skriver i *Myntboken*:

> Håll isär kvalitetsbedömning och prissättning av ett mynt. Ett pris kan variera men kvalitén består som regel om objektet hanteras försiktigt och förvaras väl. (...) [D]et är myntet i sig, dess betydelse och tillfället att kanske en gång under livstiden förvärva myntet som avgör prissättningen.

Praktiska förhållningsregler för samlandet kan med andra ord handla om insamling, hantering, klassifikation och framvisande av tingen. Till sådana uttalade förhållningsregler kan läggas de mer outtalade, det vill säga sådana informella koder som utvecklas och gör sig gällande i alla gruppverksamheter. Det kan handla om lämpligt beteende ifråga om språkbruk och passande samtalsämnen. Förekomsten och vikten av regler för lämpliga samtalsämnen bland myntsamlare blev jag varse i samtal med Evert.

> Om man diskuterar något speciellt om man har något gemensamt område, då kan man mycket väl säga att 'det och det har jag', men man går liksom inte och talar om exakt vad man har. Man är försiktig. Jag tror det är både stöldrisk, men egentligen inte bara det. Det är också en integritetssak. När jag gick med i föreningen så trodde jag i stort sett att det första man gjorde när man pratade med kollegorna som ny: 'vad har du för någonting?' Alltså jag förväntade mig det. Det var ingen som frågade mig, och efterhand så upptäckte jag att det frågar man alltså inte. (…) Jag har aldrig heller till exempel mött frågan: 'vad är din samling värd?' Jag har heller aldrig ställt den (Evert).

---

36 Kvalitetsbedömning av mynt kan handla om exempelvis präglingsteknik, myntmetaller, patina/lyster och förslitningar.

Även om olika specialiserade samlarområden kräver något olika praktiska regelverk, så har jag här velat ge en schematisk bild av hur organiserade regelverk kan se ut. En sak bör dock förtydligas. Även om det existerar flera olika specifika regelverk för samlandet beroende på vad man samlar på, så kommer jag framöver att diskutera det organiserade samlandets regelverk utifrån ett *generellt* perspektiv (om inget annat anges), alltså mot bakgrund av vad som är generellt och återkommande för de flesta typer av vedertaget samlande.

Härnäst fortsätter min analys av den universella dynamiken mellan människor och ting betraktad i ljuset av mellanmänskliga relationer och gemensamma meningssystem.

Samlandet som socialt organiserad aktivitet

Genom samordnade handlingar skapar medlemmarna i ett samhälle, likväl som i en gruppgemenskap, tillsammans övergripande strukturer av ömsesidiga förväntningar på ett visst handlande som i sin tur påverkar – i såväl begränsande som möjliggörande mening – individens kommande handlingar. Exempel från Meads textproduktion på sådana strukturer är sådana koncept som ”familj” (Mead 1938/1972:506) och ”egendom” (Mead 1910/1981:127). Det är strukturer som reproduceras med hjälp av individuella handlingar, enligt Mead, men som samtidigt påverkar dessa handlingar. Med hjälp av begreppet den generaliserade andre beskriver Mead främst hur individen styrs av den övergripande samhälleliga strukturen, men samma princip gäller även för medlemskapet i mindre sammanslutningar och grupper (Mead 1934/1967:272). Anselm Strauss har i inledningen till sin sammanställning av Meads texter beskrivit hur gruppmedlemmar intimt, om än outtalat (alltså vad man kan förstå som kommunikation via icke-verbala handlingar) påverkar varandra. Varje grupp utvecklar sitt eget system av signifikanta symboler som medlemmar gemensamt är överens om betydelsen hos. I den mån medlemmarna agerar syftande till varandra, så överför de varandras perspektiv till det egna agerandet, vilket

innebär att de tolkar och bedömer aktiviteten enligt gemensamma referensramar (Mead 1964:xxiif). Mead (1934/1967:156f) exemplifierar detta med individens deltagande i politiska grupper:

> In politics, for example, the individual identifies himself with an entire political party and takes the organized attitudes of that entire party toward the rest of the given social community and toward the problems which confront the party within the given social situation; and he consequently reacts or responds in terms of the organized attitudes of the party as a whole. He thus enters into a special set of social relations with all the other individuals who belong to that political party; and in the same way he enters into various other special sets of social relations, with various other classes of individuals respectively, the individuals of each of these classes being the other members of some one of the particular organized subgroups (determined in socially functional terms) of which he himself is a member within the entire given society or social community.

Några rader senare skriver Mead (1934/1967:157) att sådana funktionella sociala grupper som exempelvis politiska sammanslutningar och föreningsverksamheter utgör *konkreta* sociala grupper. Detta till skillnad från mer *abstrakta* sociala grupperingar som individen kan ha abstrakt kännedom om på ett mer distanserat eller indirekt sätt, det vill säga som inte kräver kroppslig närvaro men som likväl fungerar socialt organiserande. Tolkat mot bakgrund av detta, så krävs alltså inte nödvändigtvis kroppslig närvaro av andra för att erhålla kunskap om en aktivitets regelverk. Denna kunskap kan också utvecklas på mer indirekta sätt, via exempelvis sådana regelböcker i samlandets konst som jag ovan diskuterat.

I Meads exempel med hur en individ samordnar sina handlingar i enlighet med det politiska partiets regelverk, och dess medlemmar, påvisas också hur samma individ samordnar sina handlingar på andra sätt i relation till exempelvis sin familj eller sina myntsamlarvänner. Enligt Mead är varje individ medlem i olika gruppsammanslutningar samtidigt, eller som han skriver: ”Every individual member of any given human society, of course, belongs

to a large number of such different functional groups" (Mead 1934/1967:32).

I skilda socialt organiserade grupperingar kan olika referensramar råda, som utarbetats i kooperation, vilka i sin tur individer har att förhålla sig till i skilda situationer. Annorlunda uttryckt: olika gruppers specifika regelverk sätter alla sin prägel på individens Själv genom dennes anammande av gruppens specifika regelverk och tillhörande signifikanta symboler, vilket i sin tur påverkar individens generaliserade andre. Varje individs Själv består, enligt detta synsätt, av olika uppsättningar av möjliga reaktioner på en given handling, det vill säga olika handlingsmöjligheter som aktualiseras beroende på situationen. Enklare uttryckt kan man säga att en och samma individ äger olika roller som denne utvecklat i skilda relationer (Mead 1934/1962:142ff). Denna utveckling är något som Tamotsu Shibutani (1955) förklarat med hjälp av begreppet *referensgrupp*:

> Mead spoke of men 'taking the role of the generalized other', meaning by that that each person approaches his world from the standpoint of the culture of his group. Each perceives, thinks, forms judgments, and controls himself according to the frame of reference of the group in which he is participating. Since he defines objects, other people, the world, and himself from the perspective that he shares with others, he can visualize his proposed line of action from this generalized standpoint, anticipate the reactions of others, inhibit undesirable impulses, and thus guide his conduct (Shibutani 1955:564).

Alla socialt organiserade grupperingar och aktiviteter, som exempelvis samlandet, existerar emellertid alltid i relation till det övergripande samhälleliga meningssystemet. Detta gemensamma system är vad Mead refererar till som "the universe of discourse" (Mead 1934/1967:157) – ett för samhället gemensamt system av universella signifikanta symboler, vilka alla samhällets medlemmar kan relatera sig till förutsatt att de lärt sig dem.

Mot denna bakgrund förstår jag det som att individer utvecklar och förändrar sin egen förståelse för världen genom att lära känna och internalisera olika (referensgruppers) meningssystem, som bidrar till att omdisponera individens generaliserade andre. Att

individen tillägnar sig olika referens- eller meningssystem är inget ovanligt, tvärtom; allas vårt individuella och helhetliga Själv bär alltid på olika, och ibland konfliktfyllda, perspektiv och handlingsmöjligheter vilka vi lärt oss i anslutning till olika (konkreta eller abstrakta) meningssystem. Jag kan till exempel uppleva mig själv som europé, skandinav, svensk, invandrare eller skåning beroende på situation och relation till de andra närvarande. Till detta rollregister kan det läggas många andra typifierade roller som sociolog, hundägare, rökare och så vidare. Rollen (eller identiteten) som samlare kan också utvecklas som en möjlig sida inom det helhetliga Självet. Evert och Bengt har utvecklat detta med följande förklaringar:

> Jag menar, man är en massa saker här i livet, man är inte bara det ena. Jag har rätt så mycket andra intressen också som inte alls har med detta [samlandet] att göra. Men jag tar absolut inte illa upp om du kallar mig samlare (Evert).

> Jo, jag ser mig som samlare. Min identitet, min huvudidentitet, är väl inte samlare ändå – om jag skulle beskriva mig själv för en människa som inte känner mig så skulle jag inte börja med att berätta om samlandet, utan då skulle jag beskriva min yrkesroll snarast (Bengt).

Hur dedikerad en individ än må vara i sitt samlande så är det inte det enda som definierar en individ, inte det enda som utgör dennes identitet (förutom i undantagsfall då en praktik kommit att bli allenarådande för en individs självuppfattning).[37]

Utifrån denna diskussion har jag kommit att förstå det ”riktiga” samlandet som en socialt organiserad aktivitet med en

37 Om samlandets regelverk blivit den måttstock mot vilken individen mäter *alla* sina handlingar, så ligger det nära till hands att se detta som ett slags ”beroende” eller ”mani”, alltså i linje med det psykologiskt orienterade perspektivet på samlandet.

specifik uppsättning av gemensamma responser, eller reaktioner, på givna situationer och handlingar (jfr Mead 1934/1967:261).

Genom medlemskap i en konkret eller abstrakt socialt organiserad aktivitet, erhåller individen gradvis kunskap om det meningssystem som producerats, och som reproduceras, av medlemmarna. Sådana regler, eller gemensamma referenspunkter, bidrar till att medlemmarna sinsemellan kan kommunicera på ett effektivt sätt, det vill säga de kan samordna sina handlingar på ett meningsfullt vis i relation till varandra och tilll tingen. Men även om regelverk och sociala strukturer av olika slag, enligt Mead, innehåller normativa dimensioner så övertas sådana inte oreflexivt av individer. Alla samlare lär sig samlandets normativa regelverk på eget vis, det vill säga individer tillägnar sig nya kunskaper och synsätt till redan individuellt utvecklade strukturer (eller förråd) av möjliga handlingar och tänkesätt (jfr Mead 1934/1967:215ff, 324ff).

Lekfull och spelmässig handling beroende på erfarenhet och situation

I linje med den utvecklade handlingsteorin så innebär bekantskapen med, och kunskapen om, nya ting ett, åtminstone i någon mån, förnyande och utvecklande av individens generaliserade andre på samma sätt som nya mänskliga bekanta gör så. Nya kunskaper, som exempelvis erhålls genom deltagandet i nya mellanmänskliga gemenskaper kan potentiellt förändra det sätt på vilket individens internt disponerar sina erfarenheter om världen (jfr Mead 1934/1967:219). Detta sker i och med att individen lär känna och anamma nya tänkesätt, värderingar, koder, ideal etcetera, som kan erhållas genom inträdet i nya gemenskaper. Att utveckla sitt erfarenhetsmässiga kunskapsregister (den generaliserade andre) innebär på detta vis, enligt en neo-meadsk logik, ett individuellt självutvecklande och leder till ett i viss grad förändrat synsätt, alltså både vad gäller individens betraktelse av andra människor, ting och sig själv (jfr Mead 1929/1981:357).

Att modifiera sin generaliserade andre i enlighet med ett specifikt regelverk leder till att den lekfulle samlaren kan betänka

och handla gentemot de redan favoriserade tingen på det sätt som individen lärt sig. Först härigenom kan individen föregripa de andra samlarnas reaktioner på ett visst handlande och därmed samordna sina handlingar med de övrigas. Den spelmässige, regelanpassade, samlaren lär sig att bedöma ting i enlighet med nya kriterier och måttstockar, exempelvis ekonomiska och hantverks- och kvalitetsmässiga. Det enskilda tinget för den regelanpassade samlaren uppskattas inte längre enbart för dess enskilda karaktäristika, utan också för dess egenskaper i relation till alla andra liknande tings egenskaper. Kanske kan man förstå och uttrycka det som att den regelanpassade samlaren inte enbart tar det enskilda tingets roll, utan alla tings roller. Eller mer exakt: den regelanpassade samlaren praktiserar ett generaliserat rolltagande gentemot det specifika tinget utifrån det internaliserade meningssystemets (regelverkets) förhållningsregler och tänkesätt (jfr Mead 1924-25/1981:285).

Praktiserandet av det organiserade samlandets regelverk, alltså handlingarnas samordnande med regelverket, gentemot ting är dock inte ett handlingsförfarande som av nödvändighet praktiseras i varje given situation – på samma sätt som individer inte koordinerar sina handlingar med andra individer på exakt samma sätt i olika situationer. Internaliserandet av samlandets regelverk ger däremot individen möjlighet att handla spelmässigt gentemot ting, det vill säga att koordinera sina handlingar gentemot ting i enlighet med det organiserade samlandets regelverk.

Den vuxne individens kreativa handlingar kan ta sig såväl lekfulla som spelmässiga uttryck, precis på samma sätt som barnets handlingar – förutsättningen för bägge är att de i någon grad lärt sig det normativa regelverket som krävs för att en lekfull handling ska utvecklas till en spelmässig. Detta betyder att en individ som inte tillägnat sig kunskap om samlandets regelverk inte heller kan handla (spelmässigt) i enlighet med detta. Därmed inte sagt att individen ifråga inte kan handla rationellt och spelmässigt i andra avseenden.

Att betrakta kreativa handlingar utifrån lekfullhetens och spelmässighetens perspektiv leder till, menar jag, att större vikt läggs vid den pragmatistiska devisen om att mänsklig socialitet alltid är situations- eller kontextberoende (jfr Joas 1992/1996:129, 133).

Därtill leder ett sådant betraktelsesätt också till en mer nyanserad förståelse för den dynamik som ryms inom mänskliga, barns som vuxnas, handlingar gentemot omvärldens ting och människor. Till exempel blir det ”paradoxala förhållande”, som Danet & Katriel (1989:256) har kallat det, mellan samlarens ”rationella” och mer ”passionerade” handlingar, mer förståeligt i ljuset av en kreativ handlingsteori. Om man härvidlag översätter *passion* med ordet *lekfullhet*, samt översätter *rationalitet* med *spelmässighet*, alternativt *samlarens handlingar inom ramen för den organiserade praktikens regelverk*, så kan samlandet förstås som en kreativ aktivitet som pendlar mellan lekfull spontanitet och spelmässig rationalitet. Ett exempel på detta växelspel mellan lekfullhet och spelmässighet kan illustreras med hjälp av ett möte mellan mig själv och en äldre, väletablerad, myntsamlare vid en av mina deltagande observationer vid en myntmässa. Händelseförloppet var som följer.

Jag blev presenterad för en äldre myntsamlare som hade en egen liten glasmonter med antika mynt. Det visade sig att denne person var en av centralpersonerna inom svenskt myntsamlande, varför det också cirkulerade flera andra myntsamlare vid hans monter som sökte en pratstund med honom. Det var tydligt att hans uppmärksamhet var värdefull för många närvarande samlare. När jag senare fick en pratstund med honom på tu man hand så bjöds jag på en mängd mynthistorier relaterade till några av dennes perfekta, ofingrade och glänsande, kvalitet noll-mynt, vilka han hade med sig för visning (dock ej försäljning) och som besökarna fick beundra på behörigt avstånd. Efter en stunds samtalade om mitt eget projekt och hans verksamhet så plockade han fram ett annat mindre album som han hade haft undanstoppat i en väska vid sidan om – det var mynt (lika prydligt katalogiserade och ordnade som de mer värdefulla) som hade varit utsatta för betydligt mer vardagligt slit. Dessa var såväl ruggslitna som svärtade, till gränsen oläsliga. Detta till trots ville han visa dem för att, som han sa, jag skulle få se hur ”vanliga” antika mynt ser ut. Värdet i dessa var försumbart (åtminstone jämfört med hans andra samling) men det var tydligt att det likväl hos honom fanns en fascination för dessa slitna ”vardagsmynt”.

Till en början tänkte jag inte mycket om det hela, men det slog mig senare att detta inte var en samling som han tjänade något på att visa upp – tvärtom. Den fick *inte* honom att framstå i bättre ljus hos de andra myntsamlare då detta var en samling som i princip vilken samlare som helst skulle kunna få ihop med relativt liten möda och pengar. Medan hans värdefulla samling, som han hade i en liten glasmonter, vittnade om myntsamlarens förnöjda drömmar, så visade hans ”vardagssamling” på något helt annat, nämligen hur roligt och fascinerande han tycker antika mynt är oavsett guldglänsande penningvärde. Jag förstod långt senare att anledningen till att han inte offentligt visade upp sin ”vardagssamling” var just att den inte skulle få större uppskattning och erkännande från de övriga närvarande samlarna. Till detta syfte hade han istället sin exemplariska ”finsamling”. Men i relation till, och samtal med, mig som icke-samlare och främling i detta sällskap kunde jag få en glimt av hans mer lekfulla samlande.

Samlandets utveckling

Inget samlande påbörjas någonsin i dess redan på förhand utvecklade och organiserade form, utan tvärtom tar det alltid sin början i lekfull nyfikenhet inför, för individen, intressanta ting. Om detta är många samlarforskare överens (Johnston & Beddow 1986; Pearce 1995/2002; Bianchi 1997). Vissa hävdar att samlandet är något som praktiseras långt innan samlaren själv är reflexivt uppmärksam på det (Bal 1994:101f), eller som Rigby & Rigby (1944:83) uttrycker det:

> Rarely does a man arise upon a certain morning and announce abruptly, over his breakfast coffee, 'Today I shall begin a collection!' It is far more common to waken to the sudden realization that one has, without intent, already become a collector.

Att bli en samlare bygger med andra ord på ett retroperspektivt reflekterande och ett erfarenhetsmässigt erkännande av sig själv som samlare, en insikt som kommer, enligt Meads tänkande, genom interaktionen med andra samlare och i relation till samlandets gemensamma meningssystem.

I anslutning till detta talas det stundom inom samlarforskningen om att samlare ofta är predisponerade, eller i någon mening har fått samlandet ”med sig” tidigt i sin uppväxt (Rigby & Rigby 1944; Muensterberger 1994; Baker & Gentry 1996). Det finns inga konkreta tecken som tyder på att samlandet är något som av nödvändighet utvecklas i barndomen. Mina intervjupersoner visar också upp högst olika och motstridiga uppgifter när jag förde det på tal. Vissa intervjupersoner kom enligt egen utsaga överhuvudtaget inte i kontakt med samlandet som barn. Andra, som Harriet minns hur hon fick upp ögonen för samlandet via sin mormoders samlarintresse:

> Min mormor samlade. Hon var torggumma i Helsingborg och hon var prylgalen. Det skulle vara sirligt och guld och sånt. När hon hade stått på torget och sålt så skulle hon alltid in i en porslinsaffär. Jag har ju det efter mormor.

Bengt i sin tur hade en far som samlade på mynt (samma som Bengt) även om det i Bengts samlarträngade ögon inte var en samling i ”egentlig mening”:

> Min far hade någon form av myntsamling, men det var inte en samling i egentlig mening. Det var ingen medveten samling, utan närmast ett oorganiserat antal mynt som han förvarade i en låda. En gång hittade min syster mynten och tog dem och köpte godis för. Då hamnade de riktigt i luven på varandra (Bengt).

Troligtvis ägde fadern inte tillgång till samlandets organiserade regelverk och tänkesätt, men att döma av hans reaktion, så var samlingen inte desto mindre betydelsefull för honom. Ett tredje exemplet kommer från Fredrik och dennes berättelse hur hans far uttryckligen uppmuntrade sonens samlarintresse i tidig ålder:

> Min pappa har alltid haft sina samlarkompisar hemma när jag var liten, och titta på varandras rederimössmärken. (…) Hur som helst, så var vi i Helsingborg på en samlarmässa i augusti månad 97. (…) Jag stod och bläddrade i några lådor med sedlar så kom jag in på svenska sedlar, men det var inget som intresserade mig just då. Men så sa då pappa att "du kan väl köpa ett par stycken, de kostar ju inte så mycket". De kostade en femton kronor kanske. Så jag köpte en tia från 60-talet, en femma från 60-talet, och någonting annat som jag inte kommer ihåg vad det var. (…) Men när jag kommer hem så slår det mig, jag har sett sedlar någonstans här hemma i någon av mina lådor. Så jag började rota igenom det där, så hittade jag fyra stycken femmor – fyra från 77 och en från 81. Antagligen har jag fått det dels från farmor och dels från mormor och morfar, när jag föddes kanske eller i samband med det. Sen sa då mamma att hon hade lagt undan när hon hade fått växel i ovikta tior. Hon hade då en hel bunte med ovikta tior så då fick jag ta ett par stycken därifrån. Så på det sättet kom det igång (Fredrik).

Även om det inte med säkerhet går att uttala sig om korrelationen mellan föräldrarnas samlarintresse och barnens, så kan det hävdas att de barn som under sin uppväxt ges tillgång till samlandets regelverk – vilket syns tydligt i Fredriks fall – också åtminstone kommer att reflektera över detta. Ju mer en individ är i kontakt med en viss socialt organiserad aktivitet desto sannolikare är det att denne lär sig regelverket som omgärdar detta och därmed är åtminstone grunden lagd för att anamma detsamma. Det fungerar dock inte med deterministisk giltighet på något sätt.

Även vuxna individer som aldrig tidigare kommit i kontakt med samlandets regelverk som barn kan lära sig att samla på regelanpassat vis. Jag ska härnäst se till några empiriska exempel på detta.

> Och då när man gått och plockat och mätt sockerbetor, för det gjorde man förr i tiden nämligen. För de skulle ha betalt efter per tusen meter. Och när man gick så mycket, så kollosalt mycket ute i markerna så kunde man hitta saker, och intresset sitter direkt där. Man tänkte: det va ju intressant att jag kunde hitta saker som var 4000 år gamla (Ingvar).

Orden är Ingvars, och han berättar här om hur han först i vuxen ålder kom i kontakt med stenåldersföremålen när han jobbade på ett jordbruk. Han blev omedelbart intresserad av stenålderföremål, vilket kan ses mot bakgrund av hans redan tidigare historiska intresse. Ingvar är ofta ute och går i traktens marker; ibland hittar han föremål och ibland inte, men minnet av tidigare fynd bärs färskt i minnet. Även om det var många år sedan Ingvar jobbade, så samlar han alltjämt på samma typ av föremål enligt samma tillvägagångssätt, även om han idag utvecklat sitt samlande mer regelanpassat. Nästa två exempel på vuxna som börjar samla kommer från Judith, en kvinnlig porslinssamlerska, och Lena, som samlar på frimärken.

> Jag började någon gång i slutet av 40-talet, och det var tallrikar – ostindiska från olika perioder, årtal. (...) Det började hos en prästfru, för jag var med i en syförening, och hon hade, inte tallrikar utan figurer. Var och en har sina intressen. Men där fick jag adressen till en Andersson, och hon hade ju massor av porslin. Så det var på så vis jag började samla. Jag har alltid tyckt om vackra saker, ända sedan jag var lite. Och sedan kom jag i kontakt med denna fru Andersson och där blev intresset ännu större, för hon var fantastiskt duktig till att kunna berätta om det (Judith).

Lena samlar idag på frimärken, efter det att hon gett bort nästan hela sin tidigare ”katt-samling”, det vill säga sin samling av prydnadskatter av olika slag och i olika material:

> Jag har bara behållit några få som jag tycker om. Men det började med katter. Det började med att jag tyckte liksom man skulle köpa med sig någonting när jag var bortrest. Sen blev det fler och fler, och sen blev det för många och sen blev det inget roligt längre. Sedan blev det frimärken. Det var 84, det var en riktigt tråkig sommar och jag var hos min dotter – hon bodde i [orten x] då. Hennes dåvarande man var lite av en samlare. Det var en tråkig sommar och jag tror att det var då jag tittade lite på vad han samlade, och så fick jag väl det med mig. Så kan det va – tillfälligheter (Lena).

Även om alla samlare börjar samla på olika sätt har de alla något gemensamt, nämligen att samlandet alltid börjar genom en tillfällighet, gödd av spontan nyfikenhet inför ett visst ting som man vill veta mer om och lära känna. Sådan nyfikenhet går inte förlorad för att individen blir äldre, den kan däremot i vissa fall uttryckas med hjälp av samlandets regelverk. Annorlunda uttryckt, lekfullt kreativa handlingar kan med kunskap i en specifik aktivitets regelverk uttryckas som spelmässigt kreativa handlingar.

Strävan efter upplevelsen av erkännande

Utifrån ovan sagda vore en berättigad fråga varför individer söker sig till samlargemenskaper. Det enkla svaret torde vara att det är ett vanligt sätt för alla individer, oberoende av intresseområde, att lära känna andra individer med liknande intressen. Ett mer målrationellt eller strategiskt svar på frågan är att med hjälp av andra samlare kan det egna samlandet berikas med nya ting och kunskaper om ting. Detta blev tydligt tidigare då jag berättade om hur Fredrik agerar mellanhand till en mer ”etablerad” samlare. Även Göran och Harriet uttalande nedan andas strategiskt tänkande, parat med mer sociala aspekter:

> Vi stod på en samlarmarknad i [orten x] nu i söndags och sålde, och köpte också en del. (…) Det liksom betalar ju samlandet, resandet – hjälper till i alla fall. Och så kommer man ju ut och har roligt också, att snacka med folk.

Ett mer grundläggande svar på frågan om varför individer söker sig till samlargemenskaper kan dock baseras på begreppet ömsesidigt erkännande, som jag diskuterade i föregående kapitel. Slutsatsen här var att samspel med andra människor erbjuder oss starkare upplevelser av erkännande än samspel med ting. Att söka sig till samlandets gemenskap handlar på detta sätt inte bara om nöjet i att umgås med andra samlare eller i att delta i föreningsverksamheter. Det handlar, skulle jag vilja hävda, på en grundläggande nivå om den positiva upplevelsen av att få sina egna handlingar, sina intressen, och därigenom sig själv som person, godkänd och accepterad av andra människor. Vem förstår individens handlingar

bättre än andra individer som utför liknande handlingar? Ting skänker upplevelsen av ett tämligen ensidigt erkännande, men i samspel med andra individer, kan tings erkännandepotential förvandlas till upplevelsen av ömsesidigt erkännande.

Erkännandesträvan kan naturligtvis ta sig sådana uttryck som identifierats av andra samlarforskare, exempelvis som en strävan efter status och prestige (jfr Rigby & Rigby 1944; Clunas 1991; Muensterberger 1994; Belk 1995; Long & Schiffman 1997). Belk (1995/2001:68) skriver i detta avseende:

> The collector may seek out others as kindred spirits sharing a common passion, to learn from them, or to compare their collections to his or her own in order to see 'How am I doing?'

Utifrån mitt interaktionistiska perspektiv vill jag hävda att alla olika "konkurrenssträvande" motiv till samlandet genomsyras av individers strävan efter att uppleva sig som någon i relation till andra, det vill säga upplevelsen av att såväl vara delaktig i ett gemensamt projekt som att uppleva sig själv som en unik individ. Vikten av andra människors blickar kan illustreras med hjälp av Carls följande reflektion.

> Om jag säger så här: att dela samlandet med någon annan på ett eller annat sätt är nog ändå ganska viktigt. Jag tror att många av dom här skulle nog annars bara sitta ensamma hemma, och det är kanske inte det man vill egentligen. Man vill ändå få respons på att man gör det. Det är en tillfredsställelse att det finns andra som delar samma intresse, som man kan byta och prata med om det här. Att dela med sig. Även om det är ett fåtal gånger som man möts via föreningen så är det nog viktiga stunder tror jag ändå. Nu har jag suttit hemma kanske och plockat och samlat, kategoriserat, så går man dit och så räcker det kanske med en pratstund. Just det här att man delar det med någon. Det är nog inte helt oviktigt. (...) Jag skulle se det som att är det ganska ologiskt och hålla det för sig själv. Det rimmar illa med den mänskliga psykologin. Man vill berätta eller förmedla någonting: det här gör jag! (Carl)

Carls ord illustrerar motsatsen till en inte ovanlig uppfattning om samlandet, nämligen att detta skulle vara en exklusiv enmansaktivitet och att samlaren skulle vara något av en enstöring. Sant är troligtvis att många samlare förmodligen inte direkt vantrivs i ensamhet med tingen, eller solitär verksamhet med tingen, då det rent praktiskt skulle vara svårt att samla om man inte uppskattade den upplevelse av motstånd och kreativa problemlösningar som tingen kan erbjuda. Skulle jag ha någonting att tillägga Carls ord skulle jag avsluta med, inte bara, ”det här *gör* jag” utan även: ”det här *är* jag!”. Det handlar om vikten att erfara andra människors erkännande av min verksamhet och därigenom mig själv. När individen kan föregripa de andras förväntade handlingar så kan denne uppleva samma slags förväntningar som de andra deltagarna upplever, vilket upprätthåller känslan av en stabil identitet och ordnad världsbild. Fredrik uttrycker detta med orden: ”Att visa upp sin samling är en del av samlandet tycker jag”. Ett påstående som han dessutom lever upp till genom att administrera en personlig hemsida där han visar och informerar om sina sedlar och mynt. Att vara någon i relation till andra torde vara, tolkat utifrån en meadsk teoribildning, orsaken till att samlare, av samma saker, söker sig till varandra, eller åtminstone söker sig till ett gemensamt meningssystem inom vilket de kan kommunicera sinsemellan och göra sig själva förstådda och uppleva erkännande.

Det kan påpekas, i enlighet med Meads tanke om abstrakta sociala grupper, att medlemskap i, eller ett anammande av, en samlarpraktik inte nödvändigtvis måste innebära aktiv närvaro vid föreningsmöten och dylikt. Att lära sig och identifiera sig med en grupps regelverk kan även ske på distans, det viktigaste är dock att individen ifråga lär sig att praktisera gruppens specifika regelverk. Sådant tillgodogörande av en grupps meningssystem kan göras indirekt med hjälp av andra människor, vilket blir tydligt ifråga om de handböcker i samlandets konst som jag tidigare hänvisat till. Litteratur om hur man som samlare ska granska, hantera, bedöma och värdera, förmedlar på detta vis samlandets regelverk på samma sätt som den kroppsliga närvaron i en samlarförening kan erbjuda. Möjligtvis skulle man kunna spekulera i att en hel del samlare som först närmar sig samlandets praktik via böcker eller andra

informationskanaler, sedermera övergår till ett direkt, eller kroppsligt, deltagande i samlarföreningar.

> Man kan säga så här, jag samlade innan, men när jag fick kontakt med kollegan så blev det lite mer seriöst. (…) Det [det tidigare samlandet] har alltid varit på låg nivå, det har inte varit direkt några stora kostnader, det har alltid varit ett intresse, att vilja veta något mer (Carl).

Först när Carl lärde känna en kollega på jobbet som visade samma intresse som han själv för antika mynt följde han med och blev medlem i den lokala samlarföreningen. Därigenom växte hans intresse, berättar han, och samlandet utvecklades ”mer seriöst”. Flera av mina intervjupersoner återberättar liknande historier, exempelvis Evert som uttrycker det som att han ”fick en nytändning” när han gick med i en lokal samlarförening. Att individer med liknande intressen sluter sig samman i olika gemenskaper, hur löst organiserade de än må vara, kan sålunda förstås som en fördjupning av relationen till såväl de aktuella tingen som andra individer med liknande samlarintressen.

Professionella samlare och amatörer

Jag har hittills diskuterat relationen mellan människor och ting i anslutning till samlandets organiserade regelverk. Att tillskansa sig nya regelverk och perspektiv leder oundvikligen i någon mån till en utvecklad generaliserad andre eftersom ny kunskap om världen inkorporeras till den tidigare. Men att utveckla, eller förnya, sin syn på omvärlden i enlighet med regelverkets syn- och tänkesätt leder inte nödvändigtvis, som jag diskuterat, till total anpassning därefter, utan snarare till möjligheten att samordna sina handlingar gentemot ting i enlighet med regelverkets ramverk, det vill säga det gemensamma meningssystem som skapats genom samlares handlingskoordinerande.

Ju mer en individs handlingar avpassas till samlandets regelverk, desto seriösare kommer denne också att bli betraktad som av andra. Att till exempel anlända till en ”myntträff” med andra samlare och uppvisa sina mynt i slarvigt förpackade eller

oorganiserade askar skulle inte bemötas med någon större respekt (och erkännande) från övriga myntsamlare. Systematik och ordning ger således också signaler till andra myntsamlare om hur noggrann och seriös man är i sitt värv. Danet & Katriel (1989:260) har förklarat detta på följande vis:

> For collecting to be a socially appropriate activity, collectors must create and follow procedures for cultivating the collection. These procedures relate to the ways in which new objects are acquired, the care and display of objects, and the place of collecting in individuals' lives. The overpassionate collector is considered crazy, sick et cetera, whereas some minimal level of activity is required for a person to be considered a collector.

Intressant i detta avseende är att Danet & Katriel pekar på den svåra balansgången mellan lekfullhet och spelmässig rationalitet som alla samlare måste förhålla sig till, åtminstone de som söker delaktighet med andra samlare i olika samlarföreningar och sammanslutningar. Alltför stor portion lek betraktas ofta som oseriöst, något som för tankarna till barns lekfulla samlande, eller till den patologiske samlaren (Long & Schiffman 1997:497). Samtidigt är det möjligt att argumentera för att det krävs en ”lagom” dos lekfullhet för att individen nyfiket ska bibehålla sitt samlarintresse, det vill säga intresset i att nyfiket och lekfullt fortsätta söka efter nya ting och att lära känna dem för att kunna bedöma dem i relation till andra ting.

Det talas inom samlarforskningen ibland om olika ”samlartyper”: *riktiga samlare* kontra *amatörer*, *konnässörer* kontra *lekmän*, *samlare* kontra *hamstrare* – åtskillnaderna mellan olika typer av samlare har gjorts och kan göras på många fler sätt (Elsner & Cardinal 1994; Belk 1995/2001; Pearce 1995/2002). En annan vanlig uppdelning av olika samlartyper är den som Danet & Katriel (1986) gör mellan *samlartyp A* och *B*. Typ A-samlare karaktäriseras som primärt intresserade av det estetiska eller den känslomässiga behållningen som de erhåller med hjälp av samlarföremålen. Typ B-samlare drivs på motsatt sätt primärt av ett målrationellt och systematiskt intresse med tydligt uppställda kriterier för att fullända

sin samling. Belk anammar Danets & Katriels tanke om de två samlartyperna i sin konsumtionsfokuserade forskning:

> Since the Enlightenment, being a connoisseur has meant specialized knowledge about an area of collecting and the corresponding abilities to classify collectibles according to acceptable taxonomies, to possess and exercise taste and judgement, and to assess authenticity and value. In other words, the amateur collector is a passionate subjective consumer, while the connoisseur is a rational objective expert. This is not to say that these categories never intermingle (Belk 1995/2001:45).

Det existerar på detta sätt en genomsyrande tanke i tidigare samlarforskning om den ”riktige” alternativt ”professionelle” samlaren i kontrast till ”amatören”, det vill säga den som samlar lite på vad som helst utan tydligt uppställda kriterier. När Fredrik till exempel beskriver sitt allra första samlande av hockeybilder, uttrycker han en viss tveksamhet inför att kalla detta ett samlande: ”men jag vet inte om man ska räkna det (...) det var inte organiserat”. Även Everts ord klingar av igenkännande.

> Jag var väldigt tidigt väldigt intresserad av mynt, jag vet inte varför egentligen. Jag tror det började med, jag var inte så gammal, jag tror inte jag hade börjat skolan ens, så fick jag ett jubileumsmynt i present utan min moster eller nån. Och jag tyckte det var spännande och så började jag rota i föräldrarnas börsar så: kan jag få det och det. Och sen blev det mer och mer systematiskt liksom, man letar efter årgångar och olika varianter. Sen fortsatte man på det sättet (Evert).

Paul van der Grijp (2002) skriver utifrån frimärkssamlandet om vad som gör samlare till ”riktiga” samlare. Hans sammanfattande slutsats grundas på samlarens ekonomiska intresse och om samlaren gjort sitt samlande till en profession eller ej. Om samlaren inte gjort detta så räknas denne till gruppen av amatörsamlare; möjligtvis kan, enligt van der Grijp, dessa samlare vara *ekonomiskt intresserade*, men inte *ekonomiskt drivna* i sitt samlande – detta till skillnad från de professionella filatelisterna, vars vinster alltid går tillbaka och in i

samlingen i form av nyförvärv (van der Grijp 2002:42; jfr Rheims 1959/1961; Gelber 1992).

Jag vill hävda att klassifikationer av samlartyper likt dessa ovan underlättar iakttagelser i skillnader mellan olika individuella samlare, men de fördunklar samtidigt det processuella i samlandet, det vill säga att samlandet är något som måste utvecklas medelst internalisering av det organiserade samlandets regelverk. Sådana dikotomier fördunklar dessutom det nyansrika och dynamiska i samlandet, det vill säga att organiserade samlare inte i alla situationer förhåller sig till samlarföremål på ett strikt regelanpassat vis, utan stundtals också mer lekfullt.

Det kan tilläggas att långt ifrån alla samlare övergår från att vara lekfulla (amatör-)samlare till spelmässiga (professionella) samlare. Inte heller ser alla samlare det som ett mål att bli en ”professionell samlare”. Jag skulle till och med vilja hävda att majoriteten individer som samlar mer lekfullt är tillfreds med detta – de har roligt med de ting som de införskaffar och kommer kanske aldrig att slås av tanken att deras många ting skulle kunna betraktas som en samling. Som exempel på detta vill jag referera till Harriet som samlar tillsammans med sin make på ett sätt som verkar vara i allra högsta grad ett tvåsamhetens lekfulla projekt. Harriet samlar på allehanda föremål som möbler, tavlor, glas, lampor, porslin, allmogeredskap, figurer, spargrisar, leksaker, krus, djurfigurer, tomtar, salt- och pepparkar, ljusstakar, med mera. I likhet med andra mer lekfulla samlare (som jag i kapitel 6 närmare ska behandla) så är det också självklart för Harriet att *använda* sina samlingsföremål. Detta samlarpar håller sig inte heller regelmässigt till ett samlarområde, eller som Harriet uttrycker det: ”Vi har inte en sak, vi har lite om mycket”. Pengar verkar dessutom mest vara ett onödigt ont som kan hindra dem från att köpa intressanta saker. Kanske låter det som om jag trivialiserar Harriets och hennes makes samlande, men tvärtom är mitt syfte här att belysa ett samlande präglat av hög grad av lekfullhet utan ambitioner att strikt anamma det organiserade samlandets regelverk.

På motsvarande sätt praktiserar inte heller – som tidigare exemplifierades – alla mer regelanpassade samlare sitt samlande på ett distanserat och ”professionellt” sätt hela tiden – även dessa

praktiserar stundtals en mer lekfull inställning till tingen och samlandet.

Avslutande kommentarer: man föds inte till samlare, man lär sig bli det

Jag inledde detta kapitel med hjälp av Hesse som med sin skönlitterära penna närmat sig temat för detta kapitel, nämligen samlandet analyserat utifrån människors lekfulla och spelmässiga kreativa handlingar gentemot ting. Jag ska här återvända till Hesses inledande ord.

Likt alla specifika organiserade aktiviteter som innefattar något slags regelverk för vad som är bättre och sämre sätt att utöva den aktuella praktiken på, så bär också olika samlarområden på sin formalia. Detta synliggörs av Hesse när han beskriver hur Emil, lärarsonen med redan stor kunskap i fjärilsamlandets regelanpassade praktik, kritiserar huvudpersonen för dennes lekfulla, och därigenom i viss mån ”amatörmässiga”, inställning till fjärilsamlandet. När Hesses huvudperson visar upp sin nyinfångade fjäril så äger han inte (ännu) den erfarenhetsmässiga kunskapen om hur han på ett samlarlegitimt vis ska förhålla sig till fjärilen, det vill säga hur han ska handla gentemot den på ett sätt som andra fjärilssamlare, likt Emil, kan förstå och uppskatta. Han har kort sagt inte lärt sig att samordna sina handlingar gentemot tinget i enlighet med samlandets regelverk och i relation till andra samlare.

Hesses text är ett illustrativt exempel på vad jag kommit att förstå som det lekfulla och spelmässiga samlandet baserat på den kreativa handlingens åldersneutralitet. Jag har diskuterat hur vuxna individer handlar tämligen lekfullt med nya ting. Hesses citat illustrerar också det motsatta förhållandet, nämligen barnets lekfulla men likväl regelanpassade samlande. Faktum är att det även existerar regelböcker i samlandets hantverk som direkt vänder sig till barn; utgiven på svenska finns till exempel Mick Mannings & Brita Granströms *Samlarmani* (1998/1999). Även om denna bok präglas av en pedagogisk uppmaning till barns lekfulla nyfikenhet inför att upptäcka världen, så innehåller den många tips på förhållningsregler som till exempel hur barnet kan ordna, etikettera och uppvisa sina

samlarföremål på ett roligt och systematiskt sätt. Barns samlande behöver med detta sagt inte alls vara så regellöst och irrationellt som det vid första anblicken kan te sig – och som hävdats i viss samlarforskning – då det även för dessa lekfulla samlare finns det riktlinjer att förhålla sig till. På detta sätt är inte kreativa handlingar hänvisade till antingen barn eller vuxna, de skiljer sig bara åt beroende på mängden tillgodogjord kunskap i det organiserade samlandets regelverk.

Som rubrik på detta avslutande avsnitt – ”man föds inte till samlare, man lär sig bli det” – har jag använt en parafras på Simon de Beauvoirs (1949/2002) kända devis. Budskapet korrelerar med hur jag tolkat utvecklingen av ett ”riktigt” samlande, alltså det organiserade samlandet. Inget samlande tar dock sin början i det regelanpassade samlandet. Vi återvänder alla till de ting som vi uppskattar och intresserar oss för på olika individuella sätt, baserat på tidigare erfarenheter och framtida ideala aspirationer, vilket skänker oss ett visst upplevelsemässigt erkännande av vår person. Först genom ökad kunskap i samlandets organiserade praktik kan dock individen börja tillägna sig samlarens rationella kvantitativa, jämförande och värderande blick på sina ting i enlighet med specifika kriterier. Det enskilda tinget är emellertid alltjämt värdefullt och intressant i sin singularitet, till vilket individen, oavsett ålder, alltid stundtals återvänder till i lekfull handling.

Samlandets genus

> 'Oh, what a lovely bear!' All her shrewdness has vanished instantly. She grasps the creature so tightly round its middle that she can't let it go. This silver-gilt animal fashioned in Danzig four centuries ago has so captivated her that for a moment she is a she-bear herself. She starts bargaining, but without conviction, feeling as if the animal was part of her (Rheims 1975/1980:212).

Maurice Rheims beskrivning om kvinnan som blir fullständigt betagen i ett ting illustrerar ämnet för detta kapitel: kvinnors och mäns relation till ting och deras respektive möjlighet att identifiera sig med det organiserade samlandets regelverk och praktisera ett ”riktigt” samlande.

Bakgrunden till detta kapitel är den vanligt förekommande föreställningen att det företrädelsevis är män som samlar. Frågan om varför män samlar mer än kvinnor har under arbetets gång ställts mig flertalet gånger, av såväl kvinnor som män, och av både de samlare som jag talat med och andra jag diskuterat mitt arbete med. Frågan har utgjort ett flitigt ventilerat samtalsämne vid flera av de samlarsammanhang där jag närvarat (föreningsmöten och andra samlarträffar), därtill på många Internetbaserade samlarforum. Även redaktionen för den svenska tidningen *Antik och Auktion* (Wollin 1995:3) har belyst samlandets genus i en enkätundersökning som vände sig till tidskriftens läsare; redaktionen bad läsarna att svara på frågan huruvida de ansåg sig vara samlare eller ej: ”JA! svarade nästan alla manliga läsare. NEJ! sa

de kvinnliga". Frågan om varför det förhöll sig på detta viset blev vid detta tillfälle hängande i luften. [38]

För att besvara frågan varför kvinnor tenderar att se sig som samlare i lägre utsträckning än män avser jag här följa upp föregående kapitels analys av det regelanpassade samlandet som organiserad aktivitet. Åtskillnaden mellan lekfulla och spelmässiga uttryck för samlandet har jag hittills diskuterat i termer av skillnader i individernas deltagande i det organiserade samlandets gemenskap. Vad jag inte problematiserade i föregående kapitel är frågan om individers olika möjligheter att utveckla ett "riktigt" samlande. Det är vad jag i detta kapitel avser göra. En sådan ambition inbegriper nödvändighet av att belysa individers olika strukturella möjligheter att tillgodogöra sig ett och samma meningssystem och få olika samlaruttryck legitimerade och accepterade som "riktigt" samlande.

Om jag hittills undersökt den universella dynamiken mellan människors relation till ting – alltså den generella teorin för hur alla individer förhåller sig kreativt till ting – så ska jag i detta kapitel undersöka vad det kan bero på att alla kreativa handlingar gentemot ting inte uttrycks, alternativt betraktas, som ett samlande. I detta avseende skulle det vara tänkbart att även analysera andra gruppers potentiella svårigheter att få sitt samlande legitimerat och erkänt som ett "riktigt" samlande, exempelvis barns men det vore också möjligt att se till variabler som etnicitet och klass i detta avseende. I detta arbete tar jag emellertid fasta på variabeln kön eftersom den ligger till grund för en vanlig föreställning. Genom att undersöka kvinnors och mäns samlande utifrån den vidareutvecklade kreativa handlingsteorin avser jag berika förståelsen för hur respektive må såväl uppleva det lättare eller svårare att anamma det organiserade samlandets regelverk som att se sig själva som samlare.

Jag tar härnäst (a) ta min utgångspunkt i föreställningen om "den manlige samlaren" och dess förankring tidigare

38 Inga fler detaljer om enkätundersökningen publicerades.

samlarforskning; därefter (b) vänder jag mig till kvinnors och mäns kreativa handlingar gentemot ting i relation till det organiserade samlandet. I detta avseende kommer jag att hämta hjälp av Kathy Fergusons (1980) feministiska och strukturalistiska tolkning av Mead. Slutligen (c) ska jag relatera de teoretiska tankegångarna till tre empiriska exempel – tre kvinnliga samlare.

På detta sätt strävar jag i detta kapitel efter att problematisera föreställningen om samlandet som företrädelsevis manlig aktivitet, och därigenom också om kvinnors ofta påstådda ointresse, eller åtminstone icke-deltagande, i samlandets aktivitet.

Kvinnors samlande i tidigare forskning

Trots, eller kanske tack vare, föreställningen om samlandet som en företrädelsevis manlig aktivitet, så existerar lite forskning om kvinnors samlande. Faktum är att det nästan helt saknas statistik över frekvensen av vuxna kvinnors samlande. I det följande ska jag redogöra för den forskning som trots allt existerar.

Samlandet baserat på könsstereotypa egenskaper

En hel del av den forskning som intresserat sig för samlandets genus har förklarat skillnader mellan kvinnors och mäns samlande mot bakgrund av könsstereotypa egenskaper. Ernst Jünger har till exempel analyserat samlandet utifrån det ”systematiska tänkande” som Jünger identifierat som det elementära och väsentliga karaktärsdraget för en ”riktig” samlare (likt en måttstock för huruvida man är samlare eller ej). Samlandet är, enligt Jünger, ett uttryck för ett mänskligt behov av systematik, men eftersom kvinnor inte samlar i samma utsträckning som män (åtminstone inte på samma sätt) så blir resultatet av denna tankekedja att kvinnor inte heller är lika systematiska i sitt tänkande och agerande som män. Kvinnor kan visserligen, enligt Jünger, dela männens passion i högre eller lägre grad, dock, skriver han (Jünger 2004:39):

> upplever de [de kvinnliga samlarna] den för det mesta snarare via mannen än tillsammans med honom, och deras delaktighet upphör när de avlägsnar sig från eller skiljs från honom. Den sanne eller rent av maniske samlaren som typ finner man hos dem knappast.

Ett andra exempel på hur tidigare forskning har behandlat skillnader mellan kvinnors och mäns samlande är hämtat från Fredrick Baekeland (1981:47); när han svarar på sin egen fråga om varför så få kvinnor samlar på konst lyder förklaringen:

> We rarely think of accumulations of dresses, shoes, perfumes, china and the like as collections. (...) Men's collections, however, be they of stamps, cars, guns or art, tend to have clear-cut thematic emphases and standard, external reference points in public or private collections. Thus, women's collections tend to be personal and ahistorical, men's impersonal and historical, just as, traditionally, women have tended to have a relatively greater emotional investment in people than in ideas and men to some extent the reverse.

Baekeland uppmärksammar härigenom ett specifikt ”kvinnligt” samlande som alltså tar sig mer personliga, känslomässiga och ahistoriska uttryck jämfört med ”manligt” samlande. Tyvärr utvecklar han inte närmare frågan om det specifikt kvinnliga samlandet, utan retirerar till könsstereotypa skillnader mellan kvinnor och män. Liknande tankegångar framträder även tydligt i hur Rigby & Rigby (1944:326f) härnäst förklarar skillnaderna mellan ”kvinnligt” och ”manligt” samlande.

> Perhaps the crux of the matter lies in the fact that grand scale collecting almost always calls for aggressive and material ambition to a degree uncharacteristic of women, aside from women's historic economic position. Those who came within hailing distance of collecting giants were women who seemed to exhibit the masculine strain of a highly developed competitiveness, although this in no way detracts from the position of women as amateurs.

Att hänvisa samlandet till ”manliga” egenskaper på detta vis, exempelvis i termer av *aggressivitet*, *materiella ambitioner* och *utvecklad konkurrenskraft*, är vanligt förekommande – inte minst inom den psykoanalytiskt orienterade samlarforskningen (jfr Clark 1963; Baudrillard 1968/1996; Formanek 1991/1994; Olmsted 1991; Muensterberger 1994). För att samlandet ska räknas som ett ”riktigt” samlande, enligt Rigby & Rigby, krävs alltså en adekvat dos ”manliga” egenskaper. Huruvida nämnda forskare anser att dessa könsstereotypa egenskaper är medfödda, alltså psykobiologiskt grundade, eller djupt förankrade i kulturen, låter jag vara osagt då det inte tydliggörs. Intressant i Rigbys & Rigbys citat är att de poängterar att även i de fall kvinnliga samlare visat prov på manliga egenskaper så har de likväl oftast betraktats som amatörer, alltså inte som ”riktiga” samlare. På detta sätt väcker författarna en tanke om att ”riktigt” samlande kanske inte enbart baseras på ”kvinnliga” respektive ”manliga” egenskaper, utan skulle också kunna ha någonting att göra med kvinnors och mäns olika, främst ekonomiska, tillgångar. Detta är tankegångar jag strax ämnar återvända till. Först ska jag vända mig till barns samlande, eller rättare sagt till flickors respektive pojkars samlande. Anledningen till detta är logiken att om samlandet beror på biologiskt betingade ”manliga” egenskaper – vilket exempelvis Jünger verkar mena – torde slutsatsen bli att pojkar samlar mer än flickor.

Flickors och pojkars samlande

Som jag redan påpekat saknas det statistiskt underlag för kvinnors respektive mäns samlande för att analysera samlandets frekvens och fördelning. Visserligen existerar det ett fåtal undersökningar gjorda inom enskilda samlarområden, men dessa ger ingen adekvat översikt över kvinnors och mäns generella samlande – de är heller inte utformade att undersöka detta. En av de mer omfattande undersökningarna i detta avseende är Crispells (1988) undersökning som uppskattar att 41% av alla myntsamlare i USA utgörs av kvinnor, respektive 49% av alla frimärkssamlare (Crispell 1988:41). Detta angivna undantag är intressant då det pekar på ett högt deltagande bland kvinnor. Något bättre underlag har

genererats inom forskning av barns samlande. Även om många av de tidigare refererade studierna om barns samlarvanor (Frear Burke 1907; Stanley Hall 1907; Durost 1932; Newson & Newson 1968; Danet & Katriel 1988; Baker & Gentry 1996) inte rapporterar utifrån variabeln kön, så finns det åtminstone några som uppmärksammat samlandets genusmässiga aspekter. Durost (1932) har exempelvis utifrån en undersökning hävdat att pojkar vid en ålder av tio ägde i genomsnitt 12.7 samlingar, och flickor ägde genomsnittligt 12.1. En liknande studie av Newson & Newson (1968) visade att 80% av alla pojkar och 66% av alla flickor vid ålder av fyra samlade på någonting.

Även Bakers & Gentrys (1996) undersökning om barns samlarvanor kan anföras. Även om Baker & Gentry inte fokuserar på skillnader mellan flickors och pojkars samlande, så kan deras urval tolkas i linje med ovan anförda studier. Sammanlagt intervjuades nämligen 79 barn utifrån ett slumpmässigt urval. Av dessa var 35 pojkar och 44 flickor, vilket innebär att cirka 56% av de slumpmässigt utvalda intervjupersonerna utgjordes av flickor – inte heller i denna undersökning verkar det alltså varit problem med att hitta flickor med samlarintresse.

Även om dessa uppgifter enbart sträcker sig till barns samlande, så finns det hos dessa inget nämnvärt stöd för att samlandet skulle vara ett manligt särdrag, alltså baserat uteslutande på ”manliga” egenskaper. De skillnader som kan observeras är trots allt mindre än likheterna. Alla tillgängliga studier pekar, om än i olika variation, på liknande resultat, nämligen att så gott som alla barn har samlat på något under uppväxten – pojkar som flickor. Det bör påpekas att även om barns samlande skulle kunna vara av spelmässig karaktär, så är det troligt att det samlande som undersökts i ovan anförda studier är av mer eller mindre lekfull karaktär (åtminstone framkommer det tydligt i Bakers & Gentrys artikel).

Mot bakgrund av den tidigare forskningen kan det konstateras att det inte föreligger några väsentliga skillnader mellan pojkars och flickors *lekfulla* handlingar gentemot ting och deras respektive intresse i och möjlighet att samla på ett mer lekfullt sätt. Med detta sagt ska jag återvända till den fråga som jag tidigare väckte,

nämligen kvinnors och mäns olika ekonomiska eller materiella möjligheter att utveckla ett mer *spelmässigt* samlande.

Materiella tillgångar: möjligheter och hinder

I ett historiskt perspektiv har kvinnor generellt såväl förvaltat betydligt mindre pengar som förfogat över eget utrymme jämfört med män. Det har varit mannen som stått för den huvudsakliga inkomsten och därmed även varit ägare till hus och hem, om än det ofta fallit på kvinnans lott att bedriva underhållet av detsamma. ”A woman must have *money* and a *room of her own* if she is to write fiction”, skriver Virginia Woolf (1928/2004:4) i sin klassiska bok *A room of one's own*. Woolf skriver visserligen om kvinnors begränsade materiella möjligheter att utveckla ett eget författarskap, men samma argument låter sig enkelt appliceras på samlandet. Pengar och eget rum utgör, enligt Woolf, två grundläggande variabler för alla människors intellektuella emancipering. Förutom den uppenbara nödvändigheten av pengar att köpa samlarföremål med, behövs också eget rum för att förvara tingen. I en av de sällsynta böcker som exklusivt behandlar kvinnliga samlare, *Great Women Collectors,* författad av Charlotte Gere & Marina Vaizey (1999:12), belyses tydligt denna materiella tillgångstanke.

> Almost without exception, the significant women in this typically overwhelmingly masculine field have been rich – some very rich – and they belonged to the upper classes. They have had money; and they have had time.

I boken går det att exempelvis läsa om Katarina den stora (1729-1796) som var en stor samlare av allehanda föremål. Hon hade inköpare runt om i Europa som köpte in stora samlingar och kända konstverk för hennes räkning. Vid hennes död omfattade hennes samlingar så gott som allt av det bästa inom konst, smycken, böcker och porslin (Rigby & Rigby 1944:212; Gere & Vaizey 1999:33ff). En annan samtida samlare var Madame de Pompadour (1721-1764) känd kanske främst som den franske kungens (Louis XV) älskarinna och betydligt mer okänd som samlare (Gere & Vaizey

1999:45ff). Även vår svenska drottning Kristina (1626-1689) brukar tillerkännas en samlarens epitet. Bland annat brukar mynt och medaljer – främst romerska – räknas till drottning Kristinas samlarområden (www.myntkabinettet.se), men i hennes samling ingick även en hel del konstverk, böcker och handskrifter (Buckley 2004:25ff).[39]

De kvinnor som beskrivs i Geres & Vaizeys bok var alla förmögna med stort inflytande över såväl kulturella som politiska sfärer, vilket i sin tur innebär en otvetydig maktposition på den sociala arenan. Att samlandet kräver materiella tillgångar är något som även framkommit i min egen empiri.

> I tidigt vuxenliv har man oftast inte råd eller tid att ägna åt samlandet, sedan kommer kanske familj och barn, då finns heller inte varken tiden, utrymmet eller pengarna (Arvid).

Arvid talar om sitt samlande som något som ”kommer och går i olika perioder i livet”, mycket beroende på de olika förutsättningarna som råder vid tillfället: ekonomiska och sociala. På liknande sätt talar David om sitt samlande.

> Det har varit uppehåll, kan jag säga, när barnen var små och så, på grund av det ekonomiska och tid. Det fanns ingen tid till det då. Det kom igång mer för ett tiotal år sen, när barnen blev utflugna. Då blev det mer, både för min fru och jag. Vi samlar bägge två (David).

Även om intresset för specifika ting och samlandet må ha funnits tidigt i livet, så återkommer flera av mina intervjupersoner till just familjens och arbetets begränsande inverkan på samlandet.

---

39 I Geres och Vaizeys bok kan man utvidga sina kunskaper om många fler kvinnliga samlare i historien, exempelvis Madame du Barry (1769-1793), kejsarinna Marie Feodorovna av Ryssland (1759-1828), kejsarinna Josefin av Frankrike (1763-1814), den amerikanskan kosmetikmagnaten Helena Rubinstein (1871-1965), med många fler.

> Tyvärr lägger jag inte ner så mycket tid på samlandet som jag skulle vilja. Allt det andra som de flesta av oss har som jobb, man har hus, man har familj… det blir inte så mycket tid över. Tyvärr. Det blir när tid ges, kanske ett par timmar i veckan. (…) Det är faktiskt en speciell glädje att bara gå runt och titta på saker, att komma bort ifrån... Nu kanske det låter som om alla som är samlare är verklighetsfrånvända, men det är en liten andningspaus, att få en paus i tillvaron. Om man lämnar en så går man in i en annan dimension (Carl).

Utan att gå närmare in på Carls specifika familjesituation så vore det förmodligen inte fel att hävda att den nödvändiga tid, som samtliga intervjupersoner ovan återkommer till, som krävs för att utveckla ett regelanpassat samlande trots allt traditionellt varit något av mannens privilegium. Man kan tänka sig att trots kvinnors traditionella plats har varit i hemmet, så har deras ”fri-tid” inte varit densamma som mannens ”fri-tid”, utan snarast präglats av ”arbets-tid” på grund av deras arbete med hushåll och barn. Många är de forskare som påvisat att denna ojämlikhet mellan kvinnors och mäns fritid inom hemmets väggar alltjämt är aktuell, alltså att män i högre grad än kvinnor tenderar att uppfatta sin fritid som egen tid att disponera fritt (Friberg 1990; Holmberg 1993; Roman 1994; Nermo 1994; Benjamin & Sullivan 1996; Nordenmark & Nyman 2003).

Till Woolfs argument om den nödvändiga tillgången av pengar och rum, kan alltså läggas tillgången till egen tid för att utveckla ett eget samlande. Det krävs tid att leta nya saker, tid att söka kunskap, och tid att organisera sina ting. Även om flera av de intervjuade männen som sagt berättar att samlandet kommit och gått i perioder, eller att de enbart kan ägna denna aktivitet ett par timmar i veckan, så skulle det kunna hävdas mot denna bakgrund att kvinnor upplever att de har ännu mindre tid att utveckla ett samlande eller disponera till sitt samlande. Detta är något som kommer till uttryck i till exempel Judiths oorganiserade och okatalogiserade samling av porslin. På min fråga hur hon samlar och organiserar sina föremål så svarar Judith att hon ”inte haft tid”; hon motiverar tidsbristen med orden:

> Vi hade ju arbetare här och maten skulle passas tre gånger om dagen, så jag har liksom inte… haft tid. Det har varit lite då och då, när det har blivit tid över (Judith).

De sociala strukturernas makt

I linje med den materiella tillgångstanken har Gere & Vaizey (1999:12f) hävdat att i takt med att dagens kvinnor, åtminstone i större omfattning och i större del av världen, kan äga större frihet över materiella tillgångar, så kommer vi också att se fler och fler kvinnliga samlare. Det är emellertid inte enbart materiella resurser som avgör huruvida kvinnor kan utveckla ett organiserat samlandet eller ej, utan också hur dessa identifierar sig med och tillgodogör sig samhällets, likväl som det organiserade samlandets, sociala strukturer.

Russel Belk & Melanie Wallendorf (1997) har i *Of Mice and Men: Gender Identity in Collecting* hävdat att det existerar ett motstånd mot att inkludera kvinnor i samlandets organiserade struktur. "Fear of woman as collector rather than consumer may well be because she symbolizes a threat to male control of capital and power in society", skriver Belk & Wallendorf (1997:9f). Därigenom påvisar de samlandets exkluderande ramverk utifrån rådande manlig hegemoni ifråga om makten över de materiella tillgångarna, men även ifråga om makten att tolka och definiera den etablerade sociala ordningen i samhället. Belk & Wallendorf menar vidare att kvinnliga samlare måste brottas med den traditionella föreställningen av "kvinnan som konsument" som de menar är etablerad i det moderna konsumtionssamhället. Denna slutsats kan jämföras med hur Saisselin (1986) analyserar hur borgarklassens kvinnor under 1800-talet kom att bli de främsta av konsumenter i takt med framväxten av den konsumtionsstinna och varuutbudsrika storstaden. Oavsett om kvinnorna själva handlade eller var föremålet för männens lyxkonsumtion (ifråga om kläder, smycken och andra exklusiva varor), så är det möjligt att se, enligt Saisselin, hur kvinnans roll som "konsument" etableras under 1800-talets moderniseringsyra, till skillnad från mannens roll som "samlare".

> Women were consumers of objects; men were collectors. Women bought to decorate and for sheer joy of buying, but men had a vision for their collections, a view of the collection as an ensemble, with a philosophy behind it (Saisselin 1986:68).

Geres & Vaizeys (1999) slutsats är att om kvinnor och män i lika hög grad ägde pengar, plats (och tid), så skulle de äga samma möjlighet att utveckla ett organiserat samlande. Eller på motsatt vis: om det är så att kvinnor inte samlar på grund av begränsade tillgångar, skulle detta betyda att individer (kvinnor som män) med begränsade tillgångar inte samlar. Riktigt så enkelt är det inte. Kvinnors och mäns handlingar gentemot ting sker alltid inom livsvärldens redan etablerade sociala eller symboliska strukturer. Dessa strukturer kan fungera, precis som materiella tillgångar, både inkluderande som exkluderande för olika individer. Jag ska längre fram i kapitlet visa exempel på samlare som äger de adekvata materiella tillgångarna men som likväl upplever svårigheter att betrakta sig själva som samlare och praktisera ett regelanpassat samlande. Redan här vill jag dock exemplifiera, med hjälp av Everts ord, de sociala strukturernas inverkan på myntsamlandets praktik.

> Mynt är en gubbasport. (...) Jag tror lite grann… om man går lite längre tillbaks, nu tänker jag inte på ungdomar, men strukturen i familjen var ju helt annorlunda förr. Jag menar, vem var det som hade inkomsten i familjen? Oftast så var det mannen va? Åtminstone den dominerande inkomsten. Jag tror man måste nog börja där någonstans. Det är nog såna gamla strukturer, och dom kan ju vara svåra att bryta (Evert).

Evert gör här parallellen mellan traditionella familjestrukturer, könsroller och framväxten av och deltagandet i det organiserade myntsamlandet. Tillgången till pengar har i historien ofta förenats med mannens roll som ”yrkesutövare” och ”familjeförsörjare”. Och även om det inte existerar några avsevärda materiella hinder för kvinnor av idag att samla på mynt så har myntsamlandet historiskt kommit att förknippas med en manlig aktivitet. Det är framodlade strukturer likt dessa som jag menar kan försvåra för kvinnor att hitta en plats inom det organiserade samlandet.

En förståelse för kvinnors och mäns respektive möjligheter att utveckla ett regelanpassat samlande och att erkännas som ”riktiga” samlare måste ta de sociala strukturernas makt i beräknande, det vill säga sådana samhällsetablerade strukturer som kvinnor och män har till sitt förfogande för utveckla och uttrycka sig själva, sina intressen och aktiviteter. Jag ska med anledning av detta härnäst analysera kvinnors och mäns samlande med hjälp av den kreativa handlingsteorin hand i hand med ett pragmatistiskt formulerat strukturperspektiv.

”Den manlige generaliserade andre”

I föregående kapitel undersökte jag hur individer som känner tillhörighet till samma gemenskap lär sig att samordna sina handlingar med varandra, vilket skapar övergripande strukturer av ömsesidiga förväntningar på ett visst handlande. Förväntningarna påverkar – både begränsande som möjliggörande – i sin tur individernas kommande handlingar. Alla organiserade aktiviteter utvecklar sina gemensamma referenspunkter, eller signifikanta symboler, vilket bidrar till att medlemmarna sinsemellan kan koordinera sina handlingar och kommunicera på ett effektivt sätt, och därigenom uppleva sig själva både som individer med unika identiteter och gruppmedlemmar med gemensamma mål och värderingar (jfr Mead 1934/1967:321ff).

Alla socialt organiserade grupperingar och aktiviteter existerar därtill alltid i relation till det övergripande samhälleliga meningssystemet (”the universe of discourse”) (Mead 1934/1967:157). Det utgörs av, för samhället, universella signifikanta symboler, vilka alla samhällsmedlemmar förhåller sig till oavsett olika grupptillhörigheter. Detta betyder att oavsett om jag anammar frimärkssamlandets organiserade regelverk eller hårdrockens (med tillhörande förhållningsregler vad gäller till exempel musiksmak, estetik och språkliga koder) är jag också

medlem i det svenska samhället och har gjort de gemensamma sociala responserna till mina egna. Det övergripande meningssystemet fungerar som ett slags facit för hur jag beter mig som funktionell samhällsmedlem.

Jag avser härnäst analysera människors kreativa handlingar gentemot ting inom ramen för det övergripande samhälleliga meningssystemet – ett meningssystem som, enligt Fergusons (1980) feministiska tolkning av Mead, utgörs av företrädelsevis manliga signifikanta symboler.

Internalisering av manlig symbolik

Alla organiserade aktiviteter och referensgrupper innehåller specifika regelverk, vilka fungerar i någon mån ”kontrollerande” i det avseendet att varje individ handlar och tänker i enlighet med dessa (Mead 1924-25/1981:291; 1934/1967:272). Det kan nämnas att vid ett av mina möten med myntsamlare – ett kombinerade föreningsmöte och auktion – godkändes nya medlemmar. I praktiken gick det till som så att föreningens ordförande redogjorde för vilka som ansökt om medlemskap och därefter tillfrågades församlingen om dessa kunde godkännas som medlemmar (varpå alla svarade ”ja” vid det tillfälle som jag var där). Detta godkännande kan tyckas vara ren formalia, men handlingen signalerar samtidigt en allvarligare sida, nämligen gruppens formella godkännande av nya medlemmar vilket samtidigt innebär formellt tillträde till det gemensamma meningssystemet (jfr Rigby & Rigby 1944:133f).

Det ska tilläggas att det kvinnliga deltagandet i samma myntsamlarförening är tämligen lågt, trots att man från föreningens sida uttryckligen efterlyser fler kvinnor. Det låga kvinnliga medlemsantalet bör alltså inte ses som ett aktivt utestängande av kvinnor. I syfte att förstå varför inte fler kvinnor syns i, inte bara denna samlarförening, utan inom det organiserade samlandet överlag, vänder jag mig alltså till Fergusons tolkningsförslag som grundas i en förståelse om mänskliga handlingar i relation till existerande sociala strukturer.

I *Self, Society and Womenkind* lyfter Ferguson (1980:54, 69f) framförallt fram Meads förbiseende av aspekten *makt* för människors möjlighet till interaktion. Ferguson hävdar att individer identifiera sig med samma meningssystem på olika sätt beroende på vilka som tidigare ägt tolkningsföreträde, eller som hon skriver, haft störst inflytande och möjlighet att definiera ”samhällets röst” (Ferguson 1980:16f). Med egna ord så innebär det att kvinnor och män ofta har, och historiskt har haft, olika möjligheter att etablera och förändra regelverken och meningssystemen som såväl präglar olika referensgrupper som det övergripande samhället.

Kopplingen blir här tydlig till den tidigare diskussionen om kvinnors och mäns historiskt sett skilda materiella tillgångar (jfr Belk & Wallendorf 1997; Gere & Vaizey 1999). Att kvinnor generellt sett i ett historiskt perspektiv haft mindre materiella tillgångar än män råder det liten tvekan om. Även om de materiella resurserna kan vara väsentliga när det handlar om att utveckla intressen och att etablera och omförhandla organiserade aktiviteters agendor, är dock problematiken mer komplicerad än så, om man lyssnar till Ferguson (1980:71):

> Once particular social acts are institutionalized, the power relationships within them are also institutionalized; that is, the ability of particular persons or groups to define the situation within which others must act is perpetuated. Power then resides in the institutional arrangements that give rise to and are in turn justified by the generalized other.

Alla individer utvecklas som sociala meningsskapande individer i relation till redan etablerade strukturer av förväntningar på specifika handlingar – om detta är Ferguson överens med Mead. Dessa strukturer är på intet vis oföränderliga, men de förändras inte lättvindligt, utan först i takt med att allt fler individer börjar samordna sina handlingar på ett nytt och annorlunda vis. Det som försvårar för kvinnor att förändra de seglivade strukturernas dynamik är, enligt Ferguson, dels deras ringare materiella tillgångar, men också att de institutionaliserade meningssystemen domineras

av ”manliga” symbolik. Ferguson (1980:155) skriver i detta avseende följande:

> All selves define themselves, at least initially, by reference to the standards of particular others and of the generalized other. The very act of thinking requires the generalized other because it consists of an internalized use of symbols that are socially defined. When women undergo this process of acquiring a self-definition by interaction with the generalized other, they are defining themselves by reference to standards that brand them as inferior. This is because the generalized other is male; it is the expression of the norms and rules governing a male-dominated society.

Jag förstår Fergusons vidareutveckling av Meads teori på följande vis: alla individer i ett samhälle internaliserar sedan barnsben samhällets övergripande ”universella diskurs”. Detta utgörs av det övergripande samhällets meningssystem bestående av symboliska betydelser vad gäller alla sociala objekt; vare sig det handlar om betydelsen av enskilda ting, verbala och icke-verbala handlingar eller specifika praktiker, så tränas alla samhällets medlemmar i detta samhälleliga meningssystem. Både kvinnor och män lär sig exempelvis vad en ”slips”, eller ”kostym” är – klädesplagg som traditionellt är förknippade med män och manlig symbolik. Detta betyder naturligtvis inte att enbart män använder sådana klädesplagg, men då kvinnor gör det måste de förhålla sig till hur andra människor betraktar detta klädesplagg. Alla individer införlivar de instiftade meningarna som genomsyrar såväl samhället som olika grupper för att överhuvudtaget bli en individ och samhällsmedlem. Dessa meningar är i mångt och mycket (historiskt) uppbyggda på och definierade i enlighet med stereotypt manlig symbolik. Det är på detta vis som jag tolkar det som

Ferguson skriver om att den generaliserade andre som manlig, eller ”den manlige generaliserade andre”.[40]

Genom kvinnors och mäns verbala och icke-verbala handlingar reproduceras signifikanta symboler. Ferguson tar främst fasta på sådana symboler som kommit att få stå som representanter för kvinnor och kvinnlighet – exempel på sådana symboler är enligt Ferguson *underordnad*, *svag* och *omhändertagande*. Dessa symboler finner samtidigt sin polariserade motsvarighet i mannens symbolvärld, i vilken symboler som *dominant*, *stark*, *mål- och tävlingsinriktad* är frekvent återkommande. Ett konkret exempel lånat från Ferguson handlar om hur kvinnor och män tränas i att använda sig av ögonkontakt och leende på olika sätt (jfr Ferguson 1980:165f).

Pojkar och flickor lär sig i tidig ålder vad det innebär att vara ”pojke” respektive ”flicka” vad gäller kläder, språk, uppförande och smak. Detta avspeglas också tydligt i vilka ting som pojkar och flickor relaterar sig till och samlar på, eller som Belk & Wallendorf (1997:24) formulerar det: ”Through collecting, culture is made visible”. Observationer i detta avseende har gjorts flertalet gånger; allt sedan Frear Burkes (1907) studie om barns samlarvanor så har det fortsatt att rapporteras att flickor i större utsträckning intresserar sig för, och samlar på, dekorativa föremål som blommor, bilder, monogram, knappar, smycken, dockor och saker relaterade till heminredning. Pojkar intresserar sig ofta på motsvarande sätt för föremål relaterade till tobaksindustrin, sportattiraljer, krigsleksaker, samt olika tekniska och mekaniska föremål (jfr Danet & Katriel 1988; Baker & Gentry 1996).

Att lära känna ett materiellt ting handlar mot bakgrund av denna tolkningsram om att lära känna ting med hjälp av de egna händernas manipulerande rörelser samtidigt som den handgripliga

40 I detta avseende skulle man med hjälp av Robert Connell (1995) kunna tillägga att den stereotypa manliga symboliken även kan upplevas problematisk för många män. Men trots att inte alla män agerar friktionsfritt i enlighet med den ”hegemoniska maskuliniteten” torde inte den normativa symboliken generellt upplevas lika problematisk för män som för kvinnor.

lära-känna-processen måste samordnas med de intersubjektivt upprättade symboliska meningar som redan är sedimenterade i det samhälleliga meningssystemet (och i olika referensgruppers specifika meningssystem). Detta är, som framgått av tidigare kapitel, en process som leder till en för individen unik generaliserade andre som på en och samma gång äger referenser till samhällets universella meningssystem – vilket enligt Ferguson i mångt och mycket är ett manligt definierat meningssystem och som gör att både kvinnors och mäns generaliserade andre i någon mån är en manlig generaliserade andre.

Det ”riktiga” samlandet är det ”manliga” samlandet

Om man följer Fergusons resonemang så är det möjligt att se hur könsstereotypa symboler genomsyrar det organiserade samlandets regelverk. Detta blir tydligt vid granskning av tidigare studier som mer ofta än sällan tillskriver det ”professionella” och ”riktiga” samlandet ett flertal stereotypt ”manliga” symboler eller karaktärsegenskaper, som *aggressivitet*, *systematiskt tänkande*, *tävlings- och jaktinstinkt* och *konkurrenskraft*. Därtill återkommer beskrivningen av samlandet i samlarlitteraturen som ett lustfyllt *arbete*; ett arbete som sker på fritiden och som kräver *ekonomiska investeringar* (jfr Johnston & Beddow 1986; Olmsted 1991; Gelber 1992; Belk 1995/2001; van der Grijp 2002). Både Danets & Katriels (1986) modell för ”typ A- och B-samlare” och van der Grijps (2002) modell för ”ekonomiskt drivna” kontra ”ekonomiskt intresserade” samlare, tangerar föreställningen om den arbetsamme, systematiske, (mål)rationelle och vinstintresserade, och därigenom ”professionelle” samlaren – en samlartyp som ofta återfinns i männens led då det historiskt också varit mannen som ansvarat för lönearbetet och familjens försörjning.

Vad detta betyder är att det organiserade samlandets regelverk – alltså samlandet inom ramen för det övergripande samhällets meningssystem – i mångt och mycket kommit att definieras som en aktivitet baserad på stereotypt manlig symbolik. I sin förlängning skulle en sådan argumentation leda till slutledningen att ju mer en individ samlar på ett sätt som överensstämmer med stereotypa

manliga karaktärsdrag och livsföringssätt, desto troligare skulle det vara att denne kommer att bli betraktad som professionell av andra samlare. Detta är en tanke som återfinns hos Belk (1995/2001:99):

> There are exceptions to these patterns, but collecting is most often a highly gendered activity with the greatest social sanction for those collections and collector traits that fit masculine sex-role stereotypes.

På samma gång som stereotypt manliga symboler kommit att förankras, och sanktioneras, i samlandets praktik, så har stereotypt kvinnliga symboler kommit förankrats i konsumtionens praktik (jfr Saisselin 1986; Belk 1995/2001). Detta resulterar i att det är svårare för kvinnor jämfört med män att få sina handlingar gentemot ting betecknade som samlande. Kvinnors handlingar gentemot och intresse för ting blir istället i högre utsträckning betecknade som ett konsumtionsintresse.

I linje med detta skriver Ferguson att kvinnor ofta har svårigheter med att identifiera sig med många av samhällets strukturer på grund av den övervägande delen manligt definierade symboler. Detta resulterar i att många kvinnor ofta upplever starkare interna identitetskonflikter än män eftersom männens tolkningar och upplevelser av en given situation oftare överensstämmer med det övergripande symboliska meningssystemet (Ferguson 1980:156ff). Detta betyder inte att samlandet inte skulle kunna praktiseras av kvinnor, eller att samlandets regelverk inte skulle kunna förändras. Men, som Ferguson skriver härnäst, alla gruppmedlemmar förhåller sig till en för gruppen specifik signifikant symbolik och samordna sina handlingar på ett sätt som är förenligt med denna, åtminstone om de ska kunna uppleva erkännande som gruppmedlemmar.

> Mead is correct in pointing to social interaction as the source of human meaning, but most social interaction does not take place between equals. Those actors who control the appropriate social objects can establish and maintain their definition of the situation, often at the expense of the other actors involved. The powerless may cling to their own perspective on the interaction, but they lack the means to insist that others recognize it. The persons who have the power to define the situation are not under the same pressure to adjust their actions to the behaviour of the others as are those without this power because they are capable of directing the social act without making such adjustments (Ferguson 1980:69).

Att på detta vis lära sig (internalisera) ett meningssystem som präglas av stereotypt manlig symbolik som kvinnor (generellt) inte upplever som sitt eget ”språk”, kan alltså leda till att kvinnor upplever svårigheter med att identifiera sig med samlandets epitet, det vill säga svårigheter med att se sig själv som samlare. Sådan intern identitetsproblematik går hand i hand med svårigheter att erkännas av samhället som samlare om kvinnor förhåller sig till samlandet på ett annorlunda sätt än det gängse ”manliga”.

Hemma hos tre kvinnliga samlare

Med utgångspunkt från ovan teoretiska tankegångar ska jag härnäst redogöra för och analysera tre möten med kvinnliga samlare. Avsikten är att belysa såväl relationen mellan dessa kvinnor och deras samlarföremål som hur de praktiserar sitt samlande i förhållande till det organiserade samlandets meningssystem.

Pelargoner: den dekorativa tantblomman

Det första exemplet kommer från en intervju med Klara som samlar på pelargoner. Vid intervjutillfället har hon cirka 70 pelargoner, ett antal som förändras ständigt, och periodvis tar också pelargonerna,

som Klara uttrycker det, ”över hela vårt hem”. Även om inte pelargonsamlandet tillhör ett av de vanligaste samlarområdena så finns det olika pelargonsällskap (jfr www.pelargonsallskapet.com) och (in)formella nätverk där det både köps, säljs och byts sticklingar och fröer. I stort sett ser detta samlande ut som vilket annat samlande som helst med systematisk dokumentation av olika sorters pelargoner och deras kulturhistoriska bakgrund, därtill med specifik terminologi för att förklara pelargoners utseende och växtsätt, samt vilken samlare som äger vilka sorter och vem som saknar vad.

En del av nöjet bakom samlandet, menar Klara, är hennes stora kulturhistoriska intresse (tidigare har hon arbetat som arkeolog) varför det också är självklart för henne att förkovra sig i och söka reda på kunskapen om växterna hon får tag på. Äldre pelargonsorter är, upplyser Klara mig om, identiska kopior på de växter som växte på 1800-talet – detta till skillnad från alla de hybridiserade sorter som ofta säljs i affärerna. Pelargonen blir på detta sätt ett organiskt ting som kan spåras tillbaka till en specifik region och kanske till och med by. Klaras pelargonintresse har dock inte alltid varit lika stort som det är idag. ”När jag var yngre så tyckte jag det var en jäkla tantblomma”, säger hon. Det var inte förrän vid ca 30-års ålder som hon läste om pelargoner och därigenom fick upp ögonen för deras olika kulturhistoria. Därtill kan det tilläggas att både hennes mor och mormor ägde stort intresse i pelargoner och hade många sorter. Hennes far var därtill samlare ”av stora mått”, liksom hennes farmor. Såväl pelargonintresset som den tillgång till samlandets regelverk som Klara fått genom sin uppväxt har säkerligen inverkat på utvecklingen av hennes samlande.

Klaras lägenhet är full med pelargoner och köket liknar närmast en barnkammare för växter. Vid tiden för mitt besök är Klara på jakt efter vissa specifika sorters pelargoner som hon tidigare ägt men som dött efter en ”elak vinter”. Till sin hjälp i detta sökande har hon ett brett nätverk av andra pelargonsamlare som hon byter sticklingar med. För Klara är pelargonerna inte bara ”levande” objekt, utan som hon uttrycker det, ”individer” som har en egen historia både före och efter att de kom till henne. Som individer så förtjänar pelargonerna liknande uppmärksamhet och ömhet som andra människor enligt Klara.

> På morgonen så tar jag en runda runt till alla, och vattnar, eller ber om ursäkt om jag beskurit dom. Jag ber alltid om ursäkt när jag beskär dom, för det lärde min mormor mig. Dom är inte döda ting utan det är växter och de är levande och man ska känna respekt för dom (Klara).

Det är tydligt i Klaras fall att hon samlar på ett praktiskt vis, det vill säga samlarföremålen är inte enbart föremål som ska avnjutas på avstånd, utan tvärtom som ska hanteras, skötas och användas. Detta är inte bara fallet med pelargoner, vilkas överlevnad självfallet bygger på god skötsel, utan även med Klaras andra ”sekundära” samlarintressen som böcker, fåglar och blomkrukor.

Att se Klaras pelargonintresse just i termer av ett samlande förefaller tämligen oproblematiskt mot bakgrund av hennes stora intresse i och sökande efter, för henne, nya sorters pelargoner, samt hennes utbyte med andra samlare. Däremot finns det saker som gör det mer problematiskt att benämna Klara för samlare, hon har nämligen inget intresse i de ekonomiska aspekterna av samlandet. Klara berättar att hon aldrig sålt en enda pelargon. Inte heller upprätthåller hon någon detaljerad systematik och dokumentation över sina växter. Det Klara dokumenterar handlar mest om vem som hon ger rotsticklingar till kortfattad historik om blomman. ”Jag vill att den som får den ska veta lite om den och föra det vidare”.

Jag förstår Klaras samlarintresse i pelargoner som ett intresse i tingens singularitet, det vill säga tingens enskilda betydelse och roll, och inte nödvändigtvis som ting att jämföra, bedöma och värdera enligt specifika kriterier i relation till alla andra pelargoner. På detta sätt har jag också kommit att tolka hennes samlande som mer lekfullt än spelmässigt på det sättet att, trots att hon är starkt dedikerad sitt samlande, inte praktiserar det helt enligt det spelmässiga regelverk som oftast föreskriver betydligt mer dokumentation, systematik och ekonomisk värdering. Själv förklarar hon sitt ointresse i de vanliga (spelmässiga) sätten att samla på följande sätt:

> Där [Internetauktionen *Tradera*] säljs exklusiva sorter som är importerade från England och där kan det gå upp till flera 100 kronor för en pytteplanta. Men det är inte min grej. Och det är många som systematiserar och lägger ut sina listor på Internet. Många har noggranna databaser, och det hade jag också kunnat göra med mina, men det… jag tycker faktiskt att det nedvärderar dem lite (Klara).

Den kreativitet och lekfullhet som kommer till uttryck i Klaras samlande speglas också i hennes ambivalens inför att identifiera sig med samlandets epitet – ena stunden berättar hon uttryckligen om sitt ”samlande”, för att i nästa förklara att hon egentligen inte känner sig riktigt bekväm i att kalla sig samlare.

> Jag samlar nog, men jag har lite svårt att kalla mig själv för det. (…) Jag samlar inte på dom [pelargonerna] utan jag mer... har dom.

Trots att Klara har de materiella förutsättningarna som stor lägenhet, hög utbildning, arbete och egen tid att avsätta till sina pelargoner, så upplever hon det uppenbarligen som problematiskt att definiera sig själv samlare. Denna problematik, eller interna rollkonflikt, skulle i enlighet med min tidigare diskussion ha att göra med svårigheten att identifiera sitt ”kvinnliga” samlarområde och sitt sätt att samla med den manliga måttstock som präglar mycket av det organiserade samlandet (i vilket det uppmuntras till tävling, ekonomisk vinning, systematik och dokumentation). Pelargoner, och blommor överlag, är i mångt och mycket alltjämt en symbol för kvinnlighet med tillhörande symboler som skönhet, skörhet och heminredning. Detta skulle också vara förklaringen till att det, enligt Klara, är övervägande kvinnor som samlar pelargoner.

Porslin: det vackra och dyrbara hushållsföremålet

Mitt andra exempel kommer från Judith som samlar på företrädelsevis kinesiskt porslin från ostindiska kompaniets dagar: tallrikar, urnor och figuriner. Detta började hon med redan i slutet av 1940-talet. Då Judith vid vårt möte är 91 år, så började alltså även hon samla vid cirka 30-års ålder. Om begynnelsen till sitt samlande berättar Judith följande historia:

> Jag var med i en syförening, och denne prästfru hade, inte tallrikar, utan figurer. Var och en har sina intressen. Men där fick jag adressen till en fru Andersson. (…) Jag ringde och ja, jag var så välkommen. (…) Och när hon öppnade skåpen så höll man ju på att gå baklänges, för de var fullproppade med allt möjligt – Gud vad porslin! (…) Så det var på så vis jag började samla. Jag har alltid tyckt om vackra saker, ända sedan jag var liten. Och sedan kom jag i kontakt med denna fru Andersson och där blev intresset ännu större, för hon var fantastiskt duktig till att kunna berätta om det (Judith).

Idag innefattar Judiths samling inte bara kinesiskt porslin, utan också ryskt och svenskt, och dessutom en hel del konstglas. Om det inte vore för Judiths djupa intresse i porslin och hennes imponerande samling skulle kanske hennes samling kunna avfärdas som ”dekorativ heminredning” eller liknande. Hon saknar nämligen dokumentation och systematik över sina föremål, och på min fråga om detta så svarar hon: ”Nej nej, det skulle man gjort, men det har aldrig kommit mig för”. Som jag skrev tidigare i detta kapitel, med referens till Judith, så uppger hon att hon även saknat tid att avsätta till sitt samlande, mycket på grund av det nödvändiga hushållsarbetet. Att Judith däremot besitter stora kunskaper om sina porslinsföremål råder det ingen tvekan om. Inte heller uppvisar Judith något ekonomiskt intresse, eller kunskap om penningvärdet hos sina föremål. Istället konstaterar hon att hon aldrig sålt något, utan: ”Det jag köpt vill jag behålla”.

När jag därtill vid ett flertal tillfällen försöker få reda på mer specifikt vilka kriterier och förhållningsregler som Judith samlar i enlighet med, till exempel vilken typ av porslin och från vilka tidsperioder, så får jag ständiga referenser till enskilda föremål med hänvisning till deras ”dekorativa”, ”trevliga” och ”vackra” estetik – ord som kan hänvisas till en stereotypt kvinnlig symbolvärld. Porslin som samlarföremål har enligt Gere & Vaizey (1999:88f) framförallt varit ett kvinnodominerat samlarintresse. Anledningen till detta är troligen den dekorativa estetikens traditionella förankring i såväl stereotypt kvinnlig symbolik som porslinets traditionella förankring i hemmet som kvinnligt bruksföremål. Gere & Vaizey (1999:89) citerar författaren Maurice Jonas i detta

avseende när denne nedvärderar kvinnligt samlarintresse i porslin med hänvisning till tingens alldaglighet:

> Women, as a rule, have little taste for collecting books, prints or pictures, but it is a fact that they evince quite an attachment to their ordinary china services.

Att Judith är ointresserad av att systematiskt jämföra tingen emellan är tydligt, istället är varje föremål i sin egen rätt målet för hennes handlingar och samlande. Även ifråga om Judiths samlande får den lekfulla handlingen riktad mot enskilda ting stort utrymme. Därtill uppskattar hon att använda tingen. Judiths samlandet präglas på detta sätt inte av ett distanserat professionellt förhållande till tingen, utan tvärtom av ett praktiskt. På min fråga om hon någonsin vågar använda porslinet, svarar hon med självklarhet:

> Ja, jag tycker om att använda det – det är roligt! De som lite begriper sig på det de har ju beundrat det, men det finns ju andra som inte alls är intresserade. Men vi är ju så olika (Judith).

Utifrån hennes formulering verkar det tyvärr som om alltför få gäster vet att uppskatta vad de äter på och dricker ur. Kanske är det dessutom så att som middagsgäst är man vanligtvis inte van vid att få sin mat serverad på exklusiva samlingsföremål.

Judiths svar på frågan om huruvida hon upplever sig som samlare eller ej lämnas tyvärr obesvarad. Förmodligen beror detta på att Judith idag inte längre samlar lika aktivt på grund av hennes ”dåliga ben” som gör att hon inte längre orkar besöka antikaffärer och auktioner. Inte heller fick jag vid vårt samtal någon inblick i huruvida hennes föräldrar eller andra släktingar samlade, alltså om hon som barn fått tillgång till och insikt i samlandets regelverk. Det är trots allt intressant att jämföra Judiths porslinssamlande med Klaras pelargonsamlande. Ingen av dem verkar vara intresserad av att samla i enlighet med regelverkets jämförande, abstrakta och värderande förhållningssätt gentemot ting. Istället är det ett djupt intresse i varje ting i sin egen rätt och roll som dessa båda samlare finner störst nöje i.

Frimärken: från kvinnligt till manligt samlarföremål

Ett sista exempel kommer från mitt möte med Lena som samlat på frimärken sedan 1984 med start, som hon själv formulerar det, i ”en tråkig sommar”.

> Jag var hos min dotter – hon bodde i [orten x] då – hennes dåvarande man var lite av en samlare. Det var en tråkig sommar och jag tror att det var då jag tittade lite på vad han samlade, och så fick jag väl det med mig (Lena).

Efter detta lärde Lena känna en annan frimärkssamlare och hennes intresse växte. Idag samlar Lena aktivt, hon är vid vårt möte medlem i två frimärksföreningar och hon umgås gärna med samlarvänner. Lena samlade tidigare på prydnadskatter, men detta intresse är numera utbytt till förmån för frimärken.

Som barn var aldrig Lena intresserad av samlandet, berättar hon, istället är det ett intresse som stadigt växt med åren. Detta kan förmodligen ses som ett intresse som stärkts i takt med de bekantskaper som hon gjort och som väglett henne in i samlandets gemenskap.

> Mina föräldrar samlade inte vad jag vet. Min dotter begriper ingenting. Och sen har jag en syster, men dom är inte alls intresserade. Så det ligger inte i generna (Lena).

Inledningsvis i detta kapitel refererade jag till de undermåliga uppgifterna om kvinnors och mäns samlarvanor, och jag refererade bland annat till Crispells undersökning (1988) i vilken det uppges att cirka hälften av alla amerikanska frimärkssamlare utgörs av kvinnor. Även Lena bekräftar till viss del kvinnors relativt stora deltagande i frimärkssamlandet. Men hon tillägger samtidigt att i de föreningar som hon är medlem i är det ändå en övervägande del män. Det intressanta med frimärkssamlandet i detta avseende är att det ursprungligen uppmärksammades främst av kvinnor och barn, under 1800-talets första hälft, för att därefter övertas och domineras av män. I en artikel om frimärkssamlandets framväxt skriver Steve Gelber (1992:745f):

> It took approximately twenty years for stamp collecting to emerge as a male-dominated, market-oriented pastime. Women and children were the hobby's first participants and their interest was more aesthetic than economic. (…) Indeed, the world's first collector as apparently an English woman who advertised for stamps in 1841 to cover her dressing room walls; and other women of the same era used stamps to decorate work boxes and trunks.

Den utveckling från lekfullt till spelmässigt samlande som Gelber har identifierat, ledde till att alltfler kvinnliga samlare ”försvann” och alltfler manliga tillkom. Denna förändring tog vid, enligt Gelber (1992:747f), främst på grund av dåtidens kvinnor inte ägde egna pengar och social position för att delta i den affärshandel som kom att prägla frimärkssamlandet i takt med att de frimärksintresserade männen anslöt sig. Processen kan tolkas som ett direkt utkonkurrerande av kvinnliga samlare. I enlighet med Fergusons tankegångar kan man också förstå den förändring som frimärkssamlandet historiskt genomgått som att männens starkare materiella och sociala position ledde till att frimärkssamlandet omdefinierades i enlighet med stereotypt manliga symboler som ekonomisk styrka och konkurrenskraft. Från att frimärkssamlandet ursprungligen präglats av ett estetiskt intresse kom det alltmer att omdefinieras och präglas av ett intresse i kvalitets- och värdebedömning. Gelbers slutsats är visserligen att kvinnorna *försvann* från frimärkssamlarnas led, men denna motbevisas samtidigt av både Crispells statistiska underlag och Lenas berättelser. Att kvinnorna blev exkluderade från det organiserade samlandet innebar inte nödvändigt slutet för kvinnors frimärkssamlande, utan ”enbart” att deras samlande blev osynliggjort och nedvärderat.

Det som gör Lenas frimärkssamlande intressant är hennes sätt att samla, vilket korrelerar väl både med de första viktorianska frimärkssamlarna och med Klaras och Judiths. Även om Lena samlar på ”traditionellt” vis, där frimärken inhämtas och kategoriseras efter geografi, samlar hon samtidigt på ett annat, mindre regelanpassat, sätt.

> Oftast samlar jag på traditionellt vis utifrån geografi, men sen har jag ju också de där andra med lite mer kött på benen så att säga (Lena).

Utöver de traditionella samlingarna, så har Lena flera mindre samlingar som är uppbyggda på ett sätt som kan liknas vid olika estetiska kollage. Basen i dessa utgörs visserligen av frimärken, men Lena använder även vykort, kuvert, broschyrer och annat material för att skapa ”tema-samlingar”. Som exempel visar hon mig sin ”Frankrike-samling”:

> Det här är Frankrike. Här har vi landet, och jag tar reda på bakgrund, alla frimärksutgivningar (…) Och så samlar jag på vykort som jag samlat på mig och klistrar in, och sen vill man ju läsa lite… [Lena vänder blad] Här kommer vi in på franska revolutionen och då samlar jag på det som hör till det; och sen så kommer Napoleon in i bilden… (Lena)

Detta är inget traditionellt sätt att samla, utan präglas av mer lekfullhet, där Lena sätter samman olika typer av ting som tillsammans skapar, på ett estetiskt tilltalande vis, en berättelse om olika länder och regioner. På samma sätt som Klara och Judith utgår även Lenas intresse i sina samlarföremål från ett praktiskt och estetiskt tankesätt.

> Jag tycker det är kul för att de [frimärkena] är snygga och dekorativa, med gamla frimärken tycker jag det är roligt att se att de är använda. Det är estetik i det också tycker jag. (…) Jag tycker att det ska synas att det varit i bruk så att säga. Det tycker jag är trevligare, som kvinna i samhället, och jag är inte filatelist! (Lena)

Som illustreras i detta citat så drar Lena paralleller mellan sitt sätt att samla och hur det är att vara ”kvinna i samhället”. Jag tolkar Lenas ord som en slags motstrategi gentemot filatelisternas sätt att samla (vilka, enligt Lena, företrädesvis utgörs av män). Lena är tydlig med att förklara att hon inte alls är intresserad av att ”titta på frimärke med lupp” och leta efter deras materiella fel som förlorade ”taggar” eller ”repor”, vilket alltså enligt henne är filatelisternas tillvägagångssätt. Trots detta deltar hon, som medlem i två

samlarföreningar, i det organiserade frimärkssamlandet. Hennes mer lekfulla attityd till frimärkssamlandet gör dock att hon finner det svårt att se som frimärkssamlare, eller rättare sagt, som filatelist. Alternativt kan man betrakta hennes mer lekfulla attityd till samlandet som en konsekvens av en identitetsproblematik. Härvidlag verkar alltså Lena uppleva samma slags identifikationssvårigheter som Klara gav uttryck för, det vill säga att med Fergusons ord identifiera sig med den etablerade ”manliga” normen kring samlandet.

Även ifråga om intresset i enskilda ting finns tydliga paralleller mellan Lena och de båda andra samlarna. Det är inte det kvantitativt jämförbara som präglar Lenas frimärksintresse (vilket hon troligtvis skulle kalla ett filatelistiskt intresse), utan tvärtom det enskilda tingets kvaliteter. Hon berättar mer än en gång om hur roligt det är att vrida och vända på ett föremål, att få nya tankar, infallsvinklar och ny kunskap kring ett föremål i takt med att man funderar, läser och skriver om det. Inte heller är Lena intresserad av de ekonomiska aspekterna på sitt samlande, eller som hon säger: ”Vissa köper ju bara så fina och dyra märken för att lägga i [bank]fack – det förstår jag inte”.

Kvinnornas och männens olika regelanpassning

Klara, Judith och Lena äger ett stort, eller för att uttrycka sig i samlartermer, ”passionerat” intresse i sina respektive samlarföremål. I jämförelse med de intervjuade manliga samlarna kan jag inte se att intresset för olika samlarföremål skiljer sig nämnvärt åt. Det som däremot tenderar att skilja flera av de manliga samlarna från de kvinnliga är deras olika sätt att praktisera sitt samlande. I kapitel 4 visade jag exempelvis hur både Bengt, Fredrik och Evert praktiserar sitt samlande på ett regelanpassat vis. Därtill uppvisar flera av de intervjuade männen ett stort intresse i samlandets metodik, exempelvis Ingvar och Carl. Svårare att uttala sig är det angående Arvid, David och Göran. Alla tre är de dedikerade samlare men deras samlande praktiseras, enligt min uppfattning, mer lekfullt än de andra männens, då de exempelvis inte i lika hög grad

systematiserar, selekterar, katalogiserar och ekonomiskt värderar sina samlarföremål.

Det kan tilläggas att både Arvid, David och Göran delar sitt intresse i samlandet med sina respektive partners. De samlar alla tre visserligen på specifikt egna ting, men de delar därtill samlarområde med sina respektive partners. Huruvida samlandet som ett ”tvåsamhetens projekt” påverkar deras inställning till samlandets regelanpassade praktik går inte att svara på då det är omöjligt att kontrollera hur individernas samlande skulle ha praktiserats utan sina respektive samlarpartners. Det finns däremot indikationer (jfr Hughes & Hogg 2006) på att samlare som samlar tillsammans – även om på helt olika föremål – är mer lyhörda för den andre partens åsikter angående hur mycket tid och pengar som ska investeras i samlandet, samt hur mycket av samlarföremålen som ska visas upp i hemmet. Därtill är det, enligt samma forskare, vanligt att individer som samlar tillsammans utvecklar gemensamma uttryck för sitt samlarintresse. Betraktat utifrån detta perspektiv, skulle Arvids, Davids och Görans mer lekfulla samlande kunna tolkas som ett resultat av en större kompromissvilja gentemot sin partners samlarintresse. Uttryckt med Meads termer kan deras sätt att samla tolkas som en identifikation även med partnerns sätt att förhålla sig till samlandet (via rolltagandet), vilket får konsekvenser för ens sätt att tänka och handla kring samlandet.

I motsats till flertalet intervjuade män så var det alltså ingen av de intervjuade kvinnorna som praktiserade sitt samlande särdeles regelanpassat. Tvärtom så verkar det hos dem finnas en benägenhet att samla mer lekfullt. Jag skulle därtill vilja påstå att samlandet hos de intervjuade kvinnorna präglas av ett ”brukarperspektiv”, det vill säga att de alla uttrycker ett nöje i att *använda* tingen – detta till skillnad från de flesta av männen. Även Harriet, som jag här inte närmare presenterat, uppskattar att använda sina tomtar som årliga dekorationer.

En andra aspekt som alla de kvinnliga samlarna tar fasta på är värdet av och intresset i tingens *estetik*, oavsett om det handlar om dekorativt porslin eller om färgsprakande pelargoner. Jag vill här inskjuta ytterligare ett exempel på en kvinnlig samlare. Hennes namn är Ann-Mari och samlar på så kallade ”blomsterflickor”

(kvinnliga keramikfigurer, ofta med torkade blommor i famnen). Jag har inte själv talat med Ann-Mari, utan fick tillgång till intervjun via släktforskaren Evelyn Hardenmark (2005) som intervjuat och skrivit om henne. Ann-Maris samling består av cirka 700 blomsterflickor, och hon säger själv – återberättat av Hardenmark (2005:5) – att:

> [A]nledningen till denna samling är att de är dekorativa och användbara samtidigt som de blir extra vackra när solen lyser på dem. Flera av dessa saker står inte bara på hyllorna utan används ofta vid olika tillfällen.

Återigen kan alltså det mer lekfulla samlandet anses utmärkas av användbarhet och estetik.

Betyder ovan sagda att kvinnor samlar på ett annorlunda vis jämfört med män? Naturligtvis går det inte att besvara denna fråga med hänvisning till *alla* kvinnor och män. Men det har med hjälp av mina intervjuer blivit tydligt att dessa kvinnliga samlare uppvisar ett större intresse i att använda tingen och ett intresse i tingens estetik. Sådana intressen rimmar emellertid inte med det organiserade (”professionella”) samlandets metodik – åtminstone värderas dessa inte lika högt som intresse i till exempel systematik och kvalitetsmässiga och ekonomiska värderingar.

I tidigare kapitel diskuterade jag Meads tankesätt att lekfulla handlingar präglas av singulärt rolltagande, det vill säga individen vänder sig till ett ting i taget. Skillnaden i relation till det spelmässiga handlandet är att det senare präglas av ett pluralistiskt, eller generaliserat, rolltagande som syftar till att ta alla de inblandades (tings som människors) förmodade roller. Kanske kan man uttrycka det som att det enskilda tinget, inom ramen för det spelmässiga samlandet, värderas i relation till alla andra ting med vilka det kan jämföras, kvalitetsbedömas och ekonomiskt värderas. Men som jag också tidigare diskuterat så praktiseras inte det regelanpassade samlandet i alla situationer. Allt samlande pendlar mellan lekfulla och spelmässiga handlingar beroende på den relationella situationen. Även hos manliga samlare kan det identifieras inslag av lekfullt samlande och tagande av det enskilda

tingets roll (vilket jag tidigare påvisat). Trots detta så är det likväl tydligt att samlandet hos kvinnorna, som jag talat med, praktiseras mer lekfullt, eller mindre regelanpassat, jämfört med flertalet av männen.

Att kvinnorna i studien skulle praktisera ett singulärt rolltagande medelst lekfulla handlingar gentemot ting när de samlar kan tolkas, i linje med Fergusons tankar, som ett resultat av deras större svårigheter att identifiera sig med och att tänka och handla i enlighet med samlandets regelverk.

Enligt Mead kan individer se olika aspekter av ett och samma ting beroende på hur individerna lärt känna tingen. I takt med att individen alltmer börjar anpassa sina handlingar och sitt tänkande i enlighet med samlandets regelverk, så kommer han eller hon att börja betrakta tingen (samlarföremålen) med jämförande, bedömande och värderande blick. Detta skulle kanske kunna beskrivas som ett mer distanserat betraktelsesätt, där ett tings värde bedöms i relation till andra likartade ting. Att samla på ett lekfullt vis betyder på motsvarande sätt att tingets värde inte bedöms i relation till andra liknande ting, utan utifrån samlarens relation till det enskilda tinget.

Kvinnliga samlares identifikationssvårigheter med manlig symbolik

Att många kvinnors samlande tenderar att ta sig mer lekfulla uttryck jämfört med många mäns kan förstås som ett resultat av kvinnors större svårigheter med att koordinera sina handlingar gentemot ting i enlighet med, samlandets regelverk. Denna problematiska relation till samlandets meningssystem, baseras i enlighet med Fergusons tankegångar på kvinnors svårigheter med att identifiera sig med den stereotypa manliga symbolik som till stor del kommit att prägla mycket av det organiserade samlandet.

Att många kvinnor inte verkar intressera sig för vedertagna uttryck för vad man kan samla på, kan förklaras med att individer finner intresse i ting som de ”känner mer” för, det vill säga ting som de lärt sig att identifiera sig med och med vars hjälp de uttrycker och utvecklar sin identitet. För kvinnor, generellt, handlar det

således om att intressera sig för sådana ting som rimmar med den ”kvinnliga” symbolik med hjälp av vilken man i mångt och mycket utvecklar sin identitet. Det är mot denna bakgrund som man kan förstå att kvinnor inte sällan intresserar sig för ting som blommor, porslin, glas, hattnålar, smycken, skor och (traditionellt även) frimärken – vilka alla alltså kan tolkas som symboler för det stereotypt kvinnliga i vår kultur idag. Många av kvinnors samlarintressen är förankrade (symboliskt) i hemmets eller i konsumtionens sfär, vilket också gör att dessa föremål riskerar att inte betraktas som legitima samlarföremål. Klaras förklaring till pelargonsamlandets tämligen osynliga status som samlarföremål är en tydlig illustration till att så kan vara fallet:

> Svenska pelargonsällskapet är jättestort, men det syns ju inte så mycket – alla har ju blommor i fönstret! (Klara)

Kvinnor som samlar på (handlar gentemot) ting förenade med stereotypt kvinnlig symbolik, riskerar alltså i enlighet med denna logik att inte accepteras som ”riktiga” samlare eftersom deras samlande inte överensstämmer med den vedertagna föreställningen om vad ett samlarföremål borde vara.

Naturligtvis utvecklar inte alla kvinnor, respektive män, en identitet i enlighet med oblandad genussymbolik. Men det är mot bakgrund av den förhärskande stereotypa manliga symboliken som sanktionerats i det organiserade samlandet som man kan förstå varför många kvinnor med intresse i specifika ting kan uppleva en viss identitetsproblematik när de söker sig till samlandets gemenskap och regelverk – vilket både Klara och Lena gav tydliga signaler om. För Mead berör identitet frågan om att känna sig delaktig in i en större gemenskap och att vara någon i relation till andra; först när individen upplever de andra gruppmedlemmarnas godkännande kan denne erhålla en självständig position i relation till de andra och därmed känna sig som en unik individ.

> If he could not bring that peculiarity of himself into the common community, if it could not be recognized, if others could not take his attitude in some sense, he could not have appreciation in emotional terms, he could not be the very self he is trying to be. The author, the artist, must have his audience; it may be an audience that belongs to posterity, but there has to be an audience (Mead 1934/1967:324).

Om individen ifråga inte upplever att denne får något erkännande från de övriga medlemmarna i gruppen – på grund av ett otraditionellt samlarområde eller ett otraditionellt sätt att samla – så kommer individen att få det svårt att uppleva sig själv som en gruppmedlem och i sin tur som samlare. Detta självupplevda utanförskap leder i sin tur till svårigheter med att identifiera sig med det organiserade samlandets regelverk och därigenom också att praktisera ett ”riktigt” samlande.

Att inte uppleva erkännande inom det organiserade samlandets gemenskap skulle möjligtvis kunna tolkas som större frihet att utveckla sina egna regler och olika individuella sätt att samla på. Ferguson (1980:31) skriver i detta andetag, med hänvisning till Mead, om den sociala kontrollens janusansikte:

> But the element of social control which the generalized other exercises is only half the story; the other half is individual freedom. It is to not despite the generalized other that the individual self is free to create new meanings and initiate new action, but because of it. The standards of the community consists of commonly accepted ways of thinking and acting of which the individual must become cognizant in order to function socially, but, Mead maintains, these standards need not simply be accepted blindly by each individual. They can equally well serve as basis for constructing alternatives and proposing new ways of living.

Mindre social kontroll skulle med andra ord kunna betraktas som ökad individuell frihet. I detta avseende kan det dras paralleller till de intervjuade kvinnorna som alla samlar enligt någon form av regler och principer – bara inte strikt i enlighet med det ”riktiga”, alltså det ”manliga”, samlandets regelverk. Jag har tidigare omnämnt kvinnors samlande i termer av mer lekfullt än mäns, men

naturligtvis är inte kvinnors samlande förutan regler. Judith samlar till exempel på specifik typ av porslin och har system i hur hon förvarar och framvisar tingen; Lena samlar frimärken på både traditionellt och otraditionellt vis; Klaras pelargonsamling följer sina regler om vilka sorter som saknas som eftersökas. Kvinnliga samlare följer precis som sina manliga kollegor olika principer och regler i sitt samlande, men reglerna tenderar att skilja sig åt från männens. Utifrån vad Ferguson skrev i sista meningen i citatet ovan, kan man också förstå kvinnors samlande som *alternativa samlarstrategier*, alltså som försök att skapa och upprätta egna regelverk. Detta är tydligt åtminstone i Lenas fall. Det är uppenbart att hon är bekant med det organiserade samlandets regelverk och praktiserar det genom sin traditionella frimärkssamling. Samtidigt praktiserar hon ett annat otraditionellt samlande, som bygger på olika teman. Det är också tydligt att hon medvetet positionerar sig mot filatelisternas (enligt hennes mening männens) sätt att samla.

Den större frihet som mindre social kontroll kan ge måste ställas och förstås i relation till det organiserade samlandets regelverk – det är alltså ingen självvald frihet. Det som gör en handling spelmässig är en hög anpassning till regelverkets föreskrifter och tänkesätt, men om kvinnor upplever svårigheter med att identifiera sig med samlandets ”manliga norm” får de också svårigheter med att samordna sina handlingar med andra samlare på ett meningsfullt vis, det vill säga med hjälp av gemensamma signifikanta symboler.

Avslutande kommentarer: tingens oundgänglighet för kvinnor och män

Även om de materiella tillgångarna spelar avsevärd roll för möjligheten att utveckla ett samlande, så utgår mitt bidrag till kunskapen om kvinnors och mäns samlande från de mänskliga handlingarnas och de sociala strukturernas perspektiv. Att analysera kvinnors och mäns samlande på det sätt som jag ovan gjort bidrar, menar jag, till en fördjupad förståelse för hur, inte bara materiella tillgångar förhindrar och möjliggör utvecklandet av ett ”riktigt”

samlande, utan också för hur kvinnor och män ofta förhåller sig till ting och till det organiserade samlandet på skilda sätt.

Människors intresse att lekfullt transagera med ting lutar sig inte på några könsmässiga uppdelningar, vilket kan beläggas genom flickors och pojkars tämligen lika frekventa samlande. Men individers intresse i ting tar sig emellertid olika uttryck eftersom man lär känna ting, visserligen på eget vis, men alltid i relation till redan existerande strukturer av mening. Dessa strukturer är i mångt och mycket, har Ferguson hävdat, präglade av stereotypt manlig symbolik, vilken både kvinnor och män har att förhålla sig till. Samma strukturer av stereotypt manlig symbolik går också igen i mycket av det organiserade, eller ”riktiga”, samlandet – något jag visat genom att visa på hur ”riktigt” samlande definierats av andra samlarforskare med hjälp av stereotypt manliga karaktärsegenskaper.

På detta vis har jag kommit att förstå den ambivalens som kan råda, främst hos kvinnor, inför att utveckla sitt samlarintresse i enlighet med ett regelverk företrädelsevis baserat på stereotypt manlig symbolik. Ambivalensen kan därtill förstås mot bakgrund av eller inte att de inte heller betraktas som, eller erkänns som, samlare av sin omgivning, som också införlivat den manliga samlarnormen. Detta visar sig till exempel genom de intervjuade kvinnornas tveksamhet att betrakta sig som ”riktiga” samlare.

Inledningsvis i detta kapitel anförde jag *Antik och Auktions* (Wollin 1995:3) enkätundersökning, i vilken nästan alla manliga läsare hade svarat ”ja”, och nästan alla kvinnliga ”nej”, på frågan om de ansåg sig vara samlare. Frågan om varför det förhöll sig på detta vis blev vid detta tillfälle hängande i luften. Jag hoppas däremot att svaret framkommer tydligare i och med min analys av många kvinnors svårigheter med att identifiera sig med samlandets ”manliga” regelverk och att uppleva erkännande som samlare.

Liknande resonemang som jag fört ovan återfinns i vissa andra samlarstudier (Belk 1995/2001; Pearce 1995/2002; Belk & Wallendorf 1997). Men där dessa studier tagit fasta på observerbara olikheter i kvinnors och mäns ”professionella” samlade, så har jag velat ta ytterligare ett analytiskt steg. Om man vill förstå samlandets dynamik så räcker det inte med att observera och analysera kvinnors

och mäns mer *spelmässiga*, eller *regelanpassade*, samlande, utan också sådant samlande som kan ta sig mer *lekfulla* uttryck. Först när även lekfulla handlingar gentemot ting inkluderas i analysen kan man få en mer förståelig förklaring till varför män till synes samlar mer än kvinnor.

Efterord

> Income may determine what one collects, but seems to have no bearing on whether or not one is a collector (Ellen Land-Weber 1980:9).

De inledande orden är lånade av Ellen Land-Weber som har fotodokumenterat amerikanska samlare. Budskapet kan läsas som ett uppmärksammande av icke vedertaget samlande, det vill säga inte bara sådant samlande som till exempel kräver en god ekonomi. I samma anda skriver Thomas Tanselle (1999:23): ”I would say, simply, that collecting is the accumulation of tangible things”. Båda citaten förstår jag, mot bakgrund av mitt eget arbete, som försök att inkludera mer lekfulla uttryck av samlande och därigenom också avmystifiera en tämligen vanlig aktivitet. Härvidlag finns tydliga likheter med min egen ambition.

Mitt primära syfte har varit att undersöka den universella dynamiken mellan människor och ting, vilket gjorts genom att bygga vidare på Meads och Joas teorier. Resultatet av detta kan sammanfattas i begreppen *lekfulla* och *spelmässiga kreativa handlingar*. Med lekfulla handlingar avser jag sådana kreativa handlingar som människor riktar gentemot enskilda ting i syfte att manipulera och lära känna dem. Den lekfulla handlingen synliggör den oundgängliga relation med ting som individer måste etablera för att överhuvudtaget erfara sig själv som objekt och subjekt, det vill säga en relation som ligger till grund för (vidare)utvecklingen av individers självreflexivitet och identitet. Med spelmässiga handlingar avser jag kreativa handlingar som riktas gentemot ting mot bakgrund av erfarenhet i och identifikation med mellanmänskliga meningssystem, alltså där handlingen utförs i enlighet med ett internaliserat normativt regelverk.

Användandet av detta begreppspar bidrar till, vill jag mena, en mer nyanserad förståelse för hur alla individer, både barn och vuxna, kvinnor och män, följer samma process. Alla först måste lära känna nya ting med hjälp av lekfulla handlingar, vilka i takt med ökad erfarenhet av att handla i enlighet med olika normativa regelverk ibland kan utvecklas till mer spelmässiga handlingar. Sådana normativa regelverk återfinns i alla sorts organiserade aktiviteter – samlandet inräknat. Utifrån denna teoretiska tolkningsram är det möjligt att, i linje med Land-Webers och Tansells inledande ord, se hur alla individer bär på det frö som kan utvecklas till ett regelanpassat samlande. Det är emellertid ett frö som måste näras genom erfarenhetsbaserad kunskap om och identifikation med det organiserade samlandets regelverk. Först när individen samlar på ett regelanpassat sätt kommer andra människor att tolka eller erkänna individens handlingar gentemot tingen som ett ”riktigt” samlande, istället för att tolka det som ett slags konsumtion eller enbart ett intresse i specifika ting.

Ett annat resultat av detta arbete är den kreativa handlingens åldersneutralitet. Vuxna såväl som barn handlar alla till en början gentemot ting som lekfulla nybörjare. Med ökad erfarenhet av samlandets regelverk kan både barn och vuxna handla mer spelmässigt – de lär sig praktisera ett generaliserat rolltagande gentemot ting i enlighet med samlandets meningssystem. Det enskilda tinget blir härigenom intressant som ett ting att jämföra med andra liknande utifrån kollektivt etablerade principer och kriterier.

Alla individer äger dock inte lika möjligheter och upplever inte samma lätthet att utveckla ett regelanpassat samlande enligt de gängse normerna eller att erkännas av andra i sitt samlande, vilket jag diskuterade i sista kapitlet. Bland annat sätter en så kallad manlig samlarnorm käppar i hjulet för kvinnor att erkännas och uppleva sig själva som samlare. Denna slutsats emanerar ur analysen av kvinnors och mäns kreativa handlingar i relation till den stereotypa manliga symbolik som i mångt och mycket kan sägas ha sedimenteras och prägla det ”riktiga” samlandet.

Det ska också påpekas att alla samlare inte handlar gentemot ting på ett regelanpassat vis i alla stunder, tvärtom så pendlar

mänskligt handlande mellan lekfullt och spelmässigt (förutsatt att man internaliserat det organiserade samlandets regelverk) beroende på situation. Denna slutsats stämmer väl överens med mycket av annan samlarforskning som brottats med dialektiken mellan samlandets *irrationella* och *passionerade* aspekter kontra dess *rationella* och *arbetsmässiga*. Lekfulla och spelmässiga handlingar kan alltså ses som temporära och mer eller mindre regelanpassade uttryck för individers kreativa handlingar i olika situationer.

Genom att vidareutveckla en interaktionistisk och generell teori som innefattar betydelsen av människors handlingar gentemot både andra människor och ting, har jag i detta arbete velat bidra med såväl en sociologisk förståelse av tingens sociala betydelse som en mer nyanserad förståelse för samlandet. Oavsett om man talar om lekfulla och spelmässiga handlingar så handlar det i grund och botten att tillerkänna tingen rollen som betydelsefulla samspelspartners inom samlarforskningen. Tingens betydelse är av fundamental betydelse för individers självutveckling, därmed inte sagt att ting kan ersätta betydelsen av andra människor. Genom att uppmärksamma den relation som individer etablerar med ting är det möjligt att öka förståelsen för tingens betydelse, inte enbart som varor eller gåvor (som brukligt är inom sociologin), utan också som viktiga samspelspartners för utvecklandet och organiserandet av individers självuppfattning, relationer, intressen och professioner.

I ett samhälle där vi omger oss och umgås med allt fler ting både i det privata och offentliga livet talar det mycket för att tingen kommer att få allt större betydelse för våra sociala liv. Visserligen kan inte ting erbjuda samma känsla av erkännande som andra människor men de är samtidigt, som jag visat, långt ifrån obetydliga i detta hänseende. I teorier om modernitetens konsekvenser för människor hävdas till exempel ofta att individer i allt högre utsträckning upplever känslor av oro, ångest och rastlöshet som en följd av ökade avskärmningsytor människor emellan och ökade risker (reella eller imaginära) (jfr t.ex. Giddens 1991/1999). Samlandet har i detta avseende stundtals beskrivits som en aktivitet som kan fungera som ett försvar mot sådana känslor eftersom det kan erbjuda upplevelsen av stabilitet och trygghet i vardagen (Gelber 1992:744f; Muensterberger 1994:252). Denna tanke ger

flera av mina intervjupersoner uttryck för, härnäst illustrerad av Klara.

> Jag jobbar med teknik nu och allt ska gå så fort och tar det två sekunder längre så tycker man, 'nu blir jag försenad'. (…) Allt ska gå så fort, så snabbt, och det är så skönt och gå med de här då [pelargonerna], och plocka lite vissna blad, och kolla om de har vuxit någonting sen igår, och har det kommit något skott så funderar man på hur den ska se ut när den blommar. Det är jätteskönt. (…) Man får göra saker och ting från grunden, och så tar det lite tid. Allt annat ska gå så jäkla fort. Det är kanske därför jag tycker om att samla för att det tar lite tid. Det är inte klart i en handvändning (Klara).

Att samlandet kan förstås som ventil för stress och oroskänslor kan ses som ett exempel på tingens betydelse som samspelspartners med vilka individer kan upprätta tillförlitliga och stabila relationer. I en värld med allt fler ting kommer som sagt tingen troligtvis att få allt större betydelse för individers sociala liv – inte enbart som symboler utan även som materiella samspelspartners i vilkas sällskap vi såväl kan vara kreativa som uppleva trygghet.

Summary

In most sociological paradigms the importance of human interaction for the understanding of societies, is a well established fact. In this study, the focus is interaction between people and material things. Emphasis is relations between human beings and material things as it is occurring in practice. Such an approach with its important consequences for understanding both social life and self, is often overlooked in studies within the field of sociology.

Building upon the works of George Herbert Mead and Hans Joas, the main aim of the study is to explore and develop a neo-median theory of action that focuses on creative dynamics in the interaction between human beings and material things. The theoretical work is developed in relation to an analysis of collecting activities and practices. By building on Meads and Joas theories, analyzing the activity and action of collecting interactionistically, the ambition is to enrich the theory of creativity of action as well as understanding the activity of collecting in a more complex and multifaceted way.

Beyond the generally accepted ideas about collecting

The reason for my choice of collecting activities is collector's noticeable interest in material things, in this study, this interest and the forms it takes functions as a means for developing a theory of action including the relation between human beings and material things.

The phenomenon of collecting is often permeated with generally accepted stereotypical ideas of what "serious" collecting actually is, or consists of, that is, what categorizes a "real" collectible, what distinguishes "genuine" collectors from other collectors and what the reasons for collecting are. From empirical material deriving from popular writings as well writings on

collecting activities and practices more generally, the picture of a collectible as something luxurious like art, antique coins, stamps, military equipments, and such items, emerges. In such writings, the collectors are often pictured as men, understood as "obsessed maniacs" or "expert connoisseurs".

In this study, the understanding is not centred on such general conceptions of collectibles and collectors. Instead my ambition is to "reach beyond" such images and conceptions. This will be done, with the help of a phenomenological approach. With this point of view, general images and conceptions are understood as "natural attitudes" (see Husserl 1954/1970:130f). In other words, my aim is to put these ideas within "brackets" (Husserl 1954/1970:153ff), thereby attempting to revise the common understandings of the practice of collecting.

The empirical material consists of observations and interviews with Swedish – male and female – collectors, twelve persons in all. In addition, to explore the everyday (natural) attitude towards collecting activities and practices and collectors, different types of popular material such as TV- and radio shows, newspapers, magazines, web pages and fiction, are used.

The phenomenological approach adapted in this study is characterized by an attempt to analyze the foundation on which all forms of colleting activities is based, in this study understood as the relationship between human beings and material things. With the help of Mead's ideas (and vaguely formulated theory) about the relationship between human beings and material things and its importance for understanding social life, I analyze the practice of collecting "from the very beginning", meaning, without taking my point of departure in generally accepted ideas of what a "real" collector are, or a "real" collectible, but rather in the act of collecting.

Even though the activity of collecting has been defined in a number of different ways, certain key concepts keep turning up in studies on collecting activities. Based on such key concepts, collecting activities and practices can be defined as individuals *selective*, *passionate*, *active*, *longitudinal gathering* and *displaying* of material things that they find to be of *particular interest* and which

gives the collector some sort of *recognition* of his and her *identity* and *person* (Stewart 1984/1993; Muensterberger 1994; Pearce 1994; Belk 1995; Cheetham 2001; Ekström 2003; McIntosh & Schmeichel 2004; Hughes & Hogg 2006).

Having stated this, previous research in this field has, for the most part, focused on "internal" psychological needs and "external" structural aspects of collecting activities and also historical information on artefacts. Pointed out by for example Cheetham (2001) and Pearce (1995/2002), despite the fact that the key concepts in these studies have an interactionistic character, collecting activities are rarely analysed from an interactionistic perspective.

Towards a theory of creativity of action including human beings and material things

The importance and relevance of material things in relation to the activities of human beings has been the subject in a number of studies of different social and cultural disciplines. Usually, however, the focus has been the symbolic meaning of material things, and the role they play as mediators in the lives of human beings (Cziksentmihaltyi & Rochberg-Halton 1981; Featherstone 1991; Giddens 1991/1999; Dittmar 1992; Belk 1995/2001; Munro 1996; Warde 1997). An important contribution in this regard is *The Social Life of Things* (Appadurai 1986) in which material things are understood as "social beings" whose social and cultural values, i.e. their meanings and thereby their "existence", derive from various kinds of intersubjective (social or economical) relations (Veblen 1899/1931; Mauss 1925/1972; Douglas & Isherwood 1978; Bourdieu 1979/1984). In this regard, material things have primarily been treated as either *goods* or *gifts* within sociology and anthropology (Komter 2001).

Things should, however, not only be understood in terms of symbolic, or immaterial, meaning, but also in terms of material things, coordinating the actions of human beings. In my study, things are treated as objective for human action, rather than mediating tools. Understood and interpreted as "action

participants" things become important in the social lives of individuals.

The reason for taking my point of departure in the theoretical works of Mead, is that he treats human consciousness as fundamentally social, or rather, as social on basis of human relations. One of Meads maxims is that it is through others that we can become ourselves, i.e. it takes "an other" to be aware of oneself as both object and subject. In this regard, Mead goes hand in hand with pragmatist traditions, but what separates his discussions and understanding from those of the pragmatists, is his great interest in human consciousness and its relationship to the material world. Even though, his discussions, in my opinion, are somewhat vague, it is possible to develop a distinct theory of action, a theory that includes the relationship between human beings and material things – a practical theory including both *verbal* and *non verbal* actions (Mead 1909:406f).

In sociology, the importance of the non verbal actions, are often overlooked. Yet, taking a close look at Mead's texts it becomes clear that non verbal actions are important for the development of the human consciousness (Mead 1909:406f, 1938/1972:429f). It is through human action, or in the universal dynamics, between human beings and material things "come to live", or as Mead (1926:81) writes:

> Physical things are perceptual things. They also arise within the act. (…) It is in the operation with these perceptual or physical things which lie within the physiological act short of consummation that the peculiar human intelligence is found.

Mead (1938/1972:109), points to the necessity of intersubjective relations, inserting that, in order to achieve awareness and become functional members of the society as well as meaningful individuals with unique identities, material things have a crucial role.

It is the practical and bodily dimension of Meads work that Hans Joas later adapts in developing his concepts *practical intersubjectivity* and *the creativity of action* (Joas 1980/1997; 1992/1996; 1993). Without non verbal actions or material things,

there would be no symbolical meanings (Joas 1980/1997:106). He continues: "[E]very social object is also a physical object, while being at the same time more than a physical object".

The theory of action, used in this study, is founded on Mead's concepts of "play" and "game", treated within what is known as a theory of socialization, emphasising the ways that children learn about the existence of environment, community, as well as themselves, first and foremost through play. According to Mead (1934/1972:153f), it is through play that the individual learns about the surrounding world and it is through play s/he takes the roles of others. The more the individual learns, the greater his/her need to systematize roles in more generalized units. This means that the more experienced an individual becomes, the more adapted s/he becomes to take the role of all others in a more abstract sense and the more normative, i.e. the more game-oriented his/her actions become. It is in this regard Joas (1992/1996:129) concept of creativity of action becomes relevant (creative actions should in this regard be viewed in contrast to unreflexive habits or actions).

> [T]here is a creative dimension to all human action, a dimension which is only inadequately expressed in the models of rational and normatively oriented action. Both these models ineluctable generate a residual category to which they then allocate the largest part of human action. Defining human action as creative avoid this problem. It does not engender a residual category of non-creative action, but rather is able to pinpoint the parameters for the meaningful application of other models of action by illuminating the tacit assumptions the latter contain (Joas 1992/1996:4f).

By applying Joas understanding, it becomes possible to interpret human actions as creative, i.e. as both individually spontaneous and collectively normative. Without the playful element in the actions of human beings, human action would become completely normative and predictable.

Intertwining Meads ideas of play and game with Joas theory of creativity of action, I strive to enrich the theory of creativity of action including material things. In this study I treat the concepts

of play and game as two separate aspects of actions, rather than two ontogenetical phases in the development of children. This result in a theory of creativity of action that is "age-less", i.e. no matter the age of a person, s/he always acts (creatively) towards others (human beings and material things) in both *playful* and *game-oriented* ways.

Concluding remarks

By elaborating on a neo-meadian theory of action, this study contributes to an understanding of material things as socially important for the development of the Self (for the child who are learning about its world) and for the continuous process of self-development in adult life. By analysing collecting practices and activities, it becomes evident that men and women of all age, act towards material things in both playful and game-oriented ways.

In my study collecting practices are understood as an organized social activity with its unique set of normative rules. All social groups and fellowships develop specific and normative rules. These include codes of behaviour, ways of thinking and communicate as well as distinct and specific ways of practicing the "rules of the game". These rules function both as a means to simplify communication between members of the group or the organisation, and as a means for individual members to earn recognition within the groups. By adopting specific rules concerning ways of systematizing, documenting, valuating, acting towards and thinking about material things, individuals are recognized as full members of collectors' groups and organisations, and thereby seen as "real" or "genuine" collectors.

In this study, I show, however, that even the most serious collector acts towards his or her collectibles in a playful manner. This is a way of understanding collecting as activities and practices pending between "passion" and "rationality", in my own words, between playful and game-oriented actions. Such an approach contributes to understanding "real" collecting as developed through experience and practical training.

The possibility to be recognized as collector is not for everyone, especially evident when it comes to female collectors.

When interviewing female collectors, I found that they have trouble identifying themselves according to the rules and norms of proper collecting activities. These "collecting norms" are found on stereotypical "male" characteristics such as aggressive behaviour, competition and economical investments. When female collectors depart from institutionalized ways of collecting, they are viewed as amateurs or in the worst case scenario, consumers of things. In this regard, the presented theory of action also contributes to a more nuanced understanding of how individuals – male and female – share the same interest in material things. Yet, it is more difficult for women to be recognized as "real" collectors.

By recognizing material things as important "action participants" this study adds material things to sociological understandings of how individuals organize and develop their relationships, identities, interests and professions.

Referenser

Abraham K. (1927) *Selected Papers on Psychoanalysis*. London: Hogarth Press.

Akin M. (1996) "Passionate Possession: the Formation Process of Private Collections", Kingery (red.) *Learning from Things. Method and Theory of Material Culture Studies*. Washington & London: Smithsonian Institution Press.

Alsop J. (1982) *The Rare Art Traditions: the History of Art Collecting and its Linked Phenomena Wherever These Have Happened.* New York & Princeton: Princeton University Press & Harper & Row.

Apollinaire G. (1913) *The Cubist Painters in Aestetic Meditations*. Paris: Berg International.

Appadurai A. (red.) (1986) *The Social Life of Things. Commodities in cultural perspective*. Cambridge: Cambridge University Press.

Arendt H. (1946) "What is Existenz Philosophy?", *Partisan Review* (1946,vol 13:29-42).

Arendt H. (1987) "Labor, Work, Action", Bernauer (red.) *Amor Mundi. Explorations in the Faith and Thought of Hannah Arendt*. Dordrecht: Nijhoff.

Aschmore M., Wooffitt R. & Harding S. (red.) (1994) "Humans and Others, the concept of 'agency' and its attribution", *American Behavioral Scientist* (1994,vol 37(6):733-740).

Aspers P. (2001) *Markets in Fashion. A Phenomenological Approach*. Stockholm: City University Press.

Asplund J. (1967/1972) *Sociologiska teorier. Studier i sociologins historia*. Stockholm: Almqvist & Wiksell.

Asplund J. (1987/1998) *Om hälsningsceremonier, mikromakt och asocial pratsamhet*. Göteborg: Bokförlaget korpen.

Asplund J. (1987/2002) *Det sociala livets elementära former*. Göteborg: Bokförlaget korpen.

Baekeland F. (1981) ”Psychological Aspects of Art Collecting”, *Psychiatry* (1981,vol 44,februari:45-59).
Baker S. & Gentry J. (1996) ”Kids as Collectors: a Phenomenological Study of First and Fifth Graders”, *Advances in Consumer Research* (1996,vol 23:132-137).
Bal M. (1994) “Telling Objects: A Narrative Perspective on Collecting”, Elsner & Cardinal (red.) *The Cultures of Collecting*. Cambridge: Harvard University Press.
Barthes R. (1957/1969) *Mytologier*. Staffanstorp: Cavefors.
Barthes R. (1967/1983) *The Fashion System*. Berkeley: University of California Press.
Baudrillard J. (1968/1996) *The System of Objects*. London: Verso.
Baudrillard J. (1970/2002) *The Consumer Society. Myths and Structures*. London, Thousand Oaks, New Delhi: Sage.
Baudrillard J. (1972) *For a Critique of the Political Economy of the Sign*. S:t Louis: Telos Press.
Beauvoir de S. (1973/2002) *Det andra könet*. Stockholm: Norstedts pocket.
Becker H. (1998) *Tricks of the Trade: How to think about your research while you're doing it*. Chicago: The University of Chicago Press.
Belk R. (1988) “Possessions and the Extended Self”, *Journal of Consumer Research* (1988,vol 15:139-168).
Belk R. (1990) “The Role of Possessions in Constructing and Maintaining a Sense of Past”, *Advances in Consumer Research* (1990,vol 17:669-676).
Belk R. (1995) “Collecting as luxury consumption: Effects on individuals and households”, *Journal of Economic Psychology* (1995,vol 16(3):477-490).
Belk R. (1995/2001) *Collecting in a Consumer Society*. New York: Routledge.
Belk R. & Wallendorf M. (1997) “Of Mice and Men. Gender Identity in Collecting”, i Martinez K. & Ames K. L. (red.) *The Material Culture of Gender, The Gender of Material Culture*. Delaware: Winterthur.
Bengtsson J. (1991) *Den fenomenologiska rörelsen i Sverige. Mottagande och inflytande 1900-1968*. Göteborg: Daidalos.

Bengtsson J. (1988/2001) *Sammanflätningar. Husserls och Merleau-Pontys fenomenologi.* Göteborg: Daidalos.
Benjamin O. & Sullivan O. (1996) "The importance of Difference: Conceptualising Increased Flexibility in Gender Relations at Home", *The Sociological Review* (1996,vol 44(2):226-251).
Benjamin W. (1931/2004). "Jag packar upp mitt bibliotek – ett föredrag om samlandet", *Res Publica* nr65 "I samlarens spår". Stockholm: Brutus Östlings bokförlag Symposion AB.
Benjamin W. (1931/1980) "Unpacking My Library: a Talk about Book Collecting", *The Passionate Collector*, Land-Weber E (1980) New York: Simon and Schuster.
Benjamin W. (1932/1994) *Barndom i Berlin kring 1900*. Stockholm/Stehag: Symposion.
Benjamin W. (1933/2004) "Lehre vom Ähnlichen", i *Gesammelte Schriften II*. Svensk översättning citerad ur Nilsson Christian "Att bebo tingen – anteckningar om samlaren hos Walter Benjamin", i *Res Publica* nr65 "I samlarens spår". Stockholm: Brutus Östlings bokförlag Symposion AB.
Berg L-E. (1992) *Den lekande människan. En socialpsykologisk analys av lekandets dynamik*. Lund: Studentlitteratur.
Bianchi M. (1997) "Collecting as a Paradigm of Consumption", *Journal of Cultural Economics* (1997,vol 21:275-289).
Bonniers svenska ordbok (2001). Stockholm: Albert Bonniers Förlag AB.
Bourdieu P. (1979/1984) *Distinction: A Social Critique of the Judgement of Taste*. Cambridge: Harvard University Press.
Brante T., Andersen H. & Korsnes O. (red.) (1998) *Sociologiskt lexikon*. Stockholm: Universitetsförlaget.
Braudel F. (1975/1992) *The Structures of Everyday Life: The Limits of the Possible. Volume 1 of Civilization and Capitalism 15th – 18th Century*. Berkeley: University of California Press.
Brewer J. & Porter R. (red.) (1993) *Consumption and the World of Goods*. London: Routledge.
Buckley V. (2004) *Katarina: Sveriges drottning*. Stockholm: Bonniers.

Camille M. (2001) "'For Our Devotion and Pleasure': The sexual objects of Jean, Duc de Berry", *Art History* (2001,vol 24(2):169-194).
Campbell C. (1987) *The Romantic Ethic and the Spirit of Modern Consumerism*. Oxford: Basil Blackwell.
Charmaz K. (2002) "Qualitative Interviewing and Grounded Theory Analysis", Gubrium & Holstein (red.) *Handbook of Interview Research. Context & Method*. Thousand Oaks, London, New Delhi: Sage.
Chatwin B. (1988/1989) *Kaspar Utz*. Stockholm: Brombergs.
Cheetham F. (2001) "Totally Teapots: Collecting, Social Worlds and a Sociology of Translation", Paper presenterat på *Critical Management Studies Conference*. Manchester, Storbrittannien.
Clark K. (1963) "Introduction", Cooper Douglas (red.) *Great Private Collections*. New York: MacMillan.
Clifford J. (1988) *The Predicament of Culture: Twentieth-Century Ethnography, Literature and Art*. Cambridge: Harvard University Press.
Clunas C. (1991) "The Art of Social Climbing in Sixteenth-Century China", *Burlington Magazine* (1991,vol 133(1059):368-375).
Connell R. W. (1995) *Masculinities*. Cambridge: Polity Press.
Cook A. G. (1993) *George Herbert Mead. The Making of a Social Pragmatist*. Urbana & Chicago: University of Illinois Press.
Corrigan P. (1997) *The Sociology of Consumption. An introduction*. London, Thousand Oakes & New Deli: Sage Publications.
Crispell D. (1988) "Collecting Memories", *American Demographics* (1988,nov:38-41,60).
Cziksentmihaltyi M. & Rochberg-Halton E. (1981) *The Meaning of Things: Domestic symbols and the self*. Cambridge: Cambridge University Press.
Dahlberg K., Drew N. & Nyström M. (2001) *Reflective Lifeworld Research*. Lund: Studentlitteratur.
Dant T. (1999) *Material Culture in the Social World. Values, Activities, Lifestyles*. Buckingham & Philadelphia: Open University Press.

Danet B. & Katriel T. (1986) "Books, Butterflies, Botticellis: a Life-Span Perspective on Collecting", Paper presenterat på *the Sixth International Conference on Culture and Communication*, Philadelphia, USA.

Danet B. & Katriel T. (1988) "Stamps, Erasers, Table Napkins, 'Rebbe Cards': Childhood Collecting in Israel", Paper presenterat på *the Eighteenth Annual Meeting of the Popular Culture* Association, New Orleans, USA.

Danet B. & Katriel T. (1989) "No Two Alike: Play and Aesthetics in Collecting", *Play and Culture* (1989,vol 2:253-277).

Danet B. & Katriel T. (1994) "Glorious obsessions, passionate lovers, and hidden treasures: Collecting metaphor, and the Romantic ethic", Riggins (red.) *The Socialness of Things. Essays on the Socio-Semiotics of Objects.* Berlin & New York: Mouton de Gruyter.

Danielsson E., Jersild M., Lindgren J. & Åkesson I. (2001) *En brokig samling. En bok om samlingar och samlare. Svernskt visarkiv 50 år, 1951-2001*. Stockholm: Svenskt visarkiv.

Derrida J. (1967/1991) *Rösten och fenomenet. Introduktion till tecknets problem i Husserls fenomenologi*. Stockholm: Bokförlaget Thales.

Dittmar H. (1992) *The Social Psychology of Material Possessions*. Hemel Hempsted: Harvester Wheatsheaf.

Douglas M. & Isherwood B. (1978) *The World of Goods. Towards an anthropology of consumption*. London: Allen Lane.

Durost W. (1932) *Childrens Collecting Activity Related to Social Factors*, New York: Bureau of Publications, Teachers Collage, Columbia University.

Ekström K. (2003) "I samlarens själ", *Kulturella perspektiv* (2003(1):45-52).

Elsner J. & Cardinal R. (red.) (1994) *The Cultures of Collecting*. Cambridge: Harvard University Press.

Elsner J. (1994) "A Collector's Model of Desire: The House and Museum of Sir John Soane", Elsner & Cardinal (red.) *The Cultures of Collecting*. Cambridge: Harvard University Press.

Engdahl E. (2004) *A Theory of the Emotional Self. From the Standpoint of a Neo-Meadian*. Örebro: Örebro universitet.

Featherstone M. (1991) *Consumer Culture and Postmodernism*. London: Sage.
Fenichel O. (1945) *The Psychoanalysis Theory of Neurosis*. New York: W.W. Norton & Company.
Ferguson K. (1980) *Self, Society and Womenkind. The Dialectic of Liberation*. Westport & London: Greenwood Press.
Formanek R. (1991/1994) "Why they collect: collectors reveal their motivations", ursprungligen i Rudmin (red.) "To have Possessions: A Handbook on Ownership and Property", *Journal of Social Behaviour and Personality* (1991,vol 6:275-286), här citerad i Pearce (red.) (1994) *Interpreting Objects and Collections*. New York: Routledge.
Forrester J. (1994) "'Mille e tre': Freud and Collecting", Elsner & Cardinal (red.) *The Cultures of Collecting*. Cambridge: Harvard University Press.
Fowles J. (1963/1964) *Samlaren*. Stockholm: Wahlström & Widstrand.
Frear Burke C. (1907) "The Collecting Instinct", Stanley Hall (red.) *Aspects of child life and Education.* Boston: Ginn.
Freud S. (1900/1953) *The standard edition of the complete psychological works of Sigmund Freud. The Interpretation of Dreams. Vol. IV.* London: Hogarth.
Freud S. (1920/1961) *Beyond the Pleasure Principle*. London & New York: W. W. Norton.
Friberg T. (1990) *Kvinnors vardag*. Lund: Studentlitteratur.
Gadamer H-G. (1960/2002) *Sanning och metod: i urval*. Göteborg: Daidalos.
Gelber S. (1992) "Free Market Metaphor: The Historical Dynamics of Stamp Collecting", *Comparative Studies in Society and History* (1992,vol 34,oktober:742-769).
Gere C. & Vaizey M. (1999) *Great Women Collectors.* London & New York: Philip Wilson Publishers Limited, in association with Harry N. Abrams, Inc., Publishers.
Giddens A. (1991/1999) *Modernitet och självidentitet. Självet och samhället i den senmoderna epoken*. Göteborg: Daidalos.

Goff T. (1980) *Marx and Mead. Contributions to a Sociology of Knowledge*. London, Boston & Henley: Routlege & Kegan Paul.
Gubrium J. & Holstein J. (1997) *New Language of Qualitative Method*. New York: Oxford University Press.
Guillermere J. & Poulot D. (red.) (1993) *Les Collections. Fables et programmes*. Seyssel: Champ Vallon.
Guth R. (2001) *Coin Collecting for Dummies*. New York: Wiley Publishing Inc.
Habermas J. (1995/1996) *Kommunikativt handlande. Texter om språk, rationalitet och samhälle*. Göteborg: Daidalos.
Hammersley M. & Atkinson P. (1983) *Ethnography: Principles in Practice.* London & New York: Routledge.
Hardenmark E. (2005) "Släktens storsamlare", *Släktföreningen Vibke, medlemsblad* (2005,oktober:4-6).
Hegel G. W. F. (1807/1977) *Phenomenology of Spirit*. Oxford, New York, Toronto & Melbourne: Oxford University Press.
Heidegger M. (1927/1998) *Being and Time*. Oxford: Blackwells.
Heidegger M. (1967) *What is a thing?* Chicago: Regnery.
Hesse H. (1952/1987) "Påfågelsspinnaren", *Sagor och legender*. Stockholm: författarförlaget.
Hewitt J. P. (1979/1981) *Jaget och samhället. Socialpsykologi ur den symboliska interaktionismens perspektiv*. Stockholm: Wahlström & Widstrand.
Holmberg C. (1993) *Det kallas kärlek. En socialpsykologisk studie om kvinnors underordning och mäns överordning bland unga jämställda par*. Göteborg: Anamma förlag.
Honneth A. (1992/1996) *The Struggle for Recognition. The Moral Grammar of Social Conflicts*. Cambridge: The MIT Press.
Hornby N. (1995/2004) *High Fidelity*. Stockholm: MånPocket.
Hughes N. & Hogg M. K. (2006) "Conceptualizing and Exploring Couple Dyads in the World of Collecting", *Advances in Consumer Research* (2006,vol 33:124-130).
Hughes S. (1984) *Pop Culture Mania. Collecting 20th–Century Americana for Fun and Profit*. New York: McGraw-Hill Book Company.

Huizinga J. (1938/2004) *Den lekande människan (Homo ludens)*. Stockholm: Bokförlaget Natur och Kultur.
Humphrey N. K. (1979) ”The Biological Basis for Collecting”, *Human Nature* (1979,vol 2:44-47).
Husserl E. (1913/1962) *Ideas: general introduction to pure phenomenology*. New York: Collier.
Husserl E. (1931/1992) *Cartesiska meditationer. En inledning till fenomenologin*. Göteborg: Daidalos.
Husserl E. (1950/1973) *The Idea of Phenomenology*. The Hague: Martinus Nijhoff.
Husserl E. (1954/1970) *The Crisis of European Sciences and Transcendental Phenomenology: an introduction to phenomenological philosophy*. Evanston: North Western University Press.
Joas H. (1980/1997) *G. H. Mead. A Contemporary Re-examination of His Thought*. Cambridge Mass: The MIT Press.
Joas H. (1992/1996) *The Creativity of Action*. Cambridge: Polity Press.
Joas H. (1993) *Pragmatism and Social Theory*. Chicago & London: The University of Chicago Press.
Johnston S. & Beddow T. (1986) *Collecting: the passionate pastime*. New York: Harper & Row.
Jones E. (1950) ”Anal-Erotic character traits”, *Papers on Psycho-Analysis*, 5th ed. London: Baillière, Tindall and Cox.
Jünger E. (2004) ”Färgrikt stoft”, *Res Publica* nr 65 ”I samlarens spår”. Stockholm: Brutus Östlings bokförlag Symposion AB.
Kantor J. (2005) ”Kontroll och Jaktlycka driver en äkta samlare”, *Dagens Nyheter* (2005-07-22:16-17).
Katz J. (1999) *How Emotions Work*. Chicago: University of Chicago Press.
Knorr-Cetina K. (1981) *The Manufacture of Knowledge: An Essay on the Constructivist and Contextual Nature of Scientific Knowledge*. Oxford: Pergamon.

Knorr-Cetina K. (1992) ”The Couch, the Cathedral, and the Laboratory: On the Relationship between Experiment and Laboratory in Science”, Pickering (red.) *Science as Practice and Culture.* Chicago: University of Chicago Press.

Komter A. (2001) “Heirlooms, Nikes, and Bribes. Towards a Sociology of Things”, *Sociology* (2001,vol 35:59-75).

Kopytoff I. (1986) “The cultural biography of things: commoditization as process”, Appadurai (red.) *The Social Life of Things.* Cambridge: Cambridge University Press.

Kreutz Wirfelt A. (1996) *Gripa. Om barns reflexer, motorik och sinnen 0-6 månader*. Stockholm: Axélion.

Laguna de G. (1946) “Communication, The Act, and the Object with Reference to Mead”, *The Journal of Philosophy* (1946,vol 43(9):225-238).

Land-Weber E. (1980) *The Passionate Collector*. New York: Simon and Schuster.

Latour B. (1987) *Science in Action: How to Follow Scientists and Engineers through Society*. Cambridge: Harvard University Press.

Latour B. (1994) ”Pragmatogonies: a Mythical Account of How Humans and Nonhumans Swap Properties”, *The American Behavioral Scientist* (1994,vol 37:791-808).

Latour B. & Woolgar S. (1979) *Laboratory Life: The Social Construction of Scientific Facts*. Beverly Hills: Sage Publications.

Londos E. (1993) *Uppåt vägarna i svenska hem. En etnologisk studie av bildbruk*. Lund: Carlssons bokförlag.

Long M. & Schiffman L. (1997) ”Swatch Fever: An Allegory for Understanding the Paradox of Collecting”, *Psychology and Marketing* (1997,vol 14(5):495-509).

Lundin E. (2004) *Motstånd och kreativitet. George Herbert Meads bidrag till aktör- strukturdebatten*. Stockholm/Stehag: Brutus Östlings Bokförlag Symposion.

Lüscher K. (1990) “The Social Reality of Perspectives: on G. H. Mead’s Potential Relevance for the Analysis of Contemporary Societies”, *Symbolic Interaction* (1990,vol 13(1):1-18).

Lynch M. (1985) *Art and Artefact in Laboratory Science: A Study of Shop Work and Shop Talk in a Research Laboratory*. London & Boston: Routledge Kegan & Paul.

Lynch M. (1993) *Scientific Practice and Ordinary Action: Ethnomethodology and Social Studies of Science*. Cambridge: Cambridge University Press.

Löfgren O. (1992) ”Mitt liv som konsument. Livshistoria som forskningsstrategi och analysmaterial”, Tigerstedt C., Roos J. P., Vilkko A. (red.) *Självbiografi, kultur, liv. Levnadshistoriska studier inom human- och samhällsvetenskap*. Stockholm/Skåne: Brutus Östlings Bokförlag Symposion.

Lövqvist G. (1971) *Samla mynt*. Stockholm: Aldus.

MacDowall D. W. (1978) *Coin collections. Their preservation, classification and presentation*. Paris: Unesco.

Mann K. (1936/1981) *Mephisto. Romanen om en karriärist i Tredje riket*. Stockholm: Berghs Förlag AB.

Manning M. & Granström B. (1998/1999) *Samlarmani*. Stockholm: Bergs förlag AB.

Marcuse H. (1978) ”On Science and Phenomenology”, Arato & Gebhardt (red.) *The Essential Frankfurt School Reader*. New York: Urizen Books.

Mauss M. (1925/1972) *Gåvan*. Uppsala: Argos förlag.

McCabe J. (1999/2001) *Livets formel.* Stockholm: Bokförlaget Forum.

McCracken G. (1988) *Culture and Consumption: New Approaches to the Symbolic Character of Consumer Goods and Activities*. Bloominton: University of Indiana Press.

McGreevy A. (1990) “Treasures of Children: Collections Then and Now, or Treasures of Children Revisited”, *Early Child Development and Care*, (1990,vol 63:33-36).

McIntosh W. & Schmeichel B. (2004) “Collectors and Collecting: A Social Psychological Perspective”, *Leisure Sciences* (2001,vol 26:85-97).

Mead G. H. (1898) “The Child and His Environment”, *Transactions of the Illinois Society for Child-Study* (1898,vol 3:1-11).

Mead G. H. (1909) “Social Psychology as Counterpart to Physiological Psychology”, *Psychological Bulletin*. (1909,vol 6:401-408).

Mead G. H. (1910/1981) “Social Consiousness and the Consiousness of Meaning”, Reck (red.) s.123-133, *Selective Writings: George Herbert Mead*. Chicago & London: The University of Chicago Press.
Mead G. H. (1912/1981) “The Mechanism of Social Consciousness”, Reck (red.) s.134-141, *Selective Writings: George Herbert Mead*. Chicago & London: The University of Chicago Press.
Mead G. H. (1913/1981) ”The Social Self”, Reck (red.) s.142-149, *Selective Writings: George Herbert Mead*. Chicago & London: The University of Chicago Press.
Mead (1922/1981) ”A Behavioristic Account of the Significant Symbol”, Reck (red.) s.240-247, *Selective Writings: George Herbert Mead*. Chicago & London: The University of Chicago Press.
Mead G. H. (1924-25/1981) “The Genesis of the Self and Social Control”, Reck (red.) s.267-293, *Selective Writings: George Herbert Mead*. Chicago & London: The University of Chicago Press.
Mead G. H. (1925-26/1981) “The Nature of Aesthetic Experience”, Reck (red.) s.294-305, *Selective Writings: George Herbert Mead*. Chicago & London: The University of Chicago Press.
Mead G. H. (1927) “The Objective Reality of Perspectives", Brightman (red.) s.75-85, *Proceedings of the Sixth International Congress of Philosophy*. New York.
Mead G. H. (1929/1981) ”A Pragmatic Theory of the Truth”, Reck (red.) s.320-344, *Selective Writings: George Herbert Mead*. Chicago & London: The University of Chicago Press.
Mead G. H. (1929/1981) “National-mindedness and International-mindedness”, Reck (red.) s.355-370, *Selective Writings: George Herbert Mead*. Chicago & London: The University of Chicago Press.
Mead G. H. (1932/2002) *The Philosophy of the Present*. New York: Prometheus Books.

Mead G. H. (1934/1967) *Mind, Self, & Society. From the Standpoint of a Social Behaviorist*. Morris (red.). Chicago & London: The University of Chicago Press.
Mead G. H. (1938/1972) *The Philosophy of the Act*. Morris (red.). Chicago & London: The University of Chicago Press.
Mead G. H. (1964) *George Herbert Mead on Social Psychology. Selected Papers*. Strauss (red.). Chicago & London: The University of Chicago Press.
Merleau-Ponty M. (1945/2003) *Phenomenology of Perception*. London & New York: Routledge Classics.
Merton R., Fiske M., Kendall P. (1956/1990) *The Focused Interview. A Manual of Problems and Procedures.* New York: The Free Press.
Miller D. (1973) *George Herbert Mead. Self, Language, and the World*. Austin & Texas: University of Texas Press.
Miller D. (1987) *Material Culture and Mass Consumption*. Oxford: Blackwell.
Miller D. (red.) (1998) *Material Cultures. Why things matter*. London: UCL Press.
Miller T. & Bell L. (2002) "Consenting to What? Issues of Access, Gate-Keeping and 'Informed' Consent", Mauthner, Birch, Jessop, Miller (red.) *Ethics in Qualitative Research*. London: Sage.
Morrow S. (1996) "'The Things They Have Made Will Live Forever': The Estelle Hamilton-Welsh Collection in the F.S. Malan Museum, University of Fort Hare", *Journal of Southern African Studies* (1996,vol 22(2):271-285).
Muensterberger W. (1994) *Collecting – an unruly passion*. Princeton: Princeton University Press.
Munro R. (1996) "The Consumption View of Self: extension, exchange and identity", Edgell, Hetherington & Warde (red.) "Consumption Matters"*, Sociological Review Monograph Series* (1996:248-273).
Nermo M. (1994) "Den ofullbordade jämställdheten", Fritzell & Lundberg (red.) *Vardagens villkor*. Stockholm: Brombergs.
Newson E. & Newson J. (1968) *Four Year Old in an Urban Community*. Chicago: Aldine.

Nordenmark M. & Nyman C. (2003) ”Fair or Unfair? Perceived Fairness of Household Division of Labour and Gender Equality among Women and Men: The Swedish Case”, *European Journal of Women's Studies* (2003,vol 10(2):181-209).

O'Brien T. (1981) “Living with Collections”, *New York Times Magazine* (1981,vol 26(2):25-42).

Olmsted A. D. (1991) “Collecting: Leisure, investment, or obsession”, *Journal of Social Behaviour and Personality* (1991,vol 6(6):287-306.

Pavlov I. (1928) *Lectures on Conditioned Reflexes*. Vol 1. New York: International Publishers.

Pearce S. (1992) *Museums, Objects and Collections: a Cultural study*. Washington: Smithsonian Institution Press.

Pearce S. (red) (1994) *Interpreting Objects and Collections*. London & New York: Routledge.

Pearce S. (1995/2002) *On Collecting. An investigation into collecting in the European tradition*. London & New York: Routledge.

Persson M. (2004) ”Samlandet som galenskap och finkultur”, *Tvärsnitt* (2004(4):23-27).

Preda A. (1999) ”The Turn to Things: Arguments for a Sociological Theory of Things”, *Sociological Quartely* (1999,vol 40(2):346-366).

Prown J. D. (1988) “Mind in Matter: An Introduction to Material Culture Theory and Method”, St George (red.) *Material Life in America 1600-1860.* Boston: Northeastern University Press.

Res Publica (2004) ”I samlarens spår”. Nr 65. Stockholm: Brutus Östlings bokförlag Symposion AB.

Rheims M. (1959/1961) *The Strange Life of Objects. 35 centuries of Art Collecting & Collectors*. New York: Atheneum Publishers.

Rheims M. (1975/1980) *The Glorious Obsession. The memoirs of one of the world's greatest auctioneers and collectors*. New York: St. Martin's Press.

Rigby D. & Rigby E. (1944) *Lock, Stock and Barrel. The story of collecting*. Philadelphia: J. B. Lippincott Company

Roman C. (1994) *Lika på olika villkor. Könssegregering i kunskapsföretag*. Stockholm/Stehag: Symposium Graduale.

Saisselin R. (1986) *The Bourgeois and the Bibelot.* New Brunswick: Rutger University Press.
Sartre J-P. (1936/1992) *Egots transcendens – skiss till fenomenologisk beskrivning*. Göteborg: Daidalos.
Sartre J-P. (1943/1993) *Being and Nothingness. An Essay on Phenomenological Ontology*. London: Routledge.
Schiffer M. & Gould R. (1981) *Modern Material Culture: The Archaeology of Us*. New York: Academic Press.
Schiffer M. (1999) *The Material Life of Human Beings. Artifacts, behavior, and communication*. London & New York: Routledge.
Schor N. (1994) "Collecting Paris", Elsner & Cardinal (red.) *The Cultures of Collecting*. Cambridge: Harvard University Press.
Schütz A. (1962) *Collected Papers I: The Problem of Social Reality*. The Hague: Nijhoff.
Schütz A. (1964) *Collected Papers II: Studies in Social Reality*. The Hague: Nijhoff.
Shibutani T. (1955) "Reference Groups as Perspectives", *The American Journal of Sociology* (1955,vol 60(6):562-569).
Simmel G. (1950) *The Sociology of Georg Simmel*. Wolff (red.). New York: The Free Press.
Simmel G. (1995) *Hur är samhället möjligt? - och andra essäer*. Göteborg: Bokförlaget Korpen.
Singer J. A. (1990) "Affective responses to autobiographical memories and their relationship to long-term goals", *Journal of Personality* (1990,vol 59:535-563).
Sjöberg F. (2004) *Flugfällan*. Stockholm: Nya Doxa.
Smith Z (2002/2003) *Autografjägaren*. Stockholm: Albert Bonniers Förlag AB.
Stanley Hall G. (1907) *Aspects of Child Life and Education*. Boston: The Athenaum Press.
Stewart S. (1984/1993) *On Longing. Narratives of the miniature, the gigantic, the souvenir, the collection*. Baltimore: Johns Hopkins University Press
Svenska Akademiens Ordbok (SAOB) (1986). Stockholm: Norstedts förlag.

Szklatski A. (2004) ”Empirisk fenomenologi. Presentasjon av forskningsansatser och erfarenheter från en fenomenologisk studie”. *Nordisk Psykologi* (2004,vol 56(4):274-288).

Sörensen B. (1999) *Gamle mestertegninger fra Sophus Larpents samling. Nasjonalgalleriet 24 april – 20 juni 1999*. Nasjonalgalleriet.

Sørensen K. (2004) “Tingenes samfunn. Kunnskap og materialitet som sociologiske korrektiver”, *Sociologi i dag* (2004,vol 34(2):5-25).

Tanselle T. (1999) “A Rationale of Collecting”, *Raritan: A Quarterly Review* (1999,vol 19(1):23-50).

Tilley C. (red.) (1990) *Reading Material Culture*. Oxford: Blackwell.

Tilley C. (1991) *Material Culture and Text: The Art of Ambiguity*. London: Routledge.

Tiryakian E. (1965) “Existential Phenomenology and the Sociological Tradition”, *American Sociological Review* (1965,vol 30(5):674-688).

Tonkin A. (2001) *Myntboken. Nr 29*. Ljungsbro: Tonkin AB.

Toy Story 2 (1999) Lasseter J., Pixar Animation Studios.

van der Beeks Z. & Vellinga M. (2005) ”Man the collector: Salvaging Andamanese and Nicobarese culture through objects”, *Journal of History of Collections* (2005,vol 17(2):135-153).

van der Grijp P. (2002) ”Passion and Profit. The World of Amateur Dealers in Philately”, *Journal of Material Culture*. (2002,vol 7(1):23-47).

Warde A. (1997) *Consumption, Food and Taste. Culinary Antinomies and Commodity Culture*. London, Thousand Oaks, New Delhi: Sage.

Warren C. (2002) “Qualitative Interviewing”, Gubrium & Holstein (red) *Handbook of Interview Research. Context & Method*. Thousand Oaks, London, New Delhi: Sage.

Watt Boolsen M. (2006) *Kvalitative analyser. At finde årsager og sammanhænge*. Köpenhamn: Hans Reitzels Forlag.

Watts J. (2006) "'The Outsider Withing': Dilemmas of Qualitativa Feminist Research Within a Culture of Resistance", *Qualitative Research* (2006,vol 6(3):385-402).
Weber M. (1922/1983) *Ekonomi och samhälle. Förståelsesociologins grunder. Del 1. Sociologiska begrepp och definitioner. Ekonomi, samhällsordning och grupper*. Lund: Argos.
Veblen T. (1899/1931) *The Theory of the Leisure Class. An economic study of institutions*. New York: Viking.
Weibull B. (1969) *Att samla mynt*. Stockholm: Numismatiska bokförlaget.
Westlund O. (2003) *S(t)imulating a social psychology: G. H. Mead and the reality of the social object*. Uppsala: Acta Universitatis Upsaliensis.
Westman C. & Jakobsson T. (1989) *Christian Pfaff's arkeologska samling från diskobukten – värstgrönland*. Research Reports no 14. Umeå universitet: Center för arkisk kulturforskning.
Windsor J. (1994) "Identity Parades", Elsner & Cardinal (red.) *The Cultures of Collecting*. Cambridge: Harvard University Press.
Wiséhn I. & Schenkmanis U. (1995) *Att samla mynt, sedlar och medaljer*. Spanien: ICA bokförlag.
Wittgenstein L. (1953/1996) *Filosofiska undersökningar*. Stockholm: Thales.
Wollin C. (1995) "Är samlare galna?", *Antik och Auktion* (1995(4):3) Allers förlag.
Woolf V. (1928/2004) *A Room of One's Own*. London: Penguin Books.
von Wright M. (2003) *Vad eller vem? En pedagogisk rekonstruktion av G H Meads teori om människors intersubjektivitet*. Göteborg: Daidalos.

Internetreferenser

300-klubben: www.club300.se
Kungliga myntkabinettet: www.myntkabinettet.se
Pearce S. (2007) ”Why we are compelled to collect”, intervju med Pearce, av Michèle Bodmer, *Credit Suisse* (20070219): www.credit-suisse.com
Persson M. (2002) ”När Systembolaget lär svenska folket prova whisky”, *Whiskyspot*: www.whiskyspot.com
Persson M. (2003) ”Gubbdricka eller innedrog: om trender i whiskyvärlden”, *Whiskyspot*: www.whiskyspot.com
Svenska pelargonsällskapet: www.pelargonsallskapet.com